

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПРИКЛАДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Кафедра політології та державного управління

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

*Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції
(16 квітня 2026 р.)*

Вінниця
2026

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету інформаційних і прикладних технологій
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(№ 12 від 20.05.2026)*

Публічна політика в умовах невизначеності: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квітня 2026 р.); уклад. І. Мацишина, В. Берегута, А. Анісов, Д. Лобода. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2026. 141 с.

Збірник матеріалів конференції містить тези, присвячені актуальним питанням політики, державного управління та соціально-економічного розвитку в Україні в умовах війни та міжнародних викликів. Автори аналізують вплив кризових явищ на політичні інститути, ефективність антикризового управління, взаємодію влади та громадянського суспільства, а також порушують питання цифрової трансформації та національної безпеки. Особливу увагу приділено стратегіям відновлення країни та адаптації публічного сектору до умов високої невизначеності. Збірник є важливим внеском у дослідження, що сприяють більш глибокому розумінню сучасних викликів та стратегій для відновлення України у кризовий час та повоєнний період.

Матеріали викладено в авторській редакції з коректорськими правками. Автори та їх наукові керівники несуть відповідальність за точність фактів, цитат, цифр і прізвищ.

Електронна копія збірника розміщена у відкритому доступі на сайті Донецького національного університету імені Василя Стуса: <https://journals.donnu.edu.ua/>

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету:

ХАДЖИНОВ Ілля, доктор економічних наук, професор, ректор Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Заступники голови оргкомітету:

ЧАЛЬЦЕВА Олена, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса;

ПОЛЬОВИЙ Микола, доктор політичних наук, професор Інституту європейських студій та міжнародних відносин факультету соціальних та економічних наук Університету Коменського у Братиславі.

Відповідальний секретар оргкомітету:

МАЦИШИНА Ірина, доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Члени організаційного комітету:

ЦАПКОВА Ева, PhD, директор інституту медіаматики факультету соціальних та економічних наук Університету Коменського у Братиславі;

АРТЕМЕНКО Андрій, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»;

ДУБЕЛЬ Михайло, PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса;

ІВАНИЦЬКА Ольга, доктор історичних наук, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса;

БЕРЕГУТА Віталій, здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету імені Василя Стуса;

АНІСОВ Артур, здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса;

ЛОБОДА Дмитро, здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

Цифрова демократія в умовах трансформації

Мартинюк Ілля , здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Ірина Мацишина) КОСМОПОЛІТИЗМ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДСТВА	8
Карнаух Богдан , здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – ст. викл. Михайло Дубель) ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПОЛІТИЧНУ МОБІЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ	11
Сергієць Ярослав , здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – ст. викл. Михайло Дубель) РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ У ПРОЦЕСІ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ	14
Булгаков Дмитро , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Ірина Мацишина) МЕДІАФРЕЙМУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ	19
Анісов Артур , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Микола Польовий) МЕДІЙНА ПОЛІТИКА ТА ГРОМАДСЬКА ДУМКА В КНР НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ФАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	23
Морозов Сергій , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри державного регулювання та публічного управління, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДІАСПОЖИВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОГО КАПІТАЛІЗМУ	27
Мацишина Ірина , доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса ВЕРТИКАЛЬНА МОДЕЛЬ ЦИФРОВОЇ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЛАДИ	30
Мамонтова Елла , доктор політичних наук, професор кафедри політичних теорій, Національний університет «Одеська юридична академія» КРИЗА ЕКСПЕРТНОГО ЗНАННЯ ТА ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ	36
Проноза Інна , кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ВПЛИВАМ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	38

СЕКЦІЯ 2
НОВІ МОДЕЛІ ВРЯДУВАННЯ
ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Круглов Віталій , доктор наук з державного управління, професор кафедри соціології і публічного управління, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» АДАПТИВНЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ	41
Чальцева Олена , доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса АМБІДЕКСТРІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРЕХІДНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	44
Тесля Андрій , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Олена Чальцева) МОДЕЛІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ОБМЕЖЕННЯ	47
Козюра Ігор , доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту, Полтавський університет економіки і торгівлі Федоскін Владислав , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри менеджменту, Полтавський університет економіки і торгівлі КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ «ФОРМУЛИ УСПІХУ» В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	52
Артеменко Андрій , доктор філософських наук, професор кафедри філософії та суспільних наук, Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут» АДАПТИВНЕ ВРЯДУВАННЯ В КООРДИНАТАХ З. БАУМАНА, У. БЕКА ТА Ш. ЗУБОФФ	56
Сиромолот Едуард , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ПРОГРАМ INTERREG НА СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	60
Лобода Дмитро , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Олена Чальцева) АВТОНОМНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАЦІЇ: ВІД УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРОЦЕДУРИ ДО ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	65

Поляков Андрій, здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
**КОНЦЕПЦІЯ «КРИТИЧНИХ МОМЕНТІВ» (CRITICAL JUNCTURE) ЯК СПРОБА
ОСМИСЛЕННЯ ДОВГОТРИВАЛИХ НАСЛІДКІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ВИБОРУ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ** 68

Lizakowska Svitlana, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor of the Department
of Sociology and Military History, Polish Naval Academy in Gdynia (Republic of Poland)
**THE PARTICIPATORY BUDGETING AS AN ELEMENT OF THE CITIZEN
PARTICIPATION IN PUBLIC ADMINISTRATION** 72

Дубель Михайло, PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ГІГІЄНИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ 74

СЕКЦІЯ 3

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЯК ПРОСТІР КОНСТРУЮВАННЯ НОВИХ СУСПІЛЬНИХ СМИСЛІВ У ПЕРІОД ПЕРЕХІДНОГО СТАНУ

Широка Світлана, PhD, доцент кафедри філософії та суспільних наук,
Національний аерокосмічний університет «Харківський Авіаційний Інститут»
Півень Георгій, старший викладач кафедри філософії та суспільних наук, Національний
аерокосмічний університет «Харківський Авіаційний Інститут»
**ЕТИЧНИЙ БРЕНДИНГ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДОВІРИ
В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ** 78

Смірнова Дар'я, здобувачка першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного
управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – ст. викл. Михайло Дубель)
**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ** 82

Tsivatyi Viacheslav, PhD, Associate Professor of History, Educational and Scientific Institute of
International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Full member of the board of
the Non-governmental organization «Scientific Society of History of Diplomacy and International
Relations» (SSHDIR) (Kyiv, Ukraine)
**PUBLIC POLICY AND LEADERSHIP AS A SPACE FOR THE CONSTRUCTION OF NEW
PROFESSIONAL COMMUNICATION MODELS IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY:
POLITICAL AND DIPLOMATIC DISCOURSE**..... 86

Глубоченко Катерина, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри економіки
ХННІ, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Щередіна Тетяна, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології та
державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса
**ОСВІТНЯ
МІГРАЦІЯ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ВИБІР МОЛОДІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ
РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ**..... 91

Железков Андрій , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політичних теорій, Національний університет «Одеська юридична академія» (керівник – доц. Тетяна Краснопольська)	
ПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЧИННИК ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДЕМОКРАТИЧНИХ І АВТОРИТАРНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	94
Трушевич Ганна , PhD, доцент кафедри соціальної роботи, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	
СТАЛИЙ РОЗВИТОК І ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕФОРМА: ЧИ ПОТРІБНИЙ УКРАЇНІ БІКАМЕРАЛІЗМ ПІСЛЯ ВІЙНИ?	97
Лашенко Володимир , здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Ірина Мацишина)	
РОЛЬ ПАТРІОТИЗМУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	99

СЕКЦІЯ 4 МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД АДАПТАЦІЇ ДО ЛОКАЛЬНИХ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Берегута Віталій , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Олена Чальцева)	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО ЩОДО ДЕРЖАВ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	103
Черниш Олексій , здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – проф. Ольга Іваницька)	
ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОЛІТИЧНОГО ДОМІНУВАННЯ ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЯПОНІЇ (1955–1993)	110
Колесниченко Владислав , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (керівник – проф. Світлана Коч)	
ЛОБІЗМ І КОНСТРУЮВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ: ВПЛИВ ФАНТОМНИХ ПРОСТОРІВ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	115
Волинчук Ярослав , здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник – ст. викл. Михайло Дубель)	
РОЛЬ ТАЙВАНЮ НА РИНКУ НАПІВПРОВІДНИКІВ: ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ І НАСЛІДКИ	118

Серов Роман , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (керівник – проф. Василь Попков)	
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕВЕРСУ» У ДІАХРОНІЇ (НА ПРИКЛАДІ БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ 1994 Р.)	121
Сорока Світлана , доктор наук з державного управління, професор кафедри політичної теорії та управління публічною сферою, Університет Казимира Великого в Бидгощі (Польща)	
БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАВЕРШЕННЯ КОНФЛІКТУ	126
Воротілова Ірина , здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (керівник – проф. Світлана Коч)	
СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СКАНДИНАВСЬКИЙ ДОСВІД В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	129
Коч Світлана , доктор політичних наук, професор кафедри політології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	
Узун Юлія , доктор політичних наук, професор кафедри політології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	
СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ПРАВ МЕНШИНЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ	133
Іваницька Ольга , доктор історичних наук, професор кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса	
«КАТАСТРОФА 1898 РОКУ» ТА «ВІДРОДЖЕННЯ» ІСПАНІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	136

СЕКЦІЯ 1

Цифрова демократія в умовах трансформації

КОСМОПОЛІТИЗМ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДСТВА

Мартинюк Ілля

здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Ірина Мацишина)
ORCID: 0009-0006-1414-6985

Сьогоднішня глобальна трансформація деконструє звичні межі національних держав. «Морально-етичний фундамент космополітизму минулих епох більше не забезпечує необхідної стійкості глобальних зв'язків, вимагаючи заміни на жорсткі інституційні механізми». «Горизонтальний» космополітизм минулого століття виявився безсилим перед лицем системних криз. На часі – перехід до «вертикальної» моделі: жорсткої системи технологічних та інституційних опор, що здатні впорядкувати хаос. «Екзистенційний масштаб сучасних загроз вимагає деідеологізації космополітичного проєкту, перетворюючи його на інструментальний механізм спільної безпеки. У цій парадигмі космополітизм постає вже не як прояв моральної волі, а як безальтернативна модель стратегічної взаємозалежності».

Ідея універсального миру, зокрема у працях І. Канта, передбачала не лише моральні орієнтири, а й існування правових та політичних структур – певної ієрархічної вертикалі, яка забезпечує моральну практику [2, с. 38]. Без цього виміру космополітизм залишається декларацією, а не дієвою системою. Юрген Габермас розвиває цю думку, обґрунтовуючи необхідність постнаціональних структур, де космополітичні принципи набувають конкретної інституційної форми [1, с. 80]. Системні рішення глобальних викликів вимагають інтелектуального управління, яке здатне подолати міжособистісну етику на користь глобальних механізмів координації [5].

Сучасні технології не просто розширюють зв'язки між людьми, вони трансформують саму природу суспільства. Маршалл Маклюен описує цей стан як «глобальне село», де світ стиснувся завдяки електронним засобам комунікації [3, с. 156]. Бакмінстер Фуллер у моделі «Космічного корабля Земля» наголошував на важливості дизайнерської революції та ефемеризації – здатності забезпечува-

ти людство ресурсами через технологічну оптимізацію, що автоматично усуває підґрунтя для національних конфліктів [11]. Жак Фреско у своїх працях пропонував повну заміну грошової системи на інтелектуальне управління ресурсами за допомогою штучного інтелекту, розглядаючи планету як спільне надбання [10].

Практичним втіленням космополітизму у просторовому вимірі є теорія Ойкуменополіса Константиноса Доксіадіса. Він передбачав формування єдиного всесвітнього міста як технічного наслідку урбанізації [9, с. 210]. Сучасні мегарегіони (Токіо, Босваш) підтверджують, що фізичне розростання міст ігнорує юридичні кордони держав, перетворюючи людину на громадянина світу через її залученість у глобальну інфраструктурну мережу [8].

На перетині біотехнологій та цифрової трансформації формується концепція біотехнологічного космополітизму. Постгуманізм як філософська течія заперечує винятковість людини та розглядає її еволюцію як процес, що триває через гібридизацію з технологіями [6]. Рей Курцвейл та Нік Бостром наголошують на розмиванні меж між біологічною людиною та штучним інтелектом, що веде до стану технологічної сингулярності [12].

Попри технологічну інтеграцію, важливим залишається збереження права на розбіжність. Кваме Ентоні Аппія пропонує модель «вкоріненого космополітизму», де людина залишається відданою локальній спільноті, але водночас несе відповідальність перед усім людством [4, с. 56]. Це відповідає концепції «кола емпатії, що розширюється» Пітера Сінгера, згідно з якою моральний прогрес цивілізації полягає у залученні всіх людей до сфери спільної відповідальності [13].

Радикальною формою сучасного космополітизму є концепція криптоанархізму, що набуває популярності серед лібертаріанських мислителів. Вона передбачає використання децентралізованих технологій, зокрема блокчейн та супутникового інтернету для створення «хмарних спільнот», що існують поза фізичними кордонами [12]. У цій моделі громадянство базується не на території проживання, а на спільних цифрових кодах та цінностях, що дозволяє індивіду фактично «від'єднатися» від держави. Це створює передумови для формування глобального суспільства, де традиційні державні інститути втрачають монополію на управління фінансами, правом та ідентичністю [7].

Процес розширення людських горизонтів можна розглядати через призму соціологічної амальгамації – нового культурного та біологічного сплаву людства. Історично людина пройшла шлях від локального виживання у межах племені до ідентифікації з національною державою [13, с. 140]. Проте логіка прогресу веде до подолання «націоналізму» як перехідного етапу еволюції. Сучасна людина все частіше ідентифікує себе як частину єдиного живого організму – Землі, що яскраво проявляється у глобальних екологічних рухах, де пріоритет виживання виду стає вищим за національні інтереси [5].

Наближення технологічної сингулярності ставить під сумнів можливість існування класичної географії. У стані, де швидкість обробки інформації та щільність технологічних зв'язків стають критичними, окремі «вузли» (нації чи культури) втрачають свою ізольованість [12]. Якщо ареал життя *Homo Sapiens* вийде за межі планети Земля, поняття національних інтересів остаточно трансформуються у видові інтереси. Отже, космополітизм постає не просто політичним вибором, а неминучим результатом еволюційного резонансу, де технологія стає головним архітектором нової, гомогенної цивілізації [6].

Підсумовуючи проведені дослідження, можна констатувати, що космополітизм у XXI столітті еволюціонував із абстрактної філософської концепції у неминучу технологічну та інституційну реальність. «Еволюційна динаміка глобального простору, що пролягає між комунікативною єдністю Маклюєна та архітектурною цілісністю Доксіадіса, детермінує поступовий розпад класичної територіальної парадигми. Ерозія національної географії, спричинена експансією мегаполісів та мережевою автономією, перетворює космополітизм із інтелектуальної ідеї на технічний факт існування постдержавного суспільства».

Встановлено, що подолання націоналізму є не просто ідеологічним вибором, а необхідним етапом еволюції людства як цілісної системи. Технологічна сингулярність та біотехнологічна модифікація суб'єкта створюють підґрунтя для формування нової, гомогенної цивілізації, де традиційна держава втрачає роль головного актора. Отже, майбутній світопорядок є синтезом вертикальної інституційної координації та глобальної технологічної мережі, де планетарна відповідальність стає основою виживання виду.

Список використаних джерел

1. Габермас Ю. Постнаціональна констеляція. Політичні есе / пер. з нім. Львів: Літопис, 2010. 256 с.
2. Кант І. До вічного миру. Філософський проект / пер. з нім. Київ: Юніверс, 2000. 112 с.
3. Маклуєн М. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги / пер. з англ. Київ: Ніка-Центр, 2011. 392 с.
4. Appiah K. A. *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*. New York: W. W. Norton & Co, 2006. 224 p.
5. Beck U. *World Risk Society*. Cambridge: Polity Press, 1999. 192 p.
6. Bostrom N. A History of Transhumanist Thought. *NickBostrom.com*. 2005. URL: <https://nickbostrom.com/papers/a-history-of-transhumanist-thought/> (дата звернення: 03.04.2026).
7. Braidotti R. *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press, 2013. 230 p. URL: <https://rosibraidotti.com/publications/the-posthuman-2/> (дата звернення: 03.04.2026).
8. Doxiadis C. A. *Anthropocosmos: The World of Man*. *Ekistics*. 1966. Vol. 22. 12 p.
9. Doxiadis C. A. *Ecumenopolis: The Inevitable City of the Future*. Athens: Athens Center of Ekistics, 1974. 468 p.

10. Fresco J. The Best That Money Can't Buy: Beyond Politics, Poverty, & War. Venus, FL: Global Cybervisions, 2002. 164 p.
11. Fuller R. B. Operating Manual for Spaceship Earth. Zurich: Lars Müller Publishers, 2008. 152 p. URL: https://www.buckyverse.org/en/operating_manual_for_spaceship_earth/operating_manual_for_spaceship_earth.pdf (дата звернення: 03.04.2026).
12. Kurzweil R. The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology. New York: Viking, 2005. 652 p.
13. Singer P. The Expanding Circle: Ethics, Evolution, and Moral Progress. Princeton: Princeton University Press, 2011. 232 p. URL: <https://www.stafforini.com/docs/Singer%20-%20The%20expanding%20circle.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПОЛІТИЧНУ МОБІЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ

Карнаух Богдан

здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – ст. викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0009-8681-4403

У сучасному суспільстві політичні процеси дедалі більше переходять у цифровий простір. Соціальні мережі стали ключовим каналом комунікації, особливо серед молоді, яка є найбільш активною онлайн-аудиторією. Водночас зростає невизначеність щодо того, наскільки активність у соціальних мережах може перетворитись на реальний політичний активізм. Проблема полягає у відсутності чіткого розуміння механізмів впливу соціальних мереж на активність молоді у політичній сфері: чи справді вони стимулюють громадянську участь, чи обмежуються символічними проявами: лайки, репости, коментарі. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році соцмережі, наприклад, Telegram та TikTok, стали ключовими платформами для координації волонтерських ініціатив, збору коштів та поширення інформації про допомогу армії та цивільним. Швидкість поширення інформації та масштаб її охоплення демонструють, що цифрова мобілізація молоді набуває масового характеру і здатна швидко перетворюватись з онлайн-активності на реальні дії. Метою дослідження є аналіз впливу соціальних мереж на політичну мобілізацію молоді в Україні, визначення основних механізмів цифрової участі та оцінка практичних кейсів, що ілюструють взаємозв'язок онлайн-активності з реальними політичними діями.

Політична мобілізація характеризується як процес залучення громадян, партій, громадських організацій, груп інтересів до участі у політичному житті. Зазвичай залучення відбувається через медіа, соціальні мережі або ідеологічні кам-

панії. Молодь виділяється серед інших груп своєю гнучкістю, адаптацією до нових технологій та високим рівнем цифрової грамотності. Важливо зазначити, що в Україні немає окремого закону про політичну мобілізацію молоді через соціальні мережі, проте регулювання все ж є. Воно присутнє у кількох актах, які стосуються цієї теми. Закон України «Про медіа» № 2849-IX від 13.12.2022 [4] є нормативним актом, який оновлює правила регулювання медіапростору. Закон спрямований на захист українського медіапростору від російської пропаганди та створення прозорості діяльності українських медіа. А стратегія інформаційної безпеки, введена в дію Указом Президента № 685/2021, ствержує щодо протидії дезінформації, інформаційним операціям, маніпуляціям [1].

Із психологічного дослідження «Activism and social media: Youth participation and communication» Антоніо Кортеза можна побачити, як відбувається участь молоді в соціальних та активістських рухах через соціальні мережі, охоплюючи їх мотивацію та вплив цифрового середовища [7]. Основні механізми впливу містять соціальний тиск, наприклад, реакцію на активність від друзів чи однодумців, емоційний контент та персоналізовані повідомлення. Наприклад, заклики до волонтерства чи збору коштів. В Україні такі платформи, як Telegram та TikTok, стали центрами цифрової координації після 2022 року, коли швидкість і масштаб інформаційних потоків стали критично важливими для політичної мобілізації. Лайки та репости, поширення коротких відео та мемів сприяють перетворенню онлайн-активності на реальні дії.

Алгоритми соціальних мереж формують інформаційне середовище, впливаючи на те, який контент бачить користувач. Чим частіше користувач взаємодіє з контентом певної теми, наприклад заклики до волонтерства, тим частіше в стрічці його соціальних мереж буде з'являтися подібний контент. Алгоритми реагують на те, як довго затрималась увага користувача на відео, яка його взаємодія з контентом: проігнорував він його чи вподобав або залишив коментар. Також є ризик утворення інформаційної бульбашки. Стан, коли користувач отримує лише одноманітний контент. Так, це може і сприяє швидкій передачі важливої інформації цільовій аудиторії, але така цифрова «ізоляція» може призвести до вибіркової підтримки лише тих ініціатив, які вже потрапили в інформаційне поле користувача, залишаючи поза увагою інші потреби.

Сучасна Україна демонструє приклади ефективної цифрової мобілізації молоді. Після 2022 року соціальні мережі, як зазначалось раніше, стали платформами для координації волонтерських ініціатив, збору коштів, наприклад фонду «Повернись живим» чи UNITED24. Молодь активно взаємодіє з контентом, поширює меседжі, демонструючи швидку децентралізовану мобілізацію. Основними платформами для політичної мобілізації стали Telegram, TikTok та частково YouTube. Телеграм-канали виконують роль інформаційних центрів, де молодь

отримує актуальні новини та має можливість доєднатись до громадських ініціатив, зокрема волонтерства чи поширення реквізитів для донатів. У таких каналах, як «Український Наступ» [5], «Ціна держави» [6], «Times of Ukraine» [9] регулярно публікуються актуальні новини, повідомлення про збори коштів на потреби військових або волонтерські ініціативи. Регулярність публікацій та використання інструментів верифікації, наприклад, звітів після кожного збору, формують довіру до каналів, що підвищує рівень прихильності до них і, як наслідок, підвищує їх популярність.

Ще однією платформою для політичної мобілізації української молоді став TikTok. Додаток, який спочатку позиціонувався як розважальний, але внаслідок повномасштабного вторгнення для українців став майданчиком для поширення новин, аналітики та гумористичного контенту. У дослідженні «TikTok-активізм як форма громадянської підтримки та спротиву під час повномасштабної війни» Ігоря Парфенюка [2] вказується, що TikTok-активізм в Україні поділяється на п'ять напрямів: перший – інформаційний активізм. У цьому напрямі поширюються новини, спростовуються фейки та публікується аналітика бойових дій. Прикладом такого напрямку є @slidstvo_info. Другий напрям – це документалістика війни. Тут йдеться про особисті свідчення військових, їхнє життя під обстрілами, наприклад: @br_patriot. Третій напрям – гумористичний спротив. Короткі іронічні ролики, де військові в гумористичній формі розповідають про своє життя на війні. Прикладом можна вважати обліковий запис @rkoriak31. Четвертий – це благодійність та волонтерство. Як уже зазначалось вище, волонтерство стало невіддільною частиною залучення суспільства до реальної допомоги ЗСУ. Прикладом подібного контенту є акаунт @peopleunited-byukraine. І останній п'ятий напрям – мотиваційно-патріотичний контент, який має на меті підтримку морального та бойового духу. Приклади: @sound_ua, @postbellum-ukraine [2].

YouTube у цьому контексті виконує дещо іншу роль. Якщо TikTok привертає увагу через короткі та емоційні відео, а Телеграм-канали – короткі відомості щодо ситуації в країні, то YouTube дає можливість більш детально проаналізувати ситуацію. Тут зазвичай публікуються довші відео: аналітика, інтерв'ю, пояснення, куди йдуть кошти і чому це важливо. Так, наприклад, канал ISLND TV [8] популяризує українську культуру та політику, формуючи альтернативний дискурс навколо тем війни, свободи, національної ідентичності, та прагне розвивати медіаграмотність у глядачів.

Отже, соціальні мережі та їх алгоритми формують нові механізми політичної участі, тому вивчення цих процесів має потенціал для подальших досліджень. Політична мобілізація в соціальних мережах – це нове явище, яке дійсно має свої переваги, проте актуальним залишається питання чесності, оскільки інфлюенсери або лідери думок можуть свідомо спотворювати інформацію, яку транслюють

людям. Тому в подальших дослідженнях варто приділити увагу інформаційній гігієні, кібербезпеці і підвищенню рівня політичної свідомості суспільства.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. *Володимир Зеленський: офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 25.03.2026).
2. Парфенюк І. Ю. ТікТок-активізм в Україні як форма громадянської підтримки під час війни. *Український інформаційний простір*. 2025. № 1(15). С. 24–39. DOI: 10.31866/2616-7948.1(15).2025.335354.
3. Повернись живим: офіційний сайт. URL: <https://savelife.in.ua/> (дата звернення: 25.03.2026).
4. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 25.03.2026).
5. Український Наступ. Telegram-канал. URL: <https://t.me/ukrnastup> (дата звернення: 25.03.2026).
6. Ціна держави. Telegram-канал. URL: <https://t.me/costukraine> (дата звернення: 25.03.2026).
7. Activism and Social Media: Youth Participation and Communication / A. Cortés-Ramos et al. *Sustainability*. 2021. Vol. 13(18). P. 10485. DOI: 10.3390/su131810485.
8. ISLND TV. YouTube-канал. URL: www.youtube.com/@ISLNDTV (дата звернення: 25.03.2026).
9. Times of Ukraine. Telegram-канал. URL: https://t.me/times_ukraine (дата звернення: 25.03.2026).
10. UNITED24: офіційна платформа. URL: <https://u24.gov.ua/> (дата звернення: 25.03.2026).

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ У ПРОЦЕСІ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Сергієць Ярослав

здобувач другого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – ст. викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0007-0117-0561

Сучасна українська державність переживає суттєві зміни, що охоплюють усі ключові сфери політичного, соціального та економічного життя. Традиційні моделі управління, перевантажені бюрократією, поступово витісняються інноваційними підходами, які передбачають тіснішу взаємодію держави та суспільства. У цьому контексті впровадження електронного врядування та інструментів елект-

ронної демократії стає критично необхідним. Цифровізація сьогодні вже не лише оптимізує адміністративні процедури, а й є фундаментом для забезпечення стійкості державного апарату, що дуже актуально під час повномасштабного воєнного конфлікту.

Ще близько десяти років тому громадяни часто стикалися з громіздкими бюрократичними бар'єрами у процесі взаємодії з державними органами, що нерідко створювало простір для системної корупції. Цей стан підкреслював нагальну потребу у модернізації публічного управління. Сьогодні цифрові трансформації стають не лише стратегічною необхідністю, а й потужним інструментом підвищення стійкості держави. Використання сучасних цифрових технологій у процесах належного врядування змінює логіку ухвалення рішень, робить їх прозорими, підзвітними та більш орієнтованими на інтереси громадян.

Особливої ваги цифрові інструменти набувають в умовах воєнного стану, коли класичні демократичні механізми обмежуються міркуваннями безпеки. Електронна демократія виступає компенсуючим механізмом, що дає змогу підтримувати легітимність органів влади та забезпечує безперервний діалог між державою та суспільством. У цьому контексті метою дослідження є вивчення ролі електронного врядування у процесах ухвалення управлінських рішень, оцінка ефективності цифрових механізмів участі на різних рівнях управління та окреслення перспектив розвитку електронної демократії.

Електронне врядування розглядається як сучасна інноваційна модель організації державного управління, що забезпечує підвищення ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій. Запровадження цифрових інструментів суттєво покращує процес ухвалення управлінських рішень, зменшуючи вплив суб'єктивного людського чинника та сприяючи переходу до політики, що базується на аналізі даних.

В Україні система електронного врядування вибудована навколо трьох базових форматів взаємодії.

Формат G2B спрямований на оптимізацію співпраці між державними інституціями та бізнесом. Яскравою ілюстрацією є електронна платформа публічних закупівель Prozorro, яка забезпечила підвищення рівня відкритості торгів, посилила конкуренцію та сприяла більш раціональному використанню бюджетних коштів [7].

Формат G2C охоплює надання адміністративних послуг громадянам у цифровому середовищі. Впровадження порталу та мобільного застосунку «Дія» дало змогу реалізувати понад сотню онлайн-сервісів, що значно полегшує взаємодію населення з державою, скорочує часові витрати та мінімізує бюрократичні процедури [1; 4].

Формат G2G забезпечує налагоджену взаємодію між різними органами влади. Використання систем електронного документообігу разом із об'єднанням державних реєстрів покращує циркуляцію інформації, що прискорює процеси підготовки, погодження та впровадження управлінських рішень як на центральному, так і на локальному рівнях [3].

Дослідження показують, що впровадження систем електронного документообігу дає змогу скоротити час обробки документів до 70 % і зменшити витрати адміністративних ресурсів приблизно на 30 %. Автоматизація управлінських процесів сприяє зниженню корупційних ризиків і підвищенню якості ухвалення рішень, адже забезпечена прозорість сприяє відстежуванню кожного етапу погодження нормативно-правових актів [1].

Електронна демократія є невіддільним елементом сучасного врядування, адже розширює участь громадян в ухваленні рішень, підвищує відкритість влади та сприяє формуванню суспільного консенсусу. В Україні до основних інструментів е-демократії належать електронні петиції, громадський бюджет, онлайн-консультації та сервіси відкритих даних [6].

Серед цих інструментів особливе місце займають електронні петиції, які стали масовим каналом вираження громадської позиції. В умовах воєнного стану, коли традиційні форми протестної активності обмежені, саме цей механізм набув особливої ваги як спосіб впливу на державну політику. Кількісні показники підтверджують зростання їх ролі: у 2021 році необхідний поріг підтримки у 25 000 підписів подолали 19 петицій, тоді як у 2022 році таких випадків вже було 83 [6]. Практичні результати, зокрема відновлення електронного декларування чи протидія нелегальному гральному бізнесу, демонструють спроможність цифрових механізмів мобілізувати громадськість і впливати на ухвалення рішень [5].

Процеси децентралізації суттєво змінили процес управління, адже передали значний обсяг повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад. Це активувало конкуренцію між ними за інвестиції та людський потенціал, а рівень цифровізації став одним із ключових індикаторів управлінської спроможності. На місцевому рівні впровадження електронного врядування сприяє зміцненню довіри до органів влади, покращує якість адміністративних послуг через ЦНАПи та спрощує управління внутрішніми процесами [3].

Результати моніторингових досліджень муніципалітетів за показниками прозорості та євроінтеграції, які проводить Transparency International Ukraine, засвідчують нерівномірність розвитку цифрових сервісів у різних містах. У 2024–2025 роках лідируючі позиції утримують Київ із результатом 70 балів та Львів із 63 балами, що системно розвивають інфраструктуру відкритих даних і цифрові сервіси для громадян [4].

Особливу увагу привертають прифронтові міста, які демонструють високий рівень адаптивності. Харків, попри складні безпекові умови та часткову втрату

ІТ-потенціалу, зберігає динаміку розвитку цифрових сервісів і отримав 58 балів, тоді як Запоріжжя забезпечило інтеграцію послуг у межах єдиної цифрової екосистеми. Водночас міста з нижчими показниками, зокрема Полтава та Чернігів, засвідчують, що відсутність чітких стратегій цифрового розвитку призводить до фрагментарності або деградації вже впроваджених рішень [4]. Отже, ефективність управління на місцевому рівні значною мірою визначається наявністю стратегічного бачення та політичною готовністю до цифрових змін.

Важливим викликом для держави є забезпечення прозорості процесів повоєнного відновлення. Із цією метою було впроваджено цифрову екосистему DREAM, покликану знизити корупційні ризики та забезпечити ефективну координацію міжнародної допомоги [5]. Вона охоплює повний цикл реалізації інфраструктурних проєктів, від фіксації завданих збитків до введення об'єктів в експлуатацію [3].

Функціонування DREAM сприяє трансформації бачення ухвалення управлінських та інвестиційних рішень, оскільки об'єднує дані з різних державних систем у єдине середовище відкритої інформації відповідно до міжнародних стандартів. Це дає змогу громадам презентувати власні проєкти потенційним інвесторам, а міжнародним партнерам здійснювати постійний моніторинг їх реалізації. У підсумку така модель забезпечує максимальну прозорість, скорочує вплив бюрократичних процедур і перетворює цифрові інструменти на дієвий засіб антикорупційного контролю [5].

Отже, проведений аналіз свідчить, що в Україні електронне врядування пройшло шлях від допоміжного інструменту спрощення адміністративних процедур до одного з ключових елементів забезпечення стійкості держави в умовах воєнного стану. Цифровізація суттєво переорієнтувала підходи до ухвалення управлінських рішень: використання відкритих даних, системи Prozorro, екосистеми DREAM та узгодженої роботи державних реєстрів сприяє підвищенню обґрунтованості, швидкості та прозорості управлінських дій, водночас знижує ризики корупції.

Засоби електронної демократії, зокрема електронні петиції, бюджети участі та відкриті дані, забезпечують постійний комунікаційний зв'язок між громадянами та владою, підтримуючи засади належного врядування. Однак їх реальна результативність залежить не тільки від технічного функціонування, а і від готовності органів влади враховувати отримані сигнали та інтегрувати їх у політичні рішення. Саме цей аспект залишається визначальним для подолання недовіри з боку суспільства. На рівні громад успішність цифрових змін безпосередньо обумовлюється наявністю стратегічного бачення розвитку та політичною рішучістю місцевого керівництва, що підтверджується результатами оцінювання прозорості муніципалітетів.

Подальше дослідження у сфері електронного врядування визначається низкою ключових векторів розвитку. Передусім зростає потреба у ґрунтовному дослідженні питань кібербезпеки та удосконаленні інструментів захисту критично важливої цифрової інфраструктури, оскільки розширення використання електронних сервісів одночасно підсилює їх вразливість до зовнішніх впливів. Не менш важливим є осмислення проблеми цифрового розриву з метою гарантування рівного доступу різних суспільних груп до інструментів електронної демократії. Водночас значні перспективи відкриває інтеграція технологій штучного інтелекту, що дає змогу ефективно опрацьовувати великі обсяги даних і моделювати наслідки управлінських рішень. Також одним із пріоритетних завдань залишається гармонізація українського законодавства у сфері цифровізації з нормами Європейського Союзу, що є важливою передумовою подальшої інтеграції та результативного відновлення країни у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Державна електронна екосистема управління відновленням DREAM. *DREAM*: офіційний портал. URL: <https://dream.gov.ua/ua/info/about-dream> (дата звернення: 20.03.2026).
2. Електронні сервіси: як міста проходять євротест на прозорість? *Transparency International Ukraine*. 2025. URL: <https://ti-ukraine.org/research/elektronni-servisy-yak-mista-prohodyat-yevrotest-na-prozorist/> (дата звернення: 11.03.2026).
3. Мінінфраструктури презентувало комунікаційну платформу електронної екосистеми управління відновленням DREAM. *Урядовий портал: єдиний вебпортал органів виконавчої влади*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 12.03.2026).
4. Мінцифра робить інструменти електронної демократії доступними для всіх. *Міністерство цифрової трансформації України*. 2021. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2026).
5. Олійник В. Менше третини українців вважають петиції дієвими. *Рух ЧЕСНО*. 2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5837/> (дата звернення: 20.03.2026).
6. Цифровізація сьогодні є найкращим прикладом стійкості та спроможності української держави. Ми маємо стати лідером у розвитку електронної демократії. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. 2023. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/233872.html (дата звернення: 20.03.2026).
7. Чабак М. Аналіз електронного врядування як середовища інтерактивно-комунікативної взаємодії. *Західноукраїнський національний університет*. 2023. 74 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/f6f06c50-9c2c-4d83-9944-2a38b58dba5c/content> (дата звернення: 11.03.2026).

МЕДІАФРЕЙМУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО АВТОРИТАРИЗМУ

Булгаков Дмитро

здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Ірина Мацишина)
ORCID: 0009-0000-5647-7869

У періоди війни та високої суспільної невизначеності публічна політика і міжнародні відносини супроводжуються інтенсивною конкуренцією інтерпретацій. Для громадян і політичних акторів важливими стають не власне події, а й те, як вони описуються, пояснюються та оцінюються в медіасередовищі. Саме через медіафрейми (інтерпретаційні «рамки») складні політичні сюжети набувають зрозумілого смислу, а окремі факти – різної ваги у сприйнятті аудиторії.

Кейсом дослідження обрано медіависвітлення саміту президента США Дональда Трампа та президента РФ Володимира Путіна, який відбувся на Алясці у серпні 2025 р., що привернув увагу міжнародних медіа та став показовим прикладом того, як різні політичні режими формують відмінні інформаційні картини однієї події.

Метою роботи є виявити механізми формування медіафреймів і пов'язаних наративів у висвітленні зазначеного саміту в медіасистемах із різним типом політичного режиму (ліберальні демократії та держави з високим рівнем державного контролю інформаційного простору, зокрема в логіці цифрового авторитаризму).

Дослідження виконане як якісний порівняльний контент-аналіз текстових матеріалів, опублікованих на офіційних вебплатформах обраних медіа у період одразу після саміту (новини, аналітичні матеріали, колонки, стенограми заяв). Фрейми виділялися індуктивно шляхом кодування повторюваних тем, оцінних маркерів і причинно-наслідкових пояснень, а інтерпретація спиралася на класичні підходи фрейм-аналізу. Для опису комунікаційної ситуації (актор → повідомлення → канал → цільова аудиторія → очікуваний ефект) застосовано модель Г. Лассуелла.

Критерії добору медіа: належність країни до різних типів політичного режиму й різний рівень свободи преси; високий суспільний вплив медіа (національний мовник, провідне видання або національна агенція); доступність матеріалів у цифровому текстовому форматі для порівняння незалежно від первинного каналу (ТБ / радіо / преса).

Для фіксації контрасту умов функціонування медіа використано орієнтир рейтингу свободи преси RSF (World Press Freedom Index 2025): у групі ліберальних демократій, представлених у вибірці, позиції перебувають у межах 11–

29 місця з 180, тоді як у групі держав із жорстким інформаційним контролем – у межах 171–178 місця з 180.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз медіа

Ліберальні демократії	Авторитарні режими
The Guardian; BBC (Велика Британія)	Перший канал; «Россия-1» (РФ)
Deutschlandfunk (Німеччина)	ТАСС; РІА «Новости» (РФ)
ABC News (Австралія)	Xinhua (Китай)
France 24 (Франція)	IRNA (Іран)

Проаналізовано публікації з таких сайтів / редакцій (у текстовому форматі): The Guardian, BBC, Deutschlandfunk, France 24, ABC News; а також Перший канал, «Россия-1», ТАСС, РІА «Новости», Xinhua, IRNA.

Одиницею аналізу був окремих медіаматеріал. Під час кодування для кожного тексту фіксувалися: визначення проблеми (що саме подано як «головне»); причинно-наслідкове пояснення; оцінка / моральна рамка (хто «правий / винний»); запропонований імпліцитний «вихід / рішення»; набір акторів і ролі, які їм приписуються. Така схема дала змогу реконструювати фрейми, а також ширші наративи як повторювані сценарії інтерпретації події.

У медіасистемах із високим рівнем державного контролю інформаційного простору (зокрема у російських, китайських та іранських державних / наближених до держави ресурсах) домінують тріумфалістські та легітимаційні фрейми, що підкреслюють «успіх» лідера РФ і символічні сигнали міжнародного визнання. У таких текстах переважає персоналізація політики, централізація сюжету навколо фігури керівника держави, селективний добір фактів та акцент на протокольних деталях як підтвердження статусу. Додатково простежується фрейм дискредитації опонентів: приниження або знеособлення інших суб'єктів (зокрема України та європейських союзників), що зменшує їх суб'єктність у переговорному процесі.

Домінантні фрейми у матеріалах держав із жорстким інформаційним контролем можна звести до п'яти повторюваних логік:

1. «Дипломатичний прорив і завершення ізоляції». Сам факт контакту трактується як доказ сили.

2. «Статус через протокол». Символи прийому, деталі церемоніалу читаються як політичні сигнали.

3. «Лідер як центральний суб'єкт». Успіх персоніфікується та прив'язується до образу керівника.

4. «Опоненти як периферія». Інші актори знеособлюються або зводяться до другорядних ролей.

5. «Символічний результат замість конкретних рішень». Відсутність формальних домовленостей компенсується інтерпретацією події як «визнання» або «перемоги».

У лексичному оформленні переважають категоричні оцінки, узагальнення та емоційно підсилені формулювання, що знижує простір для альтернативних трактувань.

Натомість у ліберальних демократіях поширеним є критично-аналітичний фрейм: увага фокусується на конкретних результатах, зокрема на наявності або відсутності угод, можливості припинення вогню, наслідках для безпеки, а не на символічній «картинці». Типові акценти – «саміт без відчутного результату», «іміджевий виграв РФ за відсутності поступок», «ризик для України та реакція союзників», а також критичний розбір позицій і риторики політичних лідерів. Важливою рисою демократичного медіаполя є багатоголосся: в матеріалах співіснують урядові оцінки, експертні коментарі та критика з різних політичних позицій, що формує дискусійний характер інтерпретації.

Для ліберальних демократій простежуються такі домінанти:

1. «Результативність / нерезультативність». У центрі – зміст домовленостей і наслідки.

2. «Ризики та ціна рішень». Безпеківі й політико-економічні ефекти для союзників і партнерів.

3. «Підзвітність і критика влади». Аналізуються заяви, суперечності та політична логіка лідерів.

4. «Суб'єктність України». Обговорення наслідків для України та реакцій партнерів як значущої сторони процесу.

5. «Плюралізм експертних інтерпретацій». Конкуруючі оцінки в межах одного медіаполя.

Мовні маркери цих фреймів частіше спираються на модальність, обережність, посилення на джерела, а також на інтерпретацію через суспільну значущість, а не через символічну демонстрацію статусу.

Пояснення відмінностей доцільно шукати у механізмах виробництва новин і політичних стимулах. За умов вертикально інтегрованої медіасистеми редакційна автономія звужена, а зміст матеріалів тяжіє до узгодження з офіційною позицією, і тому фрейми виконують функцію легітимації та мобілізації. У демократичних медіасистемах, де існують стандарти професійної журналістики, ринок думок і конкуренція редакцій, фреймування частіше підпорядковується критеріям новинної значущості, перевірці тверджень та політичній підзвітності, що підтримує множинність інтерпретацій.

Мікропорівняння за моделлю Лассуелла демонструє різні комунікаційні логіки. У державному дискурсі (приклад – публічна заява представника МЗС РФ

про «червону доріжку» як «доказ» завершення ізоляції) актором слугує офіційна інституція, каналом – контрольовані майданчики, а цільова аудиторія – переважно внутрішня (російськомовна), для якої повідомлення виконує функцію символічної легітимації зовнішньополітичного курсу. У демократичних медіа актором виступає редакція, каналом – незалежні новинні платформи, цільова аудиторія – широка громадськість, а ефект пов'язаний із підзвітністю влади й стимулюванням критичного осмислення. Приклад – заголовки та аналітичні підсумки провідних видань щодо відсутності домовленостей.

Отже, ключова відмінність полягає не в наборі фактів, а в способі їх інтерпретації та ієрархізації: політичний режим задає рамку, у межах якої медіа конструюють смисл події, а політичний простір наповнюється конкурентними «версіями реальності», закодованими у фрейми.

Результати порівняльного аналізу підтверджують, що тип політичного режиму є визначальним чинником медіафреймування міжнародних подій. У медіа-системах із державним контролем переважають монологічні фрейми легітимації та символічної переможності, тоді як у ліберальних демократіях – плюралістичне, критичне й наслідково-орієнтоване фреймування. Це має практичну вагу для дослідження публічної політики в умовах невизначеності: інтерпретаційні рамки впливають на те, які політичні рішення вважаються «прийнятними», кого сприймають як «суб'єкта» переговорів і які ризики визнаються пріоритетними.

Список використаних джерел

1. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, № 4. P. 51–58.
2. Nelson T. E., Kinder D. R. Issue Frames and Group-Centrism in American Public Opinion. *The Journal of Politics*. 1996. Vol. 58, № 4. P. 1055–1078.
3. Hallin D. C., Mancini P. Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 342 p.
4. McNair B. An Introduction to Political Communication. 6th ed. London: Routledge, 2018. 544 p.
5. Becker J. Lessons from Russia: A neo-authoritarian media system. *European Journal of Communication*. 2004. Vol. 19, № 2. P. 139–163.
6. Van Dijk T. A. Analyzing frame analysis: A critical review and agenda for future research. *Discourse Studies*. 2023. Vol. 25, № 2. P. 153–178.
7. Reporters Without Borders. World Press Freedom Index, 2025. URL: <https://rsf.org/en/index> (дата звернення: 15.03.2026).
8. Lasswell H. D. The Structure and Function of Communication in Society. In: *The Communication of Ideas*. New York: Harper & Brothers, 1948. P. 37–51.

МЕДІЙНА ПОЛІТИКА ТА ГРОМАДСЬКА ДУМКА В КНР НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ФАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анісов Артур

здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Микола Польовий)
ORCID: 0000-0002-5118-3666

В умовах загострення глобального геополітичного протистояння інформаційна політика Китайської Народної Республіки щодо російсько-української війни стає важливим індикатором реальної зовнішньополітичної стратегії Пекіна, що виходить за межі офіційних дипломатичних заяв. Актуальність теми зумовлена необхідністю розуміння механізмів, за допомогою яких підконтрольні державі медіа конструюють інформаційний порядок денний, балансує між декларованим нейтралітетом та стратегічним партнерством з РФ. Метою роботи є виявлення ключових наративів, інструментів цензури та маніпуляцій у китайському медіапросторі, а також аналіз їх впливу на формування суспільної думки стосовно російської агресії. У теоретичному вимірі досліджується проблематика може інтерпретуватися кризь призму політичного реалізму, що пояснює проросійську риторичну стратегію балансування проти впливу США, та конструктивістських підходів, які акцентують увагу на ролі державних медіа у формуванні антизахідної ідентичності та консолідації суспільства довкола офіційних наративів.

Питання висвітлення російського вторгнення в Україну китайськими медіа поставало суперечливим із моменту початку активних бойових дій. Європейська служба зовнішніх справ заявила, що підконтрольні китайській владі ЗМІ та офіційні канали в соціальних мережах поширювали вибрані прокремлівські наративи [12]. За даними «BBC» та «CNN», ці наративи поширюються за сприяння таких державних ЗМІ Китаю, як «Global Times», «CCTV» (Китайське центральне телебачення) та «People's Daily» [8]. Також під сумнів потрапило дотримання принципів журналістської етики та доброчесності цими ЗМІ. Як доказ щодо цих звинувачень наводилася інформація, що «Horizon News» тематично спрямований на висвітлення міжнародних відносин, підрозділ агенції «The Beijing News», за два дні до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну випадково опублікував у своєму офіційному акаунті «Weibo» внутрішнє повідомлення, у якому містилися вказівки, що вимагали цензурування та обмеження «прозахідного» та «несприятливого для Росії» контенту. Водночас на вебресурсі «Global Times» з'явилася стаття, у якій Донецьку і Луганську області було названо «двома нація-

ми» (державами). Згодом статтю видалили, оскільки усі ЗМІ КНР ухвалили називати ці дві території «регіонами» [3, с. 8].

Існують також дані, що медіа КНР висвітлювали події вибірково. У «Deutsche Welle» та «CNN» китайські журналісти уникали таких слів, як «вторгнення» та «атака», що свідчило про їх упередженість та підвищену схильність до поширення інформації, отриманої від російських офіційних осіб, а також пропаганду антиамериканських настроїв [3, с. 8]. Натомість «The Wall Street Journal» зазначає, що висвітлення конфлікту китайськими державними медіа характеризується своєю стриманістю, що свідчить про обережний підхід китайського уряду. Подібну думку виражає «Radio France Internationale», підкреслюючи те, що хоча Пекін і не засудив вторгнення Росії, він водночас не заохочує своїх громадян підтримувати українців, але також відкрито не підтримує Росію [3, с. 8].

Окремим інцидентом позначилася китайська цензура. Упродовж трансляції церемонії відкриття зимових Паралімпійських ігор 2022, які проходили в Пекіні 4 березня, Центральне телебачення Китаю «ССТV» заглушило фрагмент виступу голови Міжнародного паралімпійського комітету Ендрю Парсонса, який у промові англійською мовою згадав про війну, різко засудив вторгнення Росії в Україну та закликав до миру. Повного перекладу його промови також не було оприлюднено [3, с. 8]. Водночас ЗМІ видалили момент, коли 20 українських спортсменів аплодували голові комітету та закликали до миру. Міжнародний паралімпійський комітет охарактеризував це як випадок цензури і висунув до «ССТV» вимогу надати пояснення ситуації [3, с. 8].

У медійній політиці Китай доволі тісно співпрацює із російськими ЗМІ. У березні 2022 року китайський журналіст Лу Югуан з державного каналу «Phoenix Television» був єдиним іноземним кореспондентом, який перебував на передовій на боці російських військ [7]. Особливо гостро російські наративи у китайських державних ЗМІ були помічені після різанини в Бучі. 5 квітня на каналі «ССТV-4» транслювали заяву міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова про те, що трагедія в Бучі є поширеним Україною та Заходом фейком із метою створення наклепу на Росію. ЗМІ КНР вибірково висвітлювали огляд місця подій президентом України Володимиром Зеленським, водночас ігноруючи будь-які зображення з місця різанини та інтерв'ю місцевих жителів. У «Global Times» поширювали тези, що різанина в Бучі була створеним за участі США «рекламним ходом». Опублікований 5 квітня репортаж «ССТV» мав назву «Міністр закордонних справ Росії: розкриття брехні у справі Бучі», а такі інші китайські агенції як «Xinhua News» та «People's Daily» станом на 6 квітня взагалі детально не повідомили про події в Бучі [3, с. 8].

У межах дослідження було також проведено моніторинг статей перших днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну, опублікованих у щоденному англо-

мовному виданні «China Daily», що належить Центральному відділу пропаганди КПК, щодо визначення тональності, а також наявності пропаганди, ознак замовності та маніпуляцій.

Відповідно до змісту інформаційних матеріалів щодо російсько-української війни на сайті інформаційного агентства «China Daily», більшість, присвячених російсько-українській війні новин в китайському медіапросторі, виражають цілковиту нейтральність позиції КНР. Відповідаючи державній позиції, китайські ЗМІ намагаються дотримуватися поширення новин виключно з нейтральної точки зору. Однак аналіз новин дає змогу помітити як прояви позитивних, так і негативних для України тверджень. Ключовими позитивними наративами є застосування термінів «агресія» та «військовий наступ» щодо дій РФ проти України. Проте такі згадки є нечисельними. У той час як частіше зустрічаються проросійські наративи, виражені у вжитку терміну «військова операція» [1, с. 5–9].

Здебільшого дотримуючись позиції нейтральності, у китайських ЗМІ також намагаються утримуватися від пропагандистських наративів. Тим не менш, матеріали, що просувають інтереси РФ чи виражають неприховані проросійські наративи в межах основних тез пропаганди держави-агресора, зустрічаються серед опрацьованих статей в обсязі 22,2 %. Також 4,3 % від загальної кількості статей містять відверті пропагандистські твердження. Загальний рівень пропаганди та маніпуляцій у ЗМІ КНР було оцінено 26 %, що виражає достатню прихильність зовнішньої політики Китаю до РФ [1, с. 10].

Окрім транслювання проросійських наративів через медіа, громадська думка в КНР щодо російсько-української війни формувалася під впливом низки внутрішніх та зовнішніх факторів. Через зростання антиамериканських настроїв, а також двостороннього стратегічного партнерства між Китаєм і Росією, ЗМІ Китаю в останні роки дотримувалися тенденцій, що переважаюча громадська думка серед китайського суспільства підтримує дії та позицію президента РФ Володимира Путіна. Хоча антивоєнні та проукраїнські настрої існують, їх не так багато, до того ж вони критикуються з боку проросійських мас.

Як повідомляє «Голос Америки», на ранніх етапах військового конфлікту між Росією та Україною в китайських соціальних мережах з'явилася велика кількість суперечливих коментарів. У поєднанні з тим фактом, що онлайн-дискусії суворо контролюються та цензуруються державою, існує думка, що китайська громадська думка щодо цього питання розділилася на дві протилежні фракції [4].

З одного боку, багато коментарів відверто підтримують РФ, визнаючи турботу Росії про національну безпеку та пояснюючи погіршення російсько-українських відносин причетністю НАТО та західних країн, зокрема США. Як наслідок, ці коментатори підтримують військове вторгнення в Україну і навіть характеризують російського президента Володимира Путіна як героїчного лідера,

який наважився кинути виклик Заходу [4]. Відповідно до опитування, опублікованого американсько-китайським моніторингом, у квітні 2022 року 75 % китайських респондентів заявили, що частково або повністю погоджуються з тим, що підтримка Росії в конфлікті відповідає національним інтересам Китаю [10].

З іншого боку, антивоєнні діячі в КНР також існують, до цієї групи входять громадські діячі Цзінь Сін, Юань Лі та Ке Лань. Низка професорів і випускників навчальних закладів, зокрема Пекінського університету та Університету Цінхуа, публічно висловлювали антивоєнні заяви, але ці висловлювання піддавалися жорсткій критиці з боку користувачів мережі, а також цензурі, або ж видалялися на платформах соціальних мереж КНР [5]. Китайська компанія «NetEase» опублікувала декілька відео з критикою Росії, у яких висловилися китайці, що живуть в Україні, та українці, що живуть у КНР [11].

Проте на тлі обговорення російсько-української війни деякі користувачі мережі в КНР також пропагували силове приєднання РК (Тайваню) до материкового Китаю. У відповідь деякі китайські державні ЗМІ закликали громадськість раціонально коментувати війну, утримуючись від паралелей із китайською політикою [9].

Згідно з опитуванням НПО «Genron», оприлюдненим у листопаді 2022 року, щодо поглядів китайців на російське вторгнення, 39,5 % респондентів відповіли, що дії Росії «не є неправильними», 21,5 % зазначили, що «дії Росії є порушенням Статуту ООН і міжнародного права, і потрібно виступати проти дій РФ», а 29 % стверджували, що «дії Росії є неправильними, але варто враховувати обставини» [6].

Також у травні 2023 року Центр міжнародної стратегії та безпеки Університету Цінхуа опублікував результати проведеного опитування громадськості щодо ставлення до російсько-української війни. Відповідно до висвітлених матеріалів, 80 % респондентів із КНР вважають США та інші західні країни винними у «кризі» щодо України, у той час як на РФ відповідальність за конфлікт покладають лише 8 % респондентів, а 11,7 % взагалі вважають винною Україну [3].

Отже, медійна політика Китайської Народної Республіки щодо висвітлення російського вторгнення в Україну демонструє виразну дихотомію між офіційно задекларованим дипломатичним нейтралітетом та фактичним інформаційним сприянням державі-агресору. Моніторинг державних ЗМІ та аналіз суспільних настроїв виявляють системне застосування цензури, маніпулятивної термінології та ретрансляцію прокремлівських наративів, що є інструментом посилення антиамериканських настроїв та легітимізації дій РФ в очах внутрішньої аудиторії. Враховуючи тісне стратегічне партнерство Пекіна та Москви, китайський інформаційний простір функціонує як резонатор російської пропаганди, де крізь призму викривленого висвітлення подій, зокрема заперечення військових злочинів,

формується стійкий суспільний консенсус, що покладає відповідальність за війну на Захід, нівелюючи об'єктивні факти порушення міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Анісов А. О. Місце російсько-української війни у зовнішній політиці КНР. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Т. 1, № 14. С. 6–10. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/issue/view/437> (дата звернення: 31.03.2026).
2. Анісов А. Позиція державних ЗМІ Китайської Народної Республіки щодо російсько-української війни. *Researcher's Space (A. Anisov)*. URL: <https://www.researcher-ar.anisov.pp.ua/ua/prc-media> (дата звернення: 31.03.2026).
3. Гасюк Д. Хто винен у війні: Росія чи Україна? Несподівані результати опитування китайців. *Главком*. URL: <http://surl.li/idnpg> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Chinese news outlet accidentally posts censorship instructions on Russia-Ukraine coverage. *NextShark*. URL: <https://nextshark.com/chinese-news-russia-ukraine> (date of access: 31.03.2026).
5. Dasgupta S. Ukraine Invasion Sparks Controversial Commentary on Chinese Social Media. *Voice of America*. URL: <http://surl.li/idnct> (date of access: 31.03.2026).
6. How do the Chinese view the Taiwan Strait issue and the Russian invasion of Ukraine? *The Genron NPO*. URL: <http://surl.li/idnyw> (date of access: 31.03.2026).
7. IPC protests Chinese TV censorship of IPC chairman's opening anti-war speech (in Chinese). *RFI*. URL: <http://surl.li/idmyl> (date of access: 31.03.2026).
8. McDonald J. China Ukraine envoy urges allies to 'stop sending weapons' to Kyiv. *Defense News*. URL: <http://surl.li/idocj> (date of access: 31.03.2026).
9. Media call for a rational speech on war (in Chinese). *The Paper*. URL: <http://surl.li/idocq> (date of access: 31.03.2026).
10. Putin hailed as a hero in China (in Chinese). *Deutsche Welle*. URL: <http://surl.li/idnbi> (date of access: 31.03.2026).
11. They stood up and publicly stated «Stop the war and support Ukraine» (in Chinese). *China Digital Times*. URL: <http://surl.li/idojk> (date of access: 31.03.2026).
12. Xi and Lukashenko call for 'soonest' peace in Ukraine at China-Belarus summit. *Reuters*. URL: <http://surl.li/idomi> (date of access: 31.03.2026).

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДІАСПОЖИВАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОГО КАПІТАЛІЗМУ

Морозов Сергій

здобувач третього рівня вищої освіти

кафедри державного регулювання та публічного управління,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

ORCID: 0009-0001-2854-7337

Боротьба за підписників в епоху цифрової трансформації стає дедалі більш витонченою. Це також стосується і сфери телебачення. Будь-яка телевізійна платформа стикається, з одного боку, питаннями утримання підписників та, з іншого, що саме цим підписникам запропонувати. Цифрова трансформація медіа та поява

нових способів ретрансляції привели до нового осмислення монетизації телевізійного контенту.

Методи керування увагою споживача були вперше сформульовані Гербертом Саймоном та Дональдом Бродбентом у 60-х рр. XX століття та отримали подальший розвиток у дослідженнях Даніеля Канемана, Річарда Талера, Дена Аріелі, Роберта Чалдіні тощо. Роберт Пікард, Грегори Лоу, Люсі Кюнг та інші дослідники розглядають використання принципів поведінкової економіки в медіасфері.

Використання законів поведінкової економіки у процесі взаємодії з підписником є обов'язковим для існування сучасного медіа. Кожна ТВ-платформа використовує сукупність алгоритмічних, психологічних та інтерфейсних методів для моделювання поведінки користувача в інтересах платформи. Алгоритмічна революція дала змогу ТВ-платформам максимально ефективно утримувати увагу глядачів для збільшення доходів. Побічним ефектом такого підходу стала зміна парадигми: споживач контенту тепер розглядається не як особистість, а як набір реакцій, якими можна дистанційно керувати за допомогою аналітики та прогнозування.

Прибутковість алгоритмічних медіа безпосередньо залежить від здатності використовувати когнітивні вразливості користувачів. Завдяки теорії обмеженої раціональності медіаплатформи формують специфічні стратегії монетизації, де головним активом є увага. Сучасна управлінська парадигма вимагає ухвалення рішень, що базуються не на традиційній логіці, а на алгоритмічних методах контролю та спрямування суспільної уваги. Приклад деяких інструментів, які телевізійна платформа використовує для впливу на поведінку глядача, буде наведено далі.

Автоплей – під час вибору відео зі списку для перегляду одразу запускається відео не на весь екран, що зі свого боку підштовхує глядача продовжити перегляд.

Ілюзія персоналізації – різним глядачам пропонуються різні постери до однакових відео, вибраних на основі аналізу їхніх вподобань.

Аналіз поточної поведінки – сучасні технології перегляду відео через інтернет забезпечують зворотний зв'язок, що дає можливість ТВ-платформам аналізувати поведінку глядача в реальному часі і відповідно корегувати алгоритми рекомендацій.

Ілюстрацією такої стратегії генерації рекомендацій є алгоритмічна архітектура платформи Netflix, де контент піддається постійній реконфігурації задля максимального утримання залученості. Шляхом групування одних і тих відео у різні категорії – від «Мого списку» до тематичних добірок на кшталт «Європейське кіно», «Детективні фільми», «Мелодрами» чи «Фільми, створені жінками» – платформа створює ефект нескінченної різноманітності. Процес інтерпеляції формує ілюзію персоналізованого звернення, вибудовуючи навколо користувача специфічний «фрейм смаку». Проте ця телевізійна ідентичність залишається

штучною: вона жорстко обмежена алгоритмічним патерном, який не дає можливості глядачеві вийти за межі прорахованих сценаріїв, створюючи так звану «ехо-камеру» вподобань.

Важливо розуміти, що така система функціонує як закритий цикл: алгоритм не просто вгадує бажання, він активно їх конструює. Коли інтерфейс пропонує глядачеві контент на основі попереднього перегляду, він звужує горизонт очікувань, змушуючи споживача рухатися по колу ідентичних смислів. Це створює парадокс: користувач відчуває свободу вибору серед сотень категорій, але фактично перебуває в межах «алгоритмічної клітки», де кожен наступний крок є логічним продовженням попереднього, що унеможливлює елемент випадковості або справжнього культурного пошуку.

Як зазначає Фатіма Гоу, на Netflix рекомендацією стає кожен елемент цифрового середовища – від мікродизайну назв до динамічного розташування рядків у структурі інтерфейсу. Головна сторінка адаптується до миттєвих когнітивних станів користувача, поєднуючи специфічні «альтжанри» з потужними соціальними стимулами, як наприклад рядок «Тренди». Четверта складова концепції Гоу – відтворення – пояснює, як рутинне споживання контенту програмує майбутні естетичні запити. Через постійне повторення схожих наративів система автоматизує попит, видаючи комерційно вигідні пропозиції за об'єктивну відповідність інтересам глядача.

Ця стратегія «м'якого примусу» повністю корелює з теорією підштовхування Річарда Талера та Касса Санстейна. Впроваджуючи певну «архітектуру вибору», медіаплатформи не забороняють інший контент, але роблять шлях до нього максимально складним порівняно з автоматично підібраними варіантами. Отже, інженерія культури, що базується на алгоритмах Netflix, остаточно трансформується у глобальну індустрію керування увагою, де головним продуктом є не фільм чи серіал, а передбачуваність поведінки споживача.

Така алгоритмізація створює етичні виклики: зараз вже важко визначити межу між аналітикою поведінки користувача та стеженням за користувачем, алгоритмічні рамки стають обмеженнями автономії вибору користувача, алгоритми максимізації утримання уваги глядача можуть викликати цифрову залежність.

Використання ТВ-платформою маніпулятивних технологій поступово стає звичайним засобом для монетизації контенту, але це може врешті відштовхнути користувача на користь іншого контент-провайдера. Мабуть, найбільш успішною може виявитись стратегія дотримання балансу між алгоритмічними методами монетизації та наданням користувачу контенту, який має для нього реальну цінність.

Список використаних джерел

1. Dekker C. A., Baumgartner S. E., Sumter S. R. For you vs. for everyone: The effectiveness of algorithmic personalization in driving social media engagement. *Telematics and Informatics*. 2025. Vol. 101. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0736585325000620> (дата звернення: 06.03.2026).
2. Gaw F. Algorithmic logics and the construction of cultural taste of the Netflix Recommender System. *Media, Culture & Society*. 2022. Vol. 44, № 4. P. 706–725. DOI: 10.1177/01634437211053767 (дата звернення: 06.03.2026).
3. How do users contribute to YouTube channels' revenue? An empirical analysis of Korean beauty channels / S. Eom et al. *Computers in Human Behavior*. 2025. Vol. 172. DOI: 10.1016/j.chb.2025.108741.
4. Leonardi P. M., Vaast E. Social media and their affordances for organizing: A review and agenda for research. *Academy of Management Annals*. 2017. Vol. 11, № 1. P. 150–188.
5. Liang M. The end of social media? How data attraction model in the algorithmic media reshapes the attention economy. *Media, Culture & Society*. 2022. Vol. 44, № 6. P. 1110–1131. DOI: 10.1177/01634437221077168 (дата звернення: 06.03.2026).
6. Min S. J. From algorithmic disengagement to algorithmic activism: Charting social media users' responses to news filtering algorithms. *Telematics and Informatics*. 2019. Vol. 43. Art. 101251. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0736585319304058> (дата звернення: 06.03.2026).
7. Simon H. A. *Models of Bounded Rationality*. Vol. 1: Economic Analysis and Public Policy. Cambridge: MIT Press, 1982. P. 161–176.
8. Tassi P. Media: From the contact economy to the attention economy. *International journal of arts management*. 2018. Vol. 21, № 1. P. 49–59.
9. Thaler R. H., Sunstein C. R. *Libertarian paternalism*. *Research Handbook on Nudges and Society*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. P. 10–16.
10. Villi M., Picard R. G. Transformation and innovation of media business models. *Making media*. Routledge, 2025. P. 121–131.
11. Whose rationality? Muddling through the messy emotional reality of financial decision-making / S. Dibb et al. *Journal of Business Research*. 2021. Vol. 131. P. 826–838.

ВЕРТИКАЛЬНА МОДЕЛЬ ЦИФРОВОЇ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЛАДИ

Мацишина Ірина

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-2988-620X

Наприкінці 2025 року ціни на оперативну пам'ять зросли до 200 % у зв'язку з переорієнтацією виробників на випуск НВМ-чипів, що пов'язано з обчисленням AI. Запит на гігантські об'єми пам'яті змінив пріоритет технологічного ринку, де увага переключилася з обслуговування користувача на обслуговування обчислень його поведінки за допомогою AI. Така ситуація демонструє зміну ієрархій, коли виробники пам'яті задовольняють в першу чергу дата-центри, а не пере-

сичного користувача. За прогнозами аналітиків, найближчим часом користувач змушений буде відмовитися від потужних комп'ютерів із достатньою пам'яттю та купувати підписки у потужних корпораціях. Можливість прискорювати роботу інструментів обробки даних за допомогою AI надає корпораціям доступ до даних користувача. На них неймережа буде тренуватися, щоб прораховувати всі ризики та передбачати успіх. У межах державної політики вже відома заява Об'єднаних Арабських Еміратів про використання штучного інтелекту для написання нового законодавства країни. «За словами шейха Мохаммеда, штучний інтелект “регулярно пропонуватиме оновлення нашого законодавства”. Уряд очікує, що штучний інтелект прискорить процес законотворчості на 70 %, згідно із повідомленням на засіданні Кабінету Міністрів» [2]. Прорахувати законодавчі колізії та спрогнозувати розвиток суспільства через законодавчий механізм стає можливим за допомогою алгоритмів, а не професійної спільноти.

Глобальні цифрові кампанії все активніше набирають повноваження суверена, коли виходять за межі своїх власних повноважень та беруть участь у геополітичних питаннях. Коли Google може відкривати або закривати кордони населених пунктів під час війни, він вже не є суто технологічною корпорацією. Тому платформи стають одними з гравців за політичну владу, а самі політики намагаються співпрацювати з цифровими корпораціями.

Бенджамін Бреттон у своїй роботі «Стек: про програмне забезпечення та суверенітет» висуває свою вертикальну модель системи, яка значно ширша за географічний розподіл країн [3]. Його система стирає кордони, оскільки в її основі знаходиться технологічний вимір. Бреттон будує свою модель за класичною логікою програмних стеків (як OSI-модель або TCP/IP stack). Стек (англ. *stack* – «стос, стіс») – це дані, які будуються вертикально. Всі зміни та операції в стеку можна проводити лише з одним шаром, який знаходиться на вершині стеку. Щоб змінити нижні шари, необхідно прибрати все, що знаходиться над ними. Інакше стек руйнується.

Нижні та верхні шари є основою моделі світу у вигляді стеку Б. Бреттона. До нижніх шарів він зараховує фізичну планету, хмарні сервери та розумні міста. Вони визначають розвиток того, що є над ними. І є верхні шари – профілі, додатки та користувач. Сам порядок шарів вибудовується за логікою такої послідовності:

- 1) earth – фізична планета, ресурси, енергія, геополітика;
- 2) cloud – хмарні сервери, дата-центри, глобальна інфраструктура;
- 3) city – розумні міста, інфраструктура, урбаністика;
- 4) address – адресація всього (IP, GPS, профілі, трекінг);
- 5) interface – інтерфейси, екрани, додатки;
- 6) user – користувач (останній шар).

Практично всі шари є базовими компонентами користувача (останній шар). Більш правильно говорити, що користувач є продуктом всього (планети, хмарних серверів, урбаністики, адресації та додатків). Наприклад, щоб бути користувачем, треба мати IP адресу або, щоб комунікувати, необхідно мати профіль, який контролюється алгоритмічними медіа. Користувач використовує весь стек і може бути агентом його змін, оскільки коди орієнтуються на користувача і прагнуть якомога точніше його контролювати. Водночас, якщо останній шар користувача прибрати, система не зміниться. Коди будуть продовжувати працювати з профілями. А якщо прибрати профілі або систему обчислювання, стек зруйнується.

За думкою Б. Бреттона його модель є практичним інструментом як для урбаністів, програмістів та дизайнерів, так і для політиків та філософів. Якщо подивитися на вертикальну модель стеку, можна побачити, що на кожному шарі є свій рівень влади, який намагається контролювати дії користувача:

1) *фізична планета*, де є ресурси та клімат, безумовно репрезентує владу. Наприклад, Майкл Манн, професор соціології та автор книги «Джерела соціальної влади», розглядає воду не просто як природний ресурс, а як критичний чинник інфраструктурної влади. Манн аналізує перші цивілізації (Месопотамія, Єгипет) і стверджує, що необхідність управління водою (іригація) була головним рушієм створення політичної влади [6]. Сьогодні замість води відбувається битва за контроль над нафтою, що впливає на міжнародну політику;

2) *глобальні хмарні платформи*, на кшталт Google, Amazon, Alibaba, Microsoft, не тільки діють за межами національних юрисдикцій, а встановлюють свої правила. Цікавим є кейс Google у Китаї у 2006 р. Коли компанія зайшла на китайський ринок, вона погодилась на умови щодо блокування тем різанини на площі Тяньаньмень, незалежності Тибету, прав людини, критики КПК. Такі дії суперечили репутації Google як платформи доступу до відкритої інформації. Станом на 2009 р. вона вже займала друге місце за пошуком після Baidu. Проте після значної кібератаки під назвою «Аврора», компанія втратила частину вихідного коду та доступ до Gmail-акаунтів китайських правозахисників, дисидентів та журналістів. «Зловмисники не просто прорвались всередину та забрали все, що могли знайти. Натомість вони провели щось на зразок багатомісячної розвідувальної місії, ретельно картографуючи внутрішні системи Google, визначаючи цінні цілі та повільно просуваючись до своїх кінцевих цілей. Вони пересувалися мережею, як привиди, використовуючи вкрадені законні облікові дані, спілкуючись через зашифровані канали, які виглядали як звичайний мережевий трафік, та приховували свої сліди на кожному кроці» [4]. Коли стало зрозуміло, що за всім цим стоїть уряд Китаю, 2010 року Google опублікував відомий пост про припинення цензури. «Ми ухвалили рішення, що більше не бажаємо цензурува-

ти результати пошуку на Google.cn, тому упродовж наступних кількох тижнів ми обговорюватимемо з китайським урядом основи, на яких ми могли б керувати нефільтрованою пошуковою системою в Китаї. Ми розуміємо, що це цілком може означати закриття Google.cn і, можливо, наших офісів у Китаї» [4]. Пекін, зі свого боку, почав блокувати Google, після чого компанія вийшла з території Китаю. Битва між західною та авторитарною моделлю показала, що заради виживання західна модель готова йти на поступки перед цензурою. Технологічні гіганти програли і їхнє місто зайняв китайський Baidu, підконтрольний політичній партії Китаю;

3) *розумні міста* все частіше стають локальними платформами влади через контроль над транспортним рухом, даними та поведінкою у місті. Коли компанія Alphabet, як материнська компанія Google, у 2017 р. аносувала будівництво цифрового району Торонто, це була найгучніша спроба інкорпорувати цифрову систему у місто. «Згідно з заявкою на проєкт, весь район планується обладнати системою датчиків, які будуть контролювати все: паркові лави, рівень наповненості сміттєвих контейнерів, а також шум і рівень забруднення в житлових приміщеннях. Компанія також пропонує відмовитися від використання особистого автотранспорту, а жителів району пересадити на безпілотні шатли й велосипеди. Доріжки для велосипедистів обіцяють підігрівати взимку. Маршрути для вантажних роботів планується прокласти під землею» [1]. Проте одразу після аносу почалися протести проти монетизації приватного життя та тотального контролю. До того ж питання податків на нерухомість, охорону порядку, обслуговування інфраструктури району мало б перейти до компанії, фактична влада якої могла опинитися на 190 акрах землі. Офіційно Covid-2019 закриття цього проєкту, хоча будівництво району продовжується вже з акцентом на доступне житло та екологію простору іншою компанією;

4) *системи ідентифікації*, на кшталт IP, GPS, адресації речей та даних, пов'язані з обчислюваннями та маршрутизацією. Німецький дослідник Геерт Ловінк пише, що внаслідок появи мереж, екранів та нових технологій сучасна людина стає фрактальним суб'єктом, одночасно безкінечно подільним і неподільним, самодостатнім і призначеним для безмежної ідентичності. У певному сенсі, ідеальним суб'єктом, який нічим не відрізняється та не суперечить масовому статусу;

5) *інтерфейс* екранів та додатків як спосіб взаємодії цифрових алгоритмів та людини візуально реалізовує дисциплінарну владу М. Фуко. Дизайн інтерфейсу, який мімікрує під фізіологію комфорту, робить споживання контенту максимально зручним. Розташування кнопок, скролінг, автозапуск, роблять людину залежною від додатків, які нагадують їй коли пити воду, скільки калорій споживати або коли записатися до лікаря. Візуальні винагороди, шкали прогресу, кольори інтерфейсу дисциплінують. Рейтинги або лайки встановлюють норми, яких користувач має прагнути;

б) *користувач* у цифровому просторі – це вже не тільки людина. Вона починає конкурувати з ботами та генерованими AI профілями. Антропоцентризм поступається алгоритмоцентризму. Де людина вже не є центром системи, яку у свій час описав Леонардо да Вінчі. Конкуренція за виживання в системі на боці алгоритмів, які більш активні, продуктивні та утримують увагу. Коли Жиль Дельоз писав про народження дивідуала, мова йшла про розщеплену людину, якою зручніше маніпулювати та налаштовувати проти інших. У стеку дивідуал користувача представлений у вигляді паролів, кредитного рейтингу, профілів, ID-номерів тощо. Фізичний примус стає зайвим, коли є можливість контролювати доступ та блокування.

Битва між корпораціями за користувачів перетворила простір на пастку для людини, тому що цифрове життя стало частиною реального життя. А економіка споживання та економіка уваги стали ресурсом, завдяки чому відбувається контроль над особистістю. Хмарні сервіси, IP, алгоритмічні медіа та самі алгоритми, мобільні додатки стають єдиною системою, яку політична влада намагається контролювати. Але на кожному етапі обчислювальна система чинить не тільки супротив, а перебирає повноваження влади на себе.

Так вертикальна модель Б. Бреттона репрезентує і нову форму влади, яка багат шарова. Влада платформ не використовує в'язниці, кордони або закони, вона перетворює людину на код, за яким її власні дії, почуття, думки не мають значення. Оскільки код знає вже все про нас, а його модель є кращою нашою копією. Бодріярівський симулякр витісняє людину-користувача з вертикальної моделі Б. Бреттона. «Я вже раніше визначав те, що можна назвати “смертю користувача”. Під цим я маю на увазі завершення існування певного виду користувача та витіснення його м'якого гуманізму з концептуального центру стратегії дизайну через розмноження та домінування як нелюдських, так і неіндивідуалізованих акторів у розширеному полі повсюдної обчислювальної техніки», – пише Б. Бреттон [3, с. 260].

Щоб вижити в цій моделі, яка складається з фізичних кабелів, дата-центрів, програмних протоколів, інтерфейсів, треба кинути виклик такій невидимій політиці. Геерт Ловінк називає це стекактивізмом. Це рух активізму «знизу», що робить прозорим механізми контролю та влади. Щоб змінити політичну реальність «зверху» та закріпити статус суб'єкта як користувача, необхідно переписати правила існування «нижніх» шарів. Вони мають бути доступними для обговорення, а самі протоколи мають бути відкритими. «Порівняно з хактивізмом та (тактичним) медіаактивізмом, стекактивізм справді має гегельянське значення. Він протистоїть «цілому» і може вважатися контррегресивним, оскільки враховує реально існуючу сукупність сучасних взаємопов'язаних технологічних архітектур, на відміну від скорочуваного, параноїдного світу онлайн-я, постійно обтяженого влас-

ним «я» [5, с 191]. Ловінк закликає не боятися стеку, не заперечувати його, а зрозуміти і виробляти механізми здорового існування у ньому. Стек є відкритою системою, а тому вхідні імпульси впливають на його внутрішні зміни. Те, що потрапляє до нього на вході, на виході може мати позитивні результати для суспільства. «Однак Stack як єдність суперечливих, гетерогенних елементів ніколи не є повністю закритим. Системи виявляються нестабільними, тимчасовими та відкритими – не через ідеалізм, а просто через їх помилкове, надто людське проектування. Це основна думка, яку можна запозичити з хакерства та кібервійни» [5, с. 192]. Якщо юзер є останнім шаром такої вертикальної системи, як продукт всіх інших шарів, що знаходяться під ним, саме юзер може цю систему заперечити, щоб вона дала збій та переналаштувалася.

Враховуючи те, що кожний шар взаємодіє один з одним у різній вертикальній, горизонтальній, діагональній способи, Г. Ловінк наголошує, що така система може бути хаотичною та нестабільною. Між шарами можуть бути конфлікти, зворотні зв'язки та заперечення. Це можна посилити та розхитувати, коли одночасно діяти на всіх шарах (Ловінк це називає «танцювати» на шарах). Наприклад, видаляти профіль на рівні юзера, змінювати інтерфейси, уникати системи ідентифікації, створювати анонімні профілі, VPN, створювати альтернативні хмарні інфраструктури, підтримувати незалежні розслідування, захищати екологію тощо. Інакше кажучи, має бути активна громадянська практика «танців-гри» на всіх рівнях шарів. Така протестна тактика нагадує стратегію Славоя Жижека проти політичної ідеології: не тікати від системи, не заперечувати її, не критикувати, оскільки це вже реальність. А втручатися у неї, грати за її правилами і за її ж алгоритмами заперечувати.

Список використаних джерел

1. Безпілотний транспорт і вантажні роботи: Alphabet побудує район майбутнього Торонто. *УНІАН*. 2017. URL: <https://www.unian.ua/science/2195196-bezpilotniy-transport-i-vantajni-roboti-alphabet-pobudue-rayon-maybutnogo-v-toronto.html> (дата звернення: 13.03.2026).
2. ОАЕ першими у світі писатимуть закони за допомогою штучного інтелекту. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3984326-оае-persimi-u-sviti-pisatimut-zakoni-za-dopomogou-si.html> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Bratton B. H. *The stack: on software and sovereignty*. MIT Press, 2015. 520 p.
4. Maine I. Google's Exit from China. *Medium*. 2019. URL: <https://medium.com/@izaakmaine/googles-exit-from-china-ce778cbd8609> (accessed: 05.03.2026).
5. Lovink G. In der Plattformfalle. Plädoyer zur Rückeroberung des Internets / Übers. aus dem Engl. P. Ilyes, J. S. Theodor. Bielefeld: Transcript Verlag, 2022. 164 p. (Digitale Gesellschaft; Bd. 52).
6. Mann M. *The sources of social power. Vol. 1: A history of power from the beginning to AD 1760*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 574 p.

КРИЗА ЕКСПЕРТНОГО ЗНАННЯ ТА ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ

Мамонтова Елла

доктор політичних наук,
професор кафедри політичних теорій,
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-2761-8217

Сьогодні, в умовах переходу від «державоцентричного» до «людиноцентричного» урядування, відбувається докорінна трансформація всієї публічної сфери. Ми спостерігаємо, як разом із диверсифікацією практик громадської участі через інструменти *e-participation* трансформується і роль політичної експертизи. У ситуації, коли цифровізація перетворила класичну «площу» (агору) на мережеву структуру, де ієрархія знань замінюється горизонтальними зв'язками, саме поняття «експертності» втрачає свою сакральність. Традиційні інститути – академічна спільнота, аналітичні центри – дедалі частіше стикаються з дефіцитом легітимності через нездатність оперативно реагувати на динамічні цифрові виклики.

Ця своєрідна «ерозія довіри» спричинена низкою чинників.

По-перше, зворотною стороною демократизації стало торжество профанності. Надмірна доступність інформації створила ілюзію всебічної компетентності (ефект Даннінга-Крюгера на рівні суспільства). Кожен користувач мережі може самопроголосити себе «мікроекспертом», що призводить до девальвації фахової аналітики.

По-друге, на комунікаційних майданчиках нових медіа значно зростає вага емоційного впливу. В епоху постправди факти важать менше за їх інтерпретацію. Експертне знання, що базується на цифрах і логіці, часто програє популістським наративам, які апелюють до ідентичності та емоційного фону.

По-третє, криза торкнулася і власне експертної спільноти. Численні прорахунки у прогнозуванні глобальних криз (пандемії, фінансові колапси, геополітичні зсуви) підірвали віру в класичний науковий метод як єдиний надійний інструмент управління.

На наш погляд, витоки сучасної кризи експертного знання слід шукати у самій природі цифрової демократії (*digital democracy*). Концептуалізація цього явища відбулася на перетині політичної філософії та комп'ютерних наук, а сам термін, на відміну від категорій із чітко визначеним авторством, еволюціонував паралельно із розвитком технологій.

Чимало дослідників вважають фундатором цього напрямку Теда Беккера (*Ted Becker*). Ще у 1970–1980-х рр. він почав оперувати поняттям «теледемократія» (*teledemocracy*), експериментуючи з використанням телебачення та телефонних мереж для проведення дистанційних засідань муніципалітетів (*town halls*).

Його ідеї заклали теоретичне підґрунтя для формування сучасних моделей цифрової демократії [1].

У науковий обіг у його нинішньому розумінні термін було введено наприкінці 1990-х років. Зокрема, Ян ван Дейк (*Jan van Dijk*) та Кеннет Хакер (*Kenneth L. Hacker*) у праці «*Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*» (2000) запропонували одне з перших комплексних визначень, розглядаючи цифрову демократію як інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у демократичні процеси на всіх рівнях суспільної організації [2].

Отже, сучасне поняття цифрової демократії охоплює широкий спектр явищ: від мережевих комунікацій та алгоритмічного управління до інституціалізованого електронного врядування (*e-Government*).

Ключовими принципами цифрової демократії зразка 2020-х років залишаються: *пряма участь* як реалізація можливості кожного громадянина безпосередньо впливати на ухвалення політичних рішень без традиційних посередників; *прозорість (Open Data)* – забезпечення вільного доступу до державних даних як інструменту громадського контролю за владою; *деліберація* як інклюзивний процес публічного обговорення та раціональної дискусії у цифровому просторі.

Високий ступінь залученості, характерний для цифрової демократії, неминуче призводить до підвищення ризику маніпуляцій та нівелювання експертного впливу на формування комунікативного порядку денного.

Політика стає алгоритмічною, а комунікаційні процеси дедалі частіше замикаються у власних «бульбашках фільтрів». Алгоритми соціальних мереж пріоритезують контент, що викликає миттєву емоційну реакцію, а не той, що містить верифіковану істину. Це сегментує суспільство на ізольовані групи, де експертна думка з «іншого табору» просто не здатна подолати цифрові бар'єри. В умовах прямої демократії природа експертизи трансформується: із суто фахової вона стає представницькою. Інструменти електронної демократії (петиції, референдуми, обговорення) дають змогу громадянам впливати на рішення безпосередньо. Попри позитивний характер цієї трансформації, вона актуалізує ризик «тиранії некомпетентної більшості», коли складні державні рішення редукуються до рівня популістських гасел. Відбувається так звана «датафікація політики» – перехід від *Evidence-based policy* (політики на основі доказів) до алгоритмічного управління. *Big Data* стає «новим експертом», проте алгоритми часто залишаються «чорними скриньками», позбавленими етичного та контекстуального аналізу.

Ці трансформації докорінно змінюють роль експерта у цифрову епоху: із монопольного «джерела істини» він перетворюється на «навігатора». Сучасний експерт не просто надає відповіді, його ключовими функціями стають верифікація даних, деконструкція фейків та структурування інформаційного шуму. На зміну традиційній дихотомії «теорія політики – політична технологія» прихо-

дить модель колаборативної експертизи (*Crowdsourced expertise*), що передбачає синтез академічних знань з операційними даними «від землі» (*citizen science, OSINT-спільноти*). Постає гостра потреба в етичному аудиті алгоритмів. Одним із пріоритетних завдань сучасного експерта є аналіз неупередженості алгоритмічних систем, що ухвалюють суспільно значущі рішення в межах цифрового врядування (*Digital Government*).

Для України подолання кризи експертного знання актуалізується у контексті формування культури цифрової стійкості. В умовах війни та тотальної дезінформації криза експертності стає питанням національної безпеки. Розбудова критичного мислення має стати невід'ємним складником «паспорта ідентичності» громадянина. Ефективна цифрова демократія неможлива без високого рівня медіагігієни, тому держава має стимулювати попит на якісну експертизу через розбудову відповідних освітніх платформ.

У підсумку зазначимо: криза експертності є не кінцем раціональної політики, а сигналом до її докорінної трансформації. Цифрова демократія потребує не відмови від інтелектуальних еліт, а створення нових протоколів їх взаємодії із суспільством. Майбутнє політичної аналітики – у синергії людського інтелекту, етичних фільтрів та потужностей *Big Data* задля створення гнучких, інклюзивних та науково обґрунтованих управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Becker T., Slaton C. D. *The Future of Teledemocracy*. Westport: Praeger Publishers, 2000. 230 p.
2. *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice* / ed. by K. L. Hacker, J. Van Dijk. London: SAGE Publications, 2000. 240 p.

СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ВПЛИВАМ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Проноза Інна

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID: 0000-0002-2683-0630

Сучасний політичний дискурс перебуває у стані перманентної трансформації, спричиненої не лише технологічним прогресом, а й інтенсифікацією гібридних загроз. В умовах, коли межа між війною та миром стає дифузною, інформаційний простір перетворюється на головний театр воєнних дій. Гібридні впливи

сьогодні спрямовані не стільки на фізичне знищення об'єктів, скільки на деформацію когнітивної сфери суспільства, руйнування ціннісних орієнтирів та делегітимізацію державних інститутів. За таких обставин традиційні методи контрпропаганди виявляються недостатніми. Виникає об'єктивна потреба у розробці та впровадженні стратегічних наративів, які здатні не лише захищати інформаційний суверенітет, а й активно конструювати стійку політичну реальність. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення ролі комунікації як стратегічного ресурсу національної безпеки.

Основні аспекти дослідження. Центральним об'єктом аналізу є стратегічний наратив, як впорядкована система смислів, що пропонує логічне пояснення складних політичних процесів. На відміну від короткострокових інформаційних кампаній, стратегічний наратив апелює до довгострокової пам'яті та ідентичності. Гібридні впливи, зі свого боку, працюють через «дискурсивні розриви», намагаючись внести суперечності в національну історію та посіяти недовіру між різними соціальними групами.

Дослідження базується на розумінні того, що в сучасному мережевому суспільстві перемагає не той, чия армія сильніша, а той, чия історія є більш переконливою та інклюзивною. Стратегічні комунікації (StratCom) розглядаються як цілісний механізм, де кожен меседж має бути синхронізований із загальним вектором державного розвитку [3].

Ефективна протидія гібридним загрозам вимагає від політичного менеджменту переходу від реактивної моделі оперативного реагування до проактивного формування цілісного смислового поля. Стратегічний наратив у цьому контексті виконує функцію когнітивного фільтра: будь-яке деструктивне повідомлення зовнішнього агресора, що не вписується в базову аксіологічну сітку суспільства, автоматично ідентифікується та відокремлюється як чужорідне. Сила наративу полягає у його здатності впорядковувати хаос, надаючи подіям зрозумілої логіки та цільової спрямованості.

Фундаментальні засади функціонування таких наративів у гібридному протиборстві детально досліджує Г. Почепцов, наголошуючи на пріоритетності смислової інтерпретації факту над власне фактом. У просторі політичних комунікацій ми маємо справу з когнітивними операціями, де ворог намагається нав'язати власну систему координат, девальвуючи досягнення опонента та героїзуючи власні агресивні дії [2]. Отже, першочерговим завданням держави є деконструкція ворожих смислових пасток через наповнення дискурсу автентичними змістами, що спираються на реальний історичний досвід та актуальні суспільні запити.

У сучасну цифрову епоху інформаційні війни ведуться за алгоритмічними правилами соціальних медіа, де швидкість поширення дезінформації та емоційних маніпуляцій значно перевищує темпи офіційної верифікації даних. Як під-

креслює О. Курбан, мережецентрична природа сучасних конфліктів дає змогу агресору здійснювати точкові впливи на вразливі групи населення, використовуючи Big Data та психологічне профілювання [1]. За таких умов стратегічний наратив має набути властивостей високої адаптивності та сегментованості. Він повинен бути ретрансльований різними мовами комунікації для кожної цільової аудиторії, починаючи від академічних спільнот до користувачів месенджерів і водночас непохитно зберігаючи єдність свого ціннісного ядра, так званого «майстер-наративу».

Особливе значення має впровадження деліберативних практик у процес формування цих наративів. Вони не можуть бути продуктом лише кабінетних рішень; їх життєздатність прямо залежить від рівня інклюзивності суспільного діалогу. Коли громадяни відчують себе співтворцями національної історії, виникає ефект «колективного імунітету» до зовнішніх маніпуляцій. Такий підхід сприяє перетворенню політичного дискурсу із зони вразливості на зону стійкості, де стратегічна комунікація є не пропагандою, а інструментом соціальної солідаризації та сталого розвитку.

Підсумовуючи, варто зазначити, що стратегічні наративи є ключовим інструментом забезпечення когнітивної безпеки держави в умовах гібридної агресії. Вони дають можливість не лише нівелювати деструктивні впливи, а й консолидувати суспільство навколо стратегічних цілей. Трансформація політичного дискурсу має відбуватися у напрямі посилення інтелектуального складника комунікації, де етичність та прозорість стають визначальними чинниками ефективності.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізі механізмів вимірювання резонансу стратегічних наративів у цифровому середовищі. Окремого вивчення потребує питання гармонізації національних наративів із міжнародним досвідом стратегічних комунікацій у межах інтеграції до європейського та євроатлантичного безпекового простору.

Список використаних джерел

1. Курбан О. В. Інформаційні війни та сучасні комунікаційні технології: монографія. Харків: Орієнтир, 2022. 192 с.
2. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації та психологічні операції в умовах гібридної війни. Київ: ВД «Дакор», 2023. 248 с.
3. Strategic Communications in the Context of Hybrid Warfare: A Guide for Decision Makers. *NATO StratCom Centre of Excellence*. 2024. URL: <https://stratcomcoe.org> (дата звернення: 30.03.2026).

СЕКЦІЯ 2

НОВІ МОДЕЛІ ВРЯДУВАННЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

АДАПТИВНЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ

Круглов Віталій

доктор наук з державного управління,
професор кафедри соціології і публічного управління
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID: 0000-0002-7228-8635

Сучасний етап розвитку державності характеризується стрімким переходом від відносно прогнозованого та стабільного середовища до умов перманентної турбулентності, комплексності та нелінійності. Трансформаційні процеси розглядаються в сучасному науковому дискурсі переважно через поняття VANI-світу (крихкий, тривожний, нелінійний). Глобальні виклики, зокрема масштабні пандемії, збройні конфлікти, різкі економічні флуктуації, масові міграційні процеси та кліматичні зміни, виявили критичні функціональні вразливості традиційних систем. Класична парадигма публічного управління, концептуально побудована на засадах жорсткої ієрархії, стандартизації процедур та довгостроковому лінійному плануванні, демонструє низьку ефективність у кризових ситуаціях, що вимагають швидкого реагування та інституційної гнучкості.

У достатньо складному контексті починає домінувати концепція інституційної стійкості – здатність державних інституцій не лише ефективно витримувати деструктивні впливи зі збереженням своєї базової функціональності, але й швидко трансформуватися, адаптуючись до принципово нових умов середовища. Забезпечення необхідного рівня стійкості є об'єктивно неможливим у межах застарілих управлінських моделей, що актуалізує нагальну необхідність системного переходу до парадигми адаптивного публічного управління [1].

Адаптивне публічне управління є надзвичайно складною, самоорганізованою та динамічною системою інституційних взаємодій, побудова якої дає змогу системі оперативно змінювати внутрішні процеси, оптимально перерозподіляти наявні ресурси та своєчасно змінювати регуляторні рамки у відповідь на різноманітні виклики. На відміну від традиційного антикризового менеджменту, адаптивне управління виступає як проактивна, базова інституційна характеристика сучасних органів влади. Управлінські процеси глибоко імплементуються у діяль-

ність органів публічної влади всіх рівнів через механізми безперервного аналізу середовища, застосування предиктивної аналітики та запровадження циклічного, ітеративного підходу до ухвалення управлінських рішень [2].

Інституційна основа стійкості формується, структурується та безперервно підтримується через декілька взаємопов'язаних ключових вимірів адаптивності. Першим і найбільш фундаментальним виміром є структурна та організаційна гнучкість системи публічного адміністрування. Вона передбачає суттєве посилення горизонтальної міжвідомчої координації та практики створення крос-функціональних, міждисциплінарних проєктних команд. Упровадження гнучких підходів у діяльність державного сектору дає змогу долати ізольовані дії органів влади на основі виключно відомчих інтересів та власних ключових показників ефективності. Мережеві моделі взаємодії забезпечують швидкий обмін критично важливою інформацією та ресурсами. Надзвичайно важливою складовою структурної гнучкості є реальна децентралізація владних повноважень із делегуванням права ухвалення оперативних рішень на ті рівні публічного управління, які знаходяться найближче до джерела виникнення проблеми. Інтегрована система управління уможливорює швидке реагування у кризових ситуаціях, завчасно виявляти потенційні ризики та вдосконалювати затвердження рішень в умовах постійної мінливості та непередбачуваності [3].

Другим, не менш важливим виміром концепції, є когнітивна, інформаційна та технологічна адаптивність інституцій. Рівень інституційної стійкості в сучасних інформаційних реаліях прямо та безпосередньо корелює зі здатністю державного апарату збирати, обробляти, верифікувати та інтерпретувати масиви даних у режимі реального часу. Впровадження інноваційних інструментів штучного інтелекту, алгоритмів машинного навчання та предиктивного аналізу дає змогу виявляти наближення соціально-економічних, екологічних чи безпекових кризових явищ. Завдяки цьому органи влади отримують стратегічну можливість здійснювати точне сценарне моделювання, всебічно оцінювати потенційні ризики ще до моменту повномасштабної актуалізації загрози.

Третім виміром виступає нормативно-правова та регуляторна адаптивність. В умовах воєнного стану, де ситуація змінюється стрімко й непередбачувано, системи публічного управління вже не можуть бути жорсткими та інерційними. Здатність оперативно реагувати на нові виклики вимагає принципово іншої організаційної логіки, яка спирається на розподіл владних повноважень між різними рівнями управління та формування механізмів, здатних трансформуватися разом із обставинами [4]. За результатами проведення тестування органи влади можуть отримувати достовірні емпіричні дані, які є необхідними для подальшого виваженого коригування національної нормативної бази. Зазначений підхід дає змогу державі активно стимулювати інновації, водночас мінімізуючи масштабні систем-

ні ризику, що неминуче виникають у разі директивної імплементації неперевіре-них рішень одразу на загальнонаціональному рівні.

Адаптивне публічне управління цілеспрямовано створює надійну інститу-ційну пам'ять та формує особливу прогресивну організаційну культуру – безпе-рервного навчання на помилках. У такій управлінській парадигмі контрольована невдача під час реалізації пілотного проєкту чи експерименту розглядається не як привід для застосування жорстких адміністративних чи дисциплінарних санк-цій до виконавців, а як цінне джерело верифікованих аналітичних даних, необ-хідних для подальшого вдосконалення державної політики.

Попри теоретичні та практичні переваги, реалізація парадигми адаптивного публічного управління стикається зі значним інституційним спротивом на всіх рівнях влади. Бюрократичні системи за самою своєю природою, логікою побу-дови та генезою схильні до збереження максимальної стабільності, максимізації контролю над процесами та уникнення будь-яких непередбачуваних ризиків. Ключовим стратегічним завданням модернізації державного апарату стає фор-мування принципово нового ціннісного та професійного профілю публічного службовця. Сучасний публічний службовець – це висококваліфікований, само-стійний фахівець зі здатністю до глибокого критичного та системного мислення та готовністю брати на себе персональну відповідальність, діючи ефективно на-віть в умовах суворої інформаційної асиметрії, дефіциту часу та ресурсів.

Сучасна безпрецедентна складність та багатовимірність завдань, що стоять перед державою, вимагає переосмислення ролі органів влади в суспільстві. У ме-жах адаптивного підходу органи влади дедалі частіше відіграють роль модера-тора діалогу та розробника інституційних систем. Держава створює та підтримує відкриті платформи для спільного врядування, активно залучаючи до розв'язан-ня проблем максимально широкі мережі зацікавлених сторін та стейкхолдерів (експертне та академічне середовище, бізнес-асоціації, неурядові організації, во-лонтерські рухи та територіальні громади). Відповідна синергія спільних зусиль, постійний діалог та максимальна диверсифікація джерел управлінського досвіду формує основу інституційної стійкості, що може витримати руйнівний тиск су-часних мультикриз та забезпечити сталий розвиток в епоху глобальної невизна-ченості.

Необхідно зазначити, що в сучасну епоху глобальної нестабільності, стрім-кої інформатизації та непередбачуваності класичні ієрархічно-бюрократичні мо-делі управління вичерпують свій ресурс ефективності. Адаптивне публічне управ-ління постає в науковому та практичному дискурсі як концептуально цілісна інституційна основа. Зазначена основа є критичною передумовою для забезпе-чення довгострокової стійкості сучасної держави. Здатність системи державного управління до швидкої та адекватної структурної реконфігурації, глибокої інтег-

рації інноваційних технологій аналізу великих даних, впровадження гнучких регуляторних механізмів, а також розвитку широких мереж безпосередньо визначає життєздатність усього суспільства в складних умовах кризи. Перспективи подальших наукових розвідок будуть сфокусовані на розробці прикладних методик оцінювання реального рівня інституційної адаптивності органів публічної влади.

Список використаних джерел

1. Проданик В. М., Воротін В. Є. Сталий розвиток публічного управління: політико-управлінський аспект. *Державне будівництво*. 2025. № 1(37). С. 139–151. DOI: 10.26565/1992-2337-2025-1-10.
2. Janssen M., Van der Voort H. Agile and adaptive governance in crisis response: Lessons from the COVID-19 pandemic. *International Journal of Information Management*. 2020. Vol. 55. P. 102180. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2020.102180.
3. Круглов В. Системний розвиток моделей підтримки рішень органів публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій. *Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю, м. Івано-Франківськ, 30 трав. 2025. За наук. ред. проф. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І. П. Лопушинського; упоряд. Л. С. Мосора. Т. 2. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2025. С. 228–231.
4. Круглов В. Моделі ефективного публічного управління в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 10. С. 64–73. DOI: 10.31470/2786-6246-2024-10-64-73.

АМБІДЕКСТРІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРЕХІДНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Чальцева Олена

доктор політичних наук,
професор кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-3922-7619

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у ХХІ столітті перехідні системи (апріорі нестабільні), які демократизуються і формують свої національні моделі публічної політики стикаються з безпрецедентними викликами, серед яких ключовими є політичні, економічні, безпекові та інші проблеми. Традиційні ієрархічні («командно-контрольні») моделі управління демонструють свою неефективність в умовах, коли неможливо точно передбачити наслідки рішень та знайти ефективну і на перспективу оптимальну альтернативу розв'язання проблем. У цих умовах постає гостра наукова та практична потреба у переході до парадигми адаптивного врядування (adaptive governance), тобто такого інституційного дизайну, який гарантує не лише інерційне реагування на виклики, а й збере-

ження легітимності та емерджентності політичної системи. Зазначена парадигма концептуалізує управління не як пошук статичного ідеалу, а як ітеративний процес «навчання через дію», де публічна політика розглядається як експеримент із вбудованими ефективними петлями зворотного зв'язку.

Сучасний теоретико-методологічний вимір проблеми представлений у концепціях, представлених у менеджеріальній, управлінській і політичній науках. Так, концепція нової парадигми управління (С. Гетцфілд-Доддс, В. Герлаг, Т. Компас, А. Со, 2019) розглядає адаптивне врядування як пряму відповідь на поразку традиційної ієрархічної («командно-контрольної») моделі держави. Дослідники цього напрямку виділяють три причини неефективності традиційного управління: складність проблем (екологічні, соціальні, економічні фактори тісно пов'язані), глибоку невизначеність та конфліктність інтересів у суспільстві, де не існує єдиного ідеального рішення [2].

Концепція парадоксального «балансуючого акту» (Марійн Янссен та Хайко ван дер Ворт, 2016) фокусуються на конфлікті між традиційними цінностями урядів (стабільність і підзвітність) та сучасною потребою в адаптивності. Дослідження М. Янссена та Х. ван дер Ворта, викриває парадокс управління: адаптивне врядування є постійним «балансуючим актом» між традиційними імперативами стабільності й підзвітності та сучасною потребою в інноваційності. У зв'язку із цим, на їх думку, критично важливим є розмежування категорій: *гнучкість* (agility) як швидке реагування в межах існуючих структур та *адаптивність* (adaptivity) як здатність змінювати самі правила та процеси у відповідь на виклики [3].

Особливої уваги проблема набуває на тлі регіональних тенденцій демократичного відкату у транзитивних системах, яку демонструють такі країни як Угорщина, Сербія, Грузія та ін., що засвідчує тренд на персоналізацію влади, використання політичними лідерами інституційних слабкостей для поступового демонтажу демократичних запобіжників, звуження простору свободи та прав людини навіть за умов формального збереження демократичних процедур виборів. Це доводить, що формальна наявність інститутів без їх наповнення реальним змістом демократичних принципів є недостатньою для захисту політичної системи.

Емпіричний досвід транзиту України, свідчить про те, що попри значні зусилля з реформування державного управління після 2014 року, зокрема курс на децентралізацію, держава продовжує стикатися з проблемами політичної фрагментації та подвійної інституціоналізації. Цей феномен характеризується одночасним функціонуванням пострадянських за змістом патрон-клієнтських ієрархій і нових прозорих демократичних інститутів. Ця колізія знижує ефективність реалізації процедур та сприяє персоналізації влади. В умовах повномасштабної війни ситуація набуває екзистенційного характеру. Виникає особлива загроза,

коли громадяни в умовах надзвичайних обставин готові обміняти частину свобод на безпеку. Це відкриває простір для надзвичайних повноважень виконавчої влади, які вкрай важко змінити після завершення кризи, адже тимчасове має тенденцію ставати постійним. Інституціональні «пастки» в таких умовах не тільки перешкоджають реалізації потенціалу розвитку, але й можуть запустити механізм незворотної деградації соціальних структур, коли публічна сфера згортається, поступаючись місцем вузькогруповим інтересам. Один із головних засобів запобігання цьому сценарію – розвиток реальної, а не фасадної демократії, що забезпечує врахування думки різних акторів. Українське громадянське суспільство, яке продемонструвало безпрецедентну стійкість, є тим ресурсом, що може компенсувати слабкість державних інституцій, проте цей ресурс потребує інституціоналізації через нові форми партнерства з владою і бізнесом.

У зв'язку з цим, критично важливим є наукове та практичне обґрунтування моделі «інституційної амбідекстричності», яка характеризує здатність системи публічного управління бути «дворукою». Це означає необхідність знайти парадоксальний баланс: з одного боку, ефективно використовувати існуючі стабільні процедури для забезпечення порядку та безпеки, а з іншого активно досліджувати та впроваджувати нові, інноваційні та гнучкі підходи для відповіді на сучасні і майбутні виклики, навіть в умовах невизначеності [1]. Саме інституційна гнучкість, яка заснована на спільних демократичних цінностях, а не виключно на жорсткій букві бюрократичних процедур, здатна стати запорукою збереження демократії в умовах системних загроз, а в перехідних системах сприяти еволюційному розвитку і ефективному реформуванню системи. Для України така концепція та її практичне втілення можуть бути логічним виходом в умовах невизначеності та військової агресії. Амбідекстрична система здатна воювати і реформуватися одночасно, зберігаючи керованість і відкритість до інновацій.

Варто зазначити, що адаптивність політичних інститутів в умовах невизначеності не є автоматичним процесом. Вона вимагає свідомого конструювання дизайну, який би враховував «пастки», «стежки залежності» та ризики демократичного відкату. Досвід транзитивних систем демонструє, що формальна наявність демократичних інститутів без наповнення їх реальним змістом співуправління та контролю є недостатньою. Майбутнє політичних систем регіону залежатиме від здатності еліт та громадянського суспільства сформувати модель управління, яка поєднує інституційну стійкість із гнучкістю, забезпечуючи перехід від імітації до реальної суб'єктності в публічній політиці.

Отже, аналітичний супровід процесів інституційної адаптації є надзвичайно актуальним, адже для перехідних систем, таких як українська, амбідекстрична система є логічним виходом із невизначеності, вона дає змогу державі воювати і реформуватися одночасно. Саме свідоме конструювання гнучкого інституційно-

го дизайну, заснованого на демократичних цінностях і культурі підзвітності, здатне стати запорукою збереження демократії та виживання держави в умовах системних загроз, є єдиним дієвим механізмом, який уможливорює паралельне ведення війни та реалізацію структурних реформ, запобігаючи незворотній деградації політичної системи.

Список використаних джерел

1. Cannaerts N., Segers J., Warsen R. Ambidexterity and Public Organizations: A Configurational Perspective. *Public Performance & Management Review*. 2020. Vol. 43, № 3. P. 688–712. DOI: 10.1080/15309576.2019.1676.

2. Adaptive Governance: Managing Complexity and Uncertainty in Social-Ecological Systems / S. Getzfeld-Dodds, W. Gerlagh, T. Compas, A. Yeo. 2019. DOI: 10.1007/s11625-019-00708-2.

3. Janssen M., Van der Voort H. Adaptive governance / Towards a stable, accountable and responsive government. *Government Information Quarterly*. 2016. DOI: 10.1016/j.giq.2016.02.003.

**МОДЕЛІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТА ПРАКТИЧНІ ОБМЕЖЕННЯ**

Тесля Андрій

здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Олена Чальцева)
ORCID: 0009-0009-4553-4181

Публічно-приватне партнерство (надалі ППП) в сучасній системі публічного управління доцільно розглядати як інституційно оформлений інструмент реалізації державної політики, який поєднує стратегічні цілі держави з фінансовими, технологічними та управлінськими можливостями бізнесу. Зростання потреб у модернізації інфраструктури, зростаючий суспільний запит на якісні публічні послуги та обмеженість бюджетних ресурсів обумовлюють актуальність пошуку таких організаційних рішень, що дають змогу реалізовувати довгострокові проекти без втрати публічного контролю над суспільно значущими результатами. У цьому контексті публічно-приватне партнерство постає не лише як механізм залучення інвестицій, а як комплексна інституційна конструкція, у межах якої визначаються правила взаємодії сторін, порядок розподілу функцій, відповідальності, ризиків і вигід.

Водночас ефективність ППП ніколи не є автоматичним наслідком власне факту підписання договору. Вона залежить від рівня зрілості правового середо-

вища, адміністративної спроможності публічного партнера, якості проєктної підготовки, прозорості конкурсних процедур та наявності дієвого моніторингу виконання зобов'язань. Актуальність дослідження моделей ППП зумовлена не лише фінансовими обмеженнями держави, а й потребою у відновленні критичної інфраструктури, впровадженні сучасних управлінських практик, підвищенні якості публічних послуг, зміцненні довіри до публічних інститутів та забезпеченні збалансованого розвитку територій. Саме тому науковий і прикладний інтерес до моделей ППП полягає в потребі відповісти на базове політико-управлінське питання: яка саме модель партнерства за конкретних умов забезпечує максимальну публічну цінність і водночас зберігає фіскальну стійкість.

Теоретичне осмислення ППП у вітчизняній науковій традиції спирається на ідею інституційної взаємодії між державою і приватним сектором, у межах якої партнерство має забезпечувати не ситуативний, а системний ефект для розвитку територіальних громад, інфраструктурних галузей і сфери публічних послуг [3, с. 311]. У контексті економічного неоінституціоналізму, який у зарубіжній науці пов'язують насамперед із працями Д. Норта та О. Вільямсона, модель ППП можна розглядати як набір стійких правил координації, що задають поведінку учасників упродовж усього життєвого циклу проєкту – від передінвестиційної підготовки до завершення експлуатаційної фази [1, с. 68].

Не менш важливим є підхід трансакційних витрат, теоретичні засади якого пов'язують із працями Р. Коуза та О. Вільямсона. Цей підхід дає змогу пояснити, чому в низці випадків партнерська модель може бути ефективнішою за традиційне бюджетне адміністрування або фрагментарне контрахтування робіт і послуг. За цією логікою, об'єднання проєктування, фінансування, будівництва та експлуатації в межах одного контракту дає змогу зменшити втрати на координацію, підвищити відповідальність виконавця за кінцевий результат і краще узгодити стимули сторін [2, с. 107].

У сучасних дослідженнях також посилюється акцент на підході публічної цінності, який у межах нормативного інституціоналізму орієнтує аналіз не лише на економічний ефект, а й на суспільно значущі результати взаємодії державних і недержавних акторів. За такого підходу результативність ППП вимірюється не лише фінансовими параметрами, а й соціальною доступністю послуг, екологічною стійкістю, безпекою та довірою громадян до інституцій [1, с. 69]. Це означає, що модель партнерства має розглядатися як управлінський інструмент із багатовимірним ефектом, де фінансова доцільність є необхідною, але не достатньою умовою успіху.

У цьому дослідженні під моделлю ППП розуміємо структурований спосіб організації взаємодії між публічним і приватним партнерами, який фіксує конфігурацію повноважень, джерела фінансування, механізми розподілу ризиків, по-

рядок створення або управління активом і форму відповідальності сторін за результат. Перехід від теоретичного осмислення до практики публічного адміністрування показує, що такі моделі формують широкий спектр організаційних рішень – від відносно простих договорів на управління окремими сервісами до складних концесійних та інвестиційних конструкцій із довгим горизонтом реалізації [2, с. 107]. У початкових формах співпраці держава зберігає власність на актив і делегує приватному оператору обмежений набір функцій, що зазвичай пов'язані з технічним або операційним управлінням. Такі моделі дають швидкий ефект підвищення операційної дисципліни, однак не завжди створюють стимули для масштабного оновлення інфраструктури [2, с. 108].

Суттєво ширші можливості забезпечують концесійні моделі, у яких приватний партнер бере на себе обов'язок інвестувати у створення або модернізацію об'єкта, а також здійснювати його експлуатацію на визначений строк із подальшим поверненням активу публічній стороні [5, с. 1]. Саме концесія, з огляду на її правову визначеність і функціональну гнучкість, залишається однією з найпоширеніших форм ППП у транспортній, комунальній та енергетичній інфраструктурі. Водночас така модель вимагає високої якості контрактного структурування, адже помилки на етапі підготовки можуть накопичуватися протягом усього періоду реалізації проекту та призводити до перегляду умов співпраці [1, с. 69].

Окреме місце посідають інтегровані моделі, у яких приватна сторона в межах єдиного договору поєднує проектування, фінансування, будівництво і експлуатацію об'єкта. Перевага такого формату полягає в орієнтації на вартість життєвого циклу, коли рішення на стадії проектування відразу узгоджуються з майбутніми витратами на утримання й якість послуг [4, с. 13]. Разом із тим саме такі моделі є найбільш чутливими до макроекономічної нестабільності, регуляторних змін і коливань попиту, тому потребують особливо виваженого підходу до розподілу ризиків і механізмів коригування контракту [3, с. 312].

Вибір конкретної моделі ППП має здійснюватися на основі комплексної оцінки очікуваних результатів, ризиків і спроможності сторін забезпечити виконання взятих зобов'язань. Ключовим критерієм традиційно виступає співвідношення витрат і вигід упродовж повного циклу проекту, тобто здатність партнерської моделі створити додаткову цінність порівняно з альтернативою прямого бюджетного фінансування [2, с. 109]. У методичному вимірі це означає потребу в якісному фінансовому моделюванні, реалістичних припущеннях щодо попиту та вбудованих запобіжниках від завищеного оптимізму на етапі ухвалення рішення.

Найбільш складним аспектом залишається розподіл ризиків між публічним і приватним партнером. Міжнародна та українська практика засвідчують, що ефективною є не максимальна передача ризиків бізнесу, а їх оптимальне закріплення за тією стороною, яка здатна найкраще ними управляти. Будівельні, тех-

нологічні та частина операційних ризиків справді можуть бути сферою відповідальності приватного партнера, тоді як нормативні та політичні ризики значною мірою залишаються у площині публічної влади [2, с. 108].

Додаткове обмеження становить інституційна спроможність замовника. Без професійної команди, належної правової підтримки й процедурної дисципліни навіть добре спроектована модель може втратити керованість, що підвищує ймовірність конфліктів, затримок і фінансових переглядів [1, с. 70]. Саме тому в українських умовах питання розвитку ППП нерозривно пов'язане з модернізацією системи публічного управління, підвищенням компетентності органів влади та стандартизацією підготовки проєктів [4, с. 13].

Для України моделі публічно-приватного партнерства мають особливе значення з огляду на масштаб потреб у відновленні та розвитку критичної інфраструктури. Партнерські механізми за належного врядування здатні прискорити запуск капіталомістких проєктів, розширити доступ до сучасних управлінських рішень і зменшити розрив між потребами громад і можливостями бюджетної системи [1, с. 70]. Однак реалізація зазначених переваг можлива лише за умови, що публічна сторона послідовно забезпечує правову визначеність, прозорість конкуренції, передбачуваність регуляторної політики та відкритість інформації щодо виконання договорів [4, с. 37].

У стратегічній перспективі ППП доцільно трактувати не як разовий інструмент залучення коштів, а як елемент довгострокової державної політики розвитку, що має власні стандарти відбору проєктів, критерії оцінювання результативності та механізми інституційної відповідальності. Саме таке розуміння дає змогу перейти від фрагментарних ініціатив до формування зрілої екосистеми партнерства, у якій збалансовано враховуються інтереси держави, бізнесу і суспільства [3, с. 313].

Моделі публічно-приватного партнерства доцільно розглядати як інституційно оформлені способи організації взаємодії між публічним і приватним партнерами, що поєднують управлінський, інвестиційний та суспільний складники. Проведений аналіз показав, що їх теоретичне осмислення спирається насамперед на неоінституціональний підхід, теорію трансакційних витрат і підхід публічної цінності, кожен із яких по-своєму пояснює логіку вибору партнерської моделі, її переваги та межі застосування.

У прикладному вимірі модель ППП визначається характером розподілу повноважень, джерелами фінансування, механізмами закріплення ризиків і відповідальністю сторін на всіх стадіях життєвого циклу проєкту. Саме тому результативність ППП залежить не стільки від назви контрактної форми, скільки від якості інституційного середовища, професійності підготовки, спроможності публічного партнера та реалістичності контрактного структурування.

У політико-інституційному вимірі ППП є не лише формою мобілізації ресурсів, а й механізмом перерозподілу відповідальності між державою, бізнесом і суспільством, що безпосередньо впливає на рівень довіри до публічної влади. У цьому сенсі партнерські моделі слід оцінювати не лише за показниками економічної ефективності, а й за їх здатністю створювати публічну цінність, забезпечувати прозорість, підзвітність і суспільно значущий результат. Для України особливого значення набуває використання таких моделей у відновленні й розвитку критичної інфраструктури, однак їх успіх можливий лише за умов правової визначеності, прозорості процедур, належного управління ризиками та орієнтації на створення публічної цінності.

Список використаних джерел

1. Сучасний стан реалізації договорів державно-приватного партнерства та державних інвестиційних проєктів у сфері охорони здоров'я / С. Є. Клименко, З. В. Лашкул, Н. Я. Мотовиця, Л. Д. Ярова. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 68–74. URL: https://www.economy.in.ua/pdf/2_2022/13.pdf (дата звернення: 04.03.2026).
2. Палажченко К. С., Цимбаленко Я. Ю. Узагальнення історичного досвіду становлення та розвитку державно-приватного партнерства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 4. С. 107–111. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.4.107 (дата звернення: 04.03.2026).
3. Пінчук О. Г. Державно-приватне партнерство як модель фінансування та реалізації будівельних проєктів: сутність, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 90(2). С. 311–317. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.2.43 (дата звернення: 04.03.2026).
4. Посібник з питань державно-приватного партнерства. Етап 4: Супровід та реалізація договорів державно-приватного партнерства / Міністерство економіки України. Київ, 2021. 110 с. URL: <https://me.gov.ua/download/587656e7-910f-49e8-96ed-c4b1cb36e6f8/file.pdf> (дата звернення: 04.03.2026).
5. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/155-20> (дата звернення: 04.03.2026).

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ «ФОРМУЛИ УСПІХУ» В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Козюра Ігор

доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту,
Полтавський університет економіки і торгівлі
ORCID: 0000-0003-4681-5339

Федоскін Владислав

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри менеджменту,
Полтавський університет економіки і торгівлі
ORCID: 0009-0002-4593-3851

Сучасний стан суспільного розвитку характеризується високим рівнем невизначеності, що вимагає від публічної політики не лише оперативного реагування на виклики, а й активного формування нових ціннісних орієнтирів. У період перехідного стану публічна політика стає простором, де через інтерпретацію минулого та осмислення сьогодення конструюються нові суспільні смисли. Важливою складовою цього процесу є звернення до локального досвіду та персоналізованих історій успіху. У стані системної нестабільності традиційні лінійні моделі менеджменту виявляються недостатньо ефективними в середовищі, в якому управлінець змушений ухвалювати рішення в умовах суттєвого дефіциту інформації, часу та ресурсів.

Проблематика ефективного управління в умовах невизначеності є предметом активних міждисциплінарних досліджень, водночас недостатньо розробленим залишається питання особистісного виміру управлінської ефективності – того, як індивідуальні характеристики менеджера, його ціннісна орієнтація та поведінкова модель впливають на інституційні результати. У зв'язку з цим актуалізується концепція менеджменту успіху – підходу, що розглядає управлінський успіх не як випадковий результат, а як системно відтворюваний ефект застосування певної «формули успіху». Ця концепція, узагальнена на основі авторських розвідок у серії видань «Формула успіху» [1] та «Шлях до успіху» [2], пропонує конструктивну відповідь на виклики публічної політики через розвиток нового наукового напрямку – адміністративного краєзнавства [1, с. 2]. У двох книгах вміщено 23 біографічні життєписи сучасних особистостей, які досягли визнання в науці, освіті, медицині, державному та громадському секторах, у господарській, підприємницькій та творчій діяльності.

Метою цієї доповіді є теоретичне обґрунтування та аналіз концептуальної моделі менеджменту успіху як інструменту підвищення ефективності публічного управління в умовах стратегічної невизначеності.

Менеджмент успіху як наукова категорія знаходиться на перетині теорії державного управління, організаційної психології та лідерознавства. Досліджен-

ня зосереджується на трьох взаємопов'язаних аспектах, що формують цілісну аналітичну рамку.

Перший аспект, декомпозиція успіху в публічній сфері, стосується концептуального перевизначення поняття «успіх» щодо публічного управління. На відміну від бізнес-середовища, де успіх вимірюється переважно фінансово-економічними показниками, у публічній сфері критерії ефективності є багатовимірними. Запропонована авторська декомпозиція охоплює три взаємодоповнюючі складники: професійна компетентність – системне знання предметної галузі, здатність до стратегічного прогнозування та ухвалення обґрунтованих рішень; соціальна відповідальність – орієнтованість управлінських рішень на суспільний інтерес, дотримання принципів підзвітності та прозорості; особиста самореалізація – реалізація власного потенціалу через трансформацію ідей у суспільно значущі проекти.

Другий аспект, роль етичного менеджменту, присвячений аналізу ролі етичних чинників в управлінській ефективності. В умовах невизначеності, коли формальні алгоритми й регламенти часто не дають однозначних відповідей, саме ціннісна база менеджера стає фактором, що визначає якість рішень. Щирість, особиста цілісність, скромність та мудрість розглядаються не як абстрактні чесноти, а як конкретні управлінські інструменти зниження організаційної напруги та зміцнення суспільної довіри.

Третій аспект, харизматичне та стратегічне лідерство, фокусується на лідерських компетенціях, необхідних для функціонування в умовах невизначеності. Здатність формулювати та комунікувати стратегічну візію навіть за відсутності чітких зовнішніх орієнтирів – це характеристика, яка відрізняє успішного публічного управлінця від реактивного адміністратора. Харизматичне лідерство в публічній сфері забезпечує мобілізацію людського капіталу та соціальний консенсус, необхідні для реалізації реформ.

На основі систематизації представленого у дослідженні практичного досвіду успішних управлінців у різних сферах діяльності [1; 2] може бути сформульована універсальна концептуальна «формула успіху», адаптована до реалій публічного управління. Аналіз біографічних траєкторій досліджуваних особистостей дає змогу виявити чотири ключові компоненти, що формують системну модель управлінської ефективності.

1. Професіоналізм як системоутворюючий фундамент. Характерною рисою всіх успішних управлінців, які аналізуються у процесі дослідження, є глибокий та тривалий фаховий досвід. Більшість із них розпочинали кар'єру з базових, нерідко робітничих позицій, і поступово, завдяки цілеспрямованому накопиченню компетенцій, досягали керівних посад. Такий шлях «від майстра до керівника» формує принципово іншу управлінську позицію порівняно з менеджерами, що прийшли до влади суто через адміністративні або політичні механізми. В умо-

вах невизначеності саме фаховість є головним стабілізуючим чинником. Менеджер із глибокою галузевою компетентністю здатний ухвалювати рішення на основі внутрішньої логіки предметної галузі навіть тоді, коли зовнішні орієнтири є нечіткими або суперечливими. Це знижує ризик затвердження популістських, але деструктивних рішень під тиском ситуативних обставин.

Дослідження підтверджує, що більшість успішних публічних управлінців мають вищу освіту, нерідко декілька, а також науковий ступінь, тобто є не просто практиками, а рефлексивними практиками, здатними до теоретичного осмислення власного досвіду. Поєднання теоретичних знань та практичної компетентності є першим і найважливішим елементом «формули успіху».

2. Поведінкова модель. Дослідження виявляє стійку кореляцію між моральними якостями успішного управлінця та його реальними управлінськими результатами. Синтезуючи наукові концепції [3] та матеріали власного дослідження, можна виділити шість поведінкових характеристик, що формують ефективну управлінську ідентичність у публічній сфері. Щирість та особиста цілісність формують основу інституційної довіри. В умовах, коли суспільна довіра до публічних інституцій перебуває на низькому рівні, менеджер, що послідовно демонструє відповідність між словом і дією, набуває стратегічного капіталу – репутаційного ресурсу, що сприяє ефективному керуванню навіть у кризових ситуаціях. Скромність та ввічливість забезпечують ефективну комунікацію як по вертикалі, так і по горизонталі управлінської ієрархії. Авторитарний стиль, попри короткострокову результативність, генерує приховані організаційні конфлікти та пригнічує ініціативу, що є критично небезпечним в умовах необхідності швидкої адаптації. Мудрість та милосердя дозволяють ухвалювати рішення з урахуванням їх довгострокових соціальних наслідків, а не лише миттєвої адміністративної вигоди. Управлінці, що демонструють ці якості, здатні до введення «непопулярних, але правильних» рішень, формуючи стратегічну перспективу.

3. Самореалізація як драйвер управлінської ефективності. Аналіз траєкторій успішних управлінців свідчить про те, що їх ефективність нерозривно пов'язана з особистою мотивацією служіння – відчуттям значущості власної діяльності за межами формально закріплених посадових повноважень. Самореалізація в обраній сфері розглядається як системний регулятор, що забезпечує сталість зусиль, стійкість до стресів та здатність долати бюрократичні обмеження.

Для публічного управлінця самореалізація набуває специфічного виміру: це трансформація власних ідей та цінностей у суспільно корисні результати – реалізовані проекти, побудовані інституції, зміцнені громади. Таке розуміння успіху виходить за межі кар'єрної вертикалі та матеріального вимірювання, саме це відрізняє справжнього публічного лідера від адміністратора-виконавця. Емпіричне підтвердження цього компоненту знаходимо в тому, що переважна більшість

досліджуваних управлінців поєднує основну діяльність з активною громадською роботою, благодійністю, культурно-просвітницькою діяльністю та творчістю. Це свідчить про те, що їх мотиваційна структура виходить за межі суто прагматичних цілей та формується навколо ширших цінностей суспільного служіння.

4. Четвертий компонент «формули успіху» – командна робота як інституційна адаптивність, пов'язаний зі здатністю менеджера формувати та підтримувати ефективні колективні структури. В умовах невизначеності індивідуальні когнітивні ресурси завжди є недостатніми – відповіддю на цей виклик стає колективний інтелект, оперативна взаємодія та децентралізований розподіл повноважень.

Успішні управлінці послідовно застосовують практику командних нарад, підтримки ініціативи знизу та стратегічного делегування. Це дає змогу організаційній системі гнучко реагувати на зміни середовища без втрати стратегічної цілісності. Інакше кажучи, менеджер, що вибудував сильну команду, отримує «множник ефективності» – здатність системи діяти раціонально навіть тоді, коли лідер не може охопити всі аспекти ситуації.

Отже, концептуальна «Формула успіху» може бути подана так:

$$\text{Успіх} = \text{Професіоналізм} \times (\text{Етика} + \text{Лідерство} + \text{Самореалізація}) \times \text{Командна синергія}$$

Множення у формулі вказує на те, що жоден із компонентів не може бути замінений іншим: відсутність хоча б одного з них призводить до суттєвого зниження загального результату.

Проведений аналіз дає можливість сформулювати ключові висновки.

По-перше, менеджмент успіху є продуктивною науковою концепцією для осмислення механізмів ефективності публічного управління в умовах невизначеності. На відміну від суто інституційних підходів, він акцентує увагу на особистісному вимірі управлінської ефективності – ресурсі, який залишається відносно стабільним навіть в умовах турбулентного інституційного середовища.

По-друге, успіх менеджера у публічній політиці є похідним від його здатності системно поєднувати тверді управлінські навички (hard skills): фахові компетенції, процедурний раціоналізм – з морально-етичними якостями (soft skills): щирістю, емпатією, здатністю до справедливого судження. Саме синергія цих двох груп компетенцій породжує стійку управлінську ефективність.

По-третє, концептуальна «формула успіху» виконує функцію внутрішнього навігатора для публічного управлінця в умовах невизначеності. Вона сприяє збереженню стратегічної орієнтації та ціннісної сталості навіть тоді, коли зовнішнє середовище позбавлене чітких орієнтирів. Отже, менеджмент успіху стає інструментом профілактики управлінського нігілізму та інституційного занепаду.

По-четверте, нова модель публічного врядування, адаптована до умов невідомості, повинна базуватися на інтеграції гуманістичних цінностей та управлінського професіоналізму. Успіх окремого керівника у цій моделі стає невіддільним від успіху громади, яку він представляє та якій служить.

Подальші дослідження у контексті менеджменту успіху в публічному управлінні видаються перспективними у кількох напрямках. Насамперед, порівняльний аналіз психологічних типів успішних лідерів публічного сектору з метою верифікації та уточнення запропонованої «формули успіху». Розроблення методичних рекомендацій щодо імплементації концепції менеджменту успіху в програмі підготовки та підвищення управлінських кадрів, що передбачає операціоналізацію абстрактних компонентів «формули» у вигляді конкретних навчальних модулів, тренінгових програм та оцінювальних інструментів. Актуальним напрямом є дослідження впливу цифровізації публічного управління на традиційні компоненти «формули успіху», зокрема, трансформації ролі особистісних чинників ефективності в контексті дистанційної роботи, штучного інтелекту та автоматизації управлінських процесів.

Список використаних джерел

1. Козюра І. Формула успіху. Лубни: Інтер Парк, 2017. 88 с. <https://vadnd.org.ua/app/uploads/2017/04/Козюра-І.-Формула-Успіху.pdf> (дата звернення: 31.03.2026).
2. Козюра І. Шлях до успіху. Лубни: Інтер Парк, 2018. 114 с.
3. Нестуля О. О., Нестуля С. І. Основи лідерства. Наукові концепції (середина ХХ – початок ХХІ ст.): навч. посіб. Полтава: ПУЕТ, 2016. 375 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/8927> (дата звернення: 31.03.2026).

АДАПТИВНЕ ВРЯДУВАННЯ В КООРДИНАТАХ З. БАУМАНА, У. БЕКА ТА Ш. ЗУБОФФ

Артеменко Андрій

доктор філософських наук,
професор кафедри філософії та суспільних наук,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0002-2445-5902

Термін «цифрова демократія» (або е-демократія) часто помилково зводять лише до технічних аспектів, як-от: голосування через платформний додаток. Проте в контексті адаптивного врядування та суспільства ризику це поняття набуває значно ширшого, системного значення. На наш погляд, цифрова демократія – це спосіб організації суспільно-політичних відносин, за яким інформаційно-комунікаційні технології використовуються для розширення прав громадян, підвищення прозорості влади та створення нових каналів безпосереднього впливу на державну політику.

Перехід від статичних ієрархій до адаптивного врядування в цифрову епоху потребує фундаментального переосмислення природи публічної політики. В умовах, коли поняття «норми» постійно трансформується, традиційне державне управління, орієнтоване на довгострокове планування, втрачає свою прогностичну силу. На зміну йому приходять концепції предиктивної та партисипативної демократії, де цифрові інструменти слугують не просто технічним додатком, а «нервовою системою» держави, здатною миттєво реагувати на зміни. Центральною тезою такого підходу є відмова від ілюзії повного контролю на користь стратегічної гнучкості. Якщо в традиційній моделі публічна політика розглядалася як лінійний процес – від ідентифікації проблеми до оцінки результатів, – то в епоху високої невизначеності цей цикл замикається у форматі безперервного навчання (policy learning).

Для розуміння глибини цієї трансформації необхідно звернутися до соціальної онтології XXI століття. Якщо Ульріх Бек у своїй праці «Суспільство ризику» акцентував увагу на переході від розподілу благ до розподілу ризиків, що породжуються самою модернізацією, то Зигмунт Бауман доповнює цю картину концепцією «плинної сучасності» (liquid modernity). Для З. Баумана сучасність – це стан, у якому форми (соціальні інститути, партнерства, життєві траєкторії) руйнуються швидше, ніж встигають закріпитися нові. У цьому «плинному» світі публічна політика стикається з ерозією соціальних зв'язків, коли громадянин більше не прив'язаний до стабільної структури, а прекаріат стає втіленням цієї плинності – класом, що живе в режимі постійної тимчасовості.

Порівняння цих концепцій виявляє фундаментальний виклик для врядування. У. Бек говорить про потребу в «рефлексивній модернізації», тобто здатності держави усвідомлювати побічні ефекти власного розвитку, тоді як З. Бауман вказує на кризу агентності – людина в плинному світі часто відчуває безсилля перед глобальними потоками капіталу та інформації. Цифрова демократія в цьому контексті має стати «якорем», що повертає суб'єктність прекарізованому індивіду, трансформуючи цифрові платформи на інструменти нової соціальної солідарності, здатної протистояти атомізації суспільства.

Проте тут виникає третій, критичний вектор аналізу, запропонований Шошаною Зубофф у концепції «капіталізму стеження» (surveillance capitalism). Ш. Зубофф стверджує, що в сучасну епоху людський досвід стає безкоштовною сировиною для перетворення на поведінкові дані, які використовуються для прогнозування та контролю. Якщо У. Бек боявся техногенних катастроф, а З. Бауман – соціальної розмитості, то Ш. Зубофф попереджає про загрозу «інструментарної влади», яка через алгоритми непомітно позбавляє людину права на майбутній час та вільний вибір.

Для публічної політики це означає, що адаптивне врядування не може бути просто алгоритмічним. Якщо держава копіює методи великих технологічних кор-

порацій, вона ризикує перетворити цифрову демократію на механізм автоматизованого нагляду. Тому ефективність врядування сьогодні визначається здатністю створити «цифровий поліс», де алгоритми підпорядковані інклюзивному діалогу, а дані використовуються не для маніпуляції поведінкою прекаріату, а для розширення його можливостей (empowerment).

Саме через синтез цих підходів ми виходимо на логіку «рефлексивного цифрового врядування». Це система, яка визнає ризики (за Беком), адаптується до плинності інститутів (за Бауманом) і свідомо обмежує експлуатацію людської поведінки (протидіючи капіталізму стеження Зубофф). Держава трансформується у платформу, яка не лише збирає дані для «колективного зондування», а й гарантує прозорість алгоритмів, повертаючи громадянину право на участь у дизайні власного майбутнього.

Отже, відповідь на питання про ефективність публічної політики лежить у площині визнання нелінійності соціальних процесів. Адаптивне врядування – це стратегія виживання людської гідності в умовах, коли старі структури розчинилися в плинній сучасності, а нові цифрові архітектури загрожують стати інструментами тотального передбачення. Тільки через децентралізацію ухвалення рішень та етичну регуляцію технологій можливо сформувати стійку систему, де непередбачуване завтра стає простором для нового соціального маневру, а не об'єктом алгоритмічного обліку.

У межах дискусії про суспільство ризику, цифрова демократія – це механізм горизонтальної солідарності. Вона дає змогу долати соціальну ізоляцію прекаріату, надаючи йому інструменти для захисту своїх прав у нелінійному світі. Це система, де технології працюють не на нагляд (цифровий паноптикум), а на розширення можливостей (empowerment) кожної людини.

Перехід від статичних ієрархій до адаптивного врядування в цифрову епоху потребує фундаментального переосмислення самої природи публічної політики. В умовах, коли поняття «норми» постійно трансформується під тиском зовнішніх шоків, традиційне державне управління, орієнтоване на довгострокове планування, втрачає свою прогностичну силу. На зміну йому приходить концепція предиктивної та партисипативної демократії, де цифрові інструменти є не просто технічним додатком, а «нервовою системою» держави, здатною миттєво реагувати на зміни. Центральною тезою такого підходу є відмова від ілюзії повного контролю на користь стратегічної гнучкості. Якщо в традиційній моделі публічна політика розглядалася як лінійний процес – від ідентифікації проблеми до оцінки результатів, – то в епоху високої невизначеності цей цикл замикається у форматі безперервного навчання (policy learning).

Ефективність такої моделі безпосередньо залежить від механізмів «колективного зондування» (collective sensing), де цифрова демократія дає змогу іден-

тифікувати кризові явища через дані, що генеруються громадянами та сенсорними мережами, ще на етапі їх зародження. Це веде до розмивання меж між державним апаратом і суспільством, де уряд трансформується у платформу для краудсорсингу рішень та підтримки децентралізованих автономних організацій. Проте така технологічна реконфігурація набуває справжнього сенсу лише у світлі концепції «суспільства ризику» У. Бека. Визнання того, що сучасні ризики є глобальними та невидимими, змушує нас усвідомити, що об'єктом публічної політики тепер є не стабільний середній клас, а прекаріат – новий соціальний шар, чие життя позбавлене лінійних гарантій і передбачуваності.

Саме тут цифрова трансформація врядування зустрічається із соціальною реальністю. Відтак, адаптивне управління має запропонувати нову соціальну угоду, де цифрові інструменти участі стають способом компенсації економічної нестабільності через реальну політичну суб'єктність. Це передбачає створення гнучких систем підтримки – від портативних соціальних прав до динамічних алгоритмів допомоги, що «йдуть» за людиною незалежно від її статусу в гіг-економіці, перетворюючи розпорошений прекаріат на активного учасника політичного процесу.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що стратегічна ефективність публічної політики в епоху «плинної сучасності» та «суспільства ризику» безпосередньо залежить від синтезу технологічної гнучкості та глибокої соціальної рефлексії. Глибока цифровізація врядування, попри свій інноваційний потенціал, актуалізує виклик алгоритмічного детермінізму, що загрожує поглинанням людської суб'єктності системами штучного інтелекту. Відповіддю на цей виклик має стати перехід до моделі «рефлексивного врядування», де етичний дизайн та інклюзивний діалог виступають запобіжниками проти перетворення держави на інструмент тотального цифрового нагляду.

У межах такої парадигми публічна політика трансформується із набору статичних догм у динамічний протокол взаємодії. Цифрова демократія у такому випадку відіграє роль інтелектуального хабу, що інтегрує ресурс прекарізованих груп у процеси відкритої експертизи. Це дає можливість переосмислити роль держави: вона еволюціонує від ієрархічного контролера до модератора децентралізованих мереж, де прозорість алгоритмів та розподілена відповідальність стають єдиним фундаментом стійкості перед обличчям непередбачуваних криз.

Перспективи подальших розвідок полягають у комплексному дослідженні інституційних механізмів обмеження алгоритмічного детермінізму та розробці нормативно-правових інструментів забезпечення цифрової суб'єктності прекаріату як ключових чинників рефлексивного врядування в умовах суспільства ризику та плинної сучасності.

Список використаних джерел

1. Гайдучок П. П. Публічне управління в умовах невизначеності: теорія та практика адаптивності. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 12–18.
2. Цифрове врядування: монографія / [О. В. Карпенко та ін.]; за ред. О. В. Карпенка. Київ: Ідея Принт, 2020. 336 с.
3. Bauman Z. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000. 240 p.
4. Beck U. *World at Risk*. Cambridge: Polity Press, 2009. 269 p.
5. Dunleavy P. *Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and e-Government*. Oxford: Oxford University Press, 2016. 304 p.
6. Jessop B. *The State: Past, Present, Future*. Cambridge: Polity Press, 2016. 256 p.
7. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, 2017. 192 p.
8. Standing G. *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic, 2011. 198 p.
9. Zuboff S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs, 2019. 704 p.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ПРОГРАМ INTERREG НА СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Сиромолот Едуард

здобувач третього рівня вищої освіти

кафедри державного управління,

публічного адміністрування та економічної політики,

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID: 0009-0006-0118-4237

Моніторингові звіти Європейської комісії щодо виконання Україною передвступних зобов'язань (Acquis) як країни кандидата у члени Європейського Союзу (ЄС) надають розгорнуті рекомендації щодо виконання євроінтеграційних завдань, які важливо використовувати у процесі стратегічного планування регіонального розвитку України. Вони є компонентом розробки положень політик місцевого та регіонального управління соціально-економічними процесами з відокремленням тематичних дій як складової публічного управління розвитком територій та євроінтеграційного процесу з синхронізації і гармонізації саме нормативно-правових документів і кращих практик реалізації діючих політик ЄС.

Одним із важливих ідентифікованих тематичних дій, визначених у звіті Європейської комісії за 2024 рік, є завдання щодо встановлення зв'язків з європейськими групами територіального співробітництва для інтегрованого територіального багаторівневого управління в різних політичних інструментах, зокрема у програмах Interreg як демонстрації поступового наближення України до стандартів регіональної політики ЄС [1, с. 90].

Для виконання громадами та регіонами України цієї тематичної дії необхідно розробити матрицю управлінських рішень, яка стане підґрунтям для форму-

вання окремої секторальної політики на рівні територіальних громад України та посилить їх адміністративну спроможність через їх участь у розвитку регіонального співробітництва та організації територіальної співпраці в рамках програм Interreg.

Тому метою проведеного дослідження є ідентифікація управлінських рішень для розробки секторальної політики участі громад України у програмах Interreg через посилення співпраці та багаторівневого управління з європейськими групами територіального співробітництва.

Розв'язання зазначеного завдання лежить у площині проведення експертизи новітнього законодавства України щодо розвитку міжнародного територіального співробітництва з погляду історії розвитку політики територіальної згуртованості ЄС та створення її ключового інструменту «Європейське територіальне співробітництво» як сукупності різноманітних програм Interreg для розвитку різноманітних особливостей територій ЄС, а саме транскордонних, транснаціональних та міжрегіональних, і виникнення нового соціально-економічного утворення ЄС – європейських груп територіального співробітництва для зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС.

У проведеному дослідженні [2, с. 60] розкрито сучасну особливість процесу публічного управління розвитком територій, а саме виникнення функціональних типів територій, нових суб'єктів регіональної політики Європейського Союзу та наслідок процесу удосконалення політики соціальної, економічної та територіальної згуртованості ЄС.

Новітнє законодавство України вперше акцентує увагу на розвитку міжнародного територіального співробітництва громад та регіонів України [3] та на його особливостях розвитку, а саме міжтериторіальному, транскордонному і транснаціональному співробітництві.

На наш погляд, поява вищезазначеного нормативно-правового документу дає можливість говорити про розвиток українського територіального співробітництва як секторальної політики, що має спільні подібності з європейським територіальним співробітництвом (Interreg) та розглядаються нами як пріоритет та тематична дія євроінтеграційного процесу удосконалення регіональної політики України та політики територіальної згуртованості ЄС [4].

Актуальність розробки секторальної бюджетної підтримки для здійснення реформ і політик зближення України та ЄС у межах укладених угод про співробітництво проаналізовано у цьому дослідженні [5].

У збірнику, присвяченому 25-ти річчю створення програми Interreg [6], визначено, що першими формами транскордонного співробітництва, що виникли з кінця 1950 років між європейськими прикордонними регіонами, стали єврорегіони, а транскордонне співробітництво є впливовим фактором європейської єдності

та інтеграції зі своєю унікальною історією розвитку, різноманітністю, складністю, своїми відмінними географічними та політичними особливостями. У 1990 році було створено програму Interreg, яка є сукупністю з 86 різноманітних напрямів [7] за чотирма типами підтримки регіонів, а саме транскордонної, транснаціональної, міжрегіональної співпраці регіонів та співпраці найвіддаленіших регіонів, що стала втіленням поняття «європейське територіальне співробітництво» [8].

Участь упродовж 20 років українських громад та регіонів у програмі Interreg дала змогу реалізувати 172 проекти на суму понад 123 млн. євро [9], що було обумовлено існуючими можливостями доступу українських громад та регіонів до програм Interreg [10], що посилює їхню адміністративну та інституційну спроможність участі у програмах ЄС та створенні відповідного інструментарію публічного управління розвитком територій для управління коштами ЄС відповідно до 22 Acquis «Регіональна політика та координація структурних інструментів» Кластеру 6: Ресурси, сільське господарство та згуртованість.

У 2006 році була визначена процедура правового регулювання створення нового суб'єкту регіонального розвитку в ЄС – європейська група територіального співробітництва для розвитку транскордонного співробітництва, транснаціональної та міжрегіональної співпраці та європейської інтеграції європейських прикордонних регіонів [11].

Перша Європейська група територіального співробітництва Гранд-Регіон, яка стала керуючим органом програми Interreg IV A Гранд-Регіон, була створена у 2010 році [12].

Для просування Європейських груп територіального співробітництва (EGTC) на європейському континенті, Європейський Комітет регіонів створив Платформу EGTC, яка функціонувала до 2024 року [13].

У 2024 році Європейський комітет регіонів разом з Асоціацією європейських прикордонних регіонів (AEBR), Транскордонною оперативною місією (MOT) та Центральноєвропейською службою сприяння транскордонним ініціативам (CESCI, Угорщина), створив Європейську транскордонну платформу за участю прикордонних та транскордонних міст та регіонів, європейських груп територіального співробітництва, єврорегіонів, євроміст та євrorайонів, транскордонних робочих спільнот, асоціацій та дослідницьких інститутів. Сферою діяльності яких є розвиток транскордонного співробітництва для визначення потреб розвитку прикордонних громад із транскордонними зацікавленими сторонами, організація взаємодії з інституціями ЄС через Європейський комітет регіонів для створення механізму подолання перешкод у розвитку транскордонного, міжрегіонального та транснаціонального співробітництва прикордонних регіонів.

З 12 по 14 листопада 2025 року у м. Гориція, Італія, відбулися щорічні заходи AEBR та друга щорічна зустріч Європейської транскордонної платформи за

участю понад 80 діючих EGTC з питань обміну досвідом та практик участі EGTC у програмах Interreg та майбутніх перспектив розвитку EGTC [14].

12 листопада 2013 року АЕВР створив Інформаційний центр АЕВР у ХНЕУ ім. С. Кузнеця для посилення співпраці між українськими прикордонними регіонами та євро регіонами, ґрунтуючись на тривалому досвіді тематичної співпраці з Харківською областю, яка розпочалася з 2004 року та складає зараз понад 20 років плідної співпраці.

Враховуючи співпрацю з АЕВР та участь АЕВР у Європейській транскордонній платформі, накопичений досвід участі EGTC та громад і регіонів України у програмах Interreg, можна визначити актуальність проведення наукового дослідження щодо розвитку українського територіального співробітництва як секторальної політики, яка починається зі створення першого Карпатського Євро регіону у 1993 році, розвивається із заснуванням першого EGTC «Тиса» у 2015 році за участю Закарпатської обласної ради [15], та формується як тематична дія щодо розробки інструментарію участі громад та регіонів України у Європейській транскордонній платформі для отримання досвіду участі EGTC у програмах Interreg, як нового соціально-економічного утворення та функціонального типу територій, ґрунтуючись на багаторічній співпраці з АЕВР, її досвіді діяльності у сфері багаторівневого управління розвитком транскордонного співробітництва та інтеграції європейських прикордонних регіонів.

Такі дії, на наш погляд, будуть сприяти виконанню положень Плану України, який є інструментом прискорення вступу України до ЄС на основі здійснення кроків із відновлення, реконструкції та модернізації України у контексті положень розділу 9 «Децентралізація та регіональна політика» та Реформи 3 «Посилення розробки та впровадження регіональної політики» щодо розвитку багаторівневого управління, наближення системи управління регіональним розвитком до процедур та передового досвіду ЄС і сприяння розвитку партнерства, міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва [16].

Отже, програми Interreg є впливовим інструментом розвитку суттєвих особливостей європейських прикордонних територій через транскордонну, міжрегіональну та транснаціональну співпрацю, а також підтримки розвитку соціально-економічних утворень європейської інтеграції, а саме прикордонних та транскордонних міст та регіонів, європейських груп територіального співробітництва, євро регіонів, євро міст та євро районів, транскордонних робочих спільнот, асоціацій.

Розв'язання євроінтеграційного завдання щодо встановлення зв'язків з європейськими групами територіального співробітництва для посилення участі громад та регіонів України у програмах Interreg можна розглядати у площині встановлення контактів з Європейською транскордонною платформою через продовження взаємодії з АЕВР.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробці секторальної політики розвитку українського територіального співробітництва як складника євроінтеграційного процесу синхронізації та гармонізації регіональної політики України та політики територіальної згуртованості ЄС, на основі досвіду участі громад та регіонів України у розвитку транскордонного співробітництва, застосування кращого досвіду розвитку європейського територіального співробітництва у контексті створення різних типів функціональних регіонів, сферою діяльності яких є розвиток транскордонного, міжрегіонального та транснаціонального співробітництва.

Список використаних джерел

1. Ukraine 2024 Report. Brussels: European Commission, 2024. 104 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (date of access: 24.03.2026).
2. Syromolot E., Gavkalova N. Some aspects of the functioning of the European integration mechanism of public management of territorial development. *Development Management*. 2025. Vol. 24, № 4. P. 57–71. DOI: 10.63341/devt/4.2025.57 (date of access: 24.03.2026).
3. Про міжнародне територіальне співробітництво України: Закон України від 24.04.2024 № 3668-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text> (дата звернення: 24.03.2026).
4. Сиромолот Е. А. Деякі аспекти процесу синхронізації та гармонізації політик регіонального розвитку України та територіальної згуртованості ЄС. *Public management*. 2025. № 3(44). С. 28–35. DOI: 10.32689/2617-2224-2025-3(44)-4 (дата звернення: 24.03.2026).
5. Сиромолот Е. А. Секторальна підтримка як технологія євроінтеграційного механізму публічного управління розвитком територій. *Публічна політика і державне управління в умовах війни: матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Вінниця, 12 квіт. 2024 р. Вінниця, 2024. С. 144–149. URL: https://jppasa.donnu.edu.ua/article/view/15736* (дата звернення: 24.03.2026).
6. Territorial Cooperation in Europe – A Historical Perspective. *European Commission*. 2015. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/2015/territorial-cooperation-in-europe-a-historical-perspective (date of access: 24.03.2026).
7. Programmes. *Interreg EU*. URL: <https://interreg.eu/programmes/> (date of access: 24.03.2026).
8. Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg) supported by the European Regional Development Fund and external financing instruments: Regulation of 24.06.2021 no. 32021R1059. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1059/oj/eng> (date of access: 24.03.2026).
9. Шість історій успіху проєктів Interreg в Україні. *Cities4Cities*. URL: <https://cities4cities.eu/shist-istorij-uspihu-proyektiv-interreg-v-ukrayini/> (дата звернення: 24.03.2026).
10. Програми співробітництва Interreg, доступні українським громадам. *U-LEAD з Європою*. URL: <https://u-lead.org.ua/news/569> (дата звернення: 24.03.2026).

11. European Grouping of Territorial Cooperation. *European Committee of the Regions*. URL: <https://cor.europa.eu/en/our-work/cooperations-and-networks/european-cross-border-platform/european-grouping-territorial-cooperation> (date of access: 24.03.2026).
12. First EGTC to manage Interreg Programme. *Euroregion Baltic*. URL: <https://www.eurobalt.org/first-egtc-to-become-a-programme-managing-authority/> (date of access: 24.03.2026).
13. The European Cross-Border Platform. *AEBR*. URL: <https://www.aebr.eu/4780/> (date of access: 24.03.2026).
14. IX CB School, AEBR General Assembly 2025 & European Cross-Border Platform Annual Meeting. *AEBR*. URL: <https://www.aebr.eu/aebr-genass-and-ecbp-annevent-2025/> (date of access: 24.03.2026).
15. The press service of the NAS of Ukraine. *The National Academy of Sciences of Ukraine*. URL: <https://old.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6306> (date of access: 24.03.2026).
16. Ukraine Plan: розпорядж. Каб. Міністрів України № 244-р: станом на 18 берез. 2024 р. URL: <https://me.gov.ua/view/444634c4-aa4f-4bc7-8f8c-58247fbbe29e> (дата звернення: 24.03.2026).

АВТОНОМНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАЦІЇ: ВІД УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРОЦЕДУРИ ДО ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Лобода Дмитро

здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Олена Чальцева)
ORCID: 0009-0000-2762-1753

Інституціоналізація механізмів врегулювання конфліктів є необхідною умовою адаптивності сучасних політичних систем до внутрішньої нестабільності. Явище політичної медіації в Україні та світі наштовхується на проблему термінологічної ентропії. У сучасному політологічному дискурсі поняття політичної медіації досліджується крізь різні призми – соціологічну, правову, публічно-управлінську, конфліктологічну тощо. Таке розмаїття підходів, збагачуючи науковий пошук, водночас створює концептуальну пастку: механічне перенесення визначень із суміжних дисциплін у політичну науку розмиває суб'єктно-об'єктні межі феномену. Метою цього дослідження є систематизація категоріального апарату та обґрунтування потреби, що в інституційному вимірі політики поняття «політична медіація» потребує автономного визначення, відмінного від суміжних категорій.

У сучасній західній політології, зокрема у працях Е. Аменти, Б. Каррузерса та І. Зілан, домінує соціологічна призма, де політична медіація розглядається як

модель (Political Mediation Model) і тлумачиться не як переговорна практика та посередництво, а як теоретична рамка взаємодії. Вона пояснює, як політичний контекст опосередковує вплив соціальних рухів на державну політику, визначаючи умови їх успіху чи невдачі [10, с. 308–309, 313]. Хоча цей підхід важливий для розуміння середовища, він описує структурні передумови, а не саму діяльність щодо врегулювання конфліктів, що виводить його за межі інституційного аналізу медіації як такої.

Окремої уваги заслуговує призма публічного управління (Public Policy Mediation), представлена у працях Г. Беллмана, С. Подзіби [13] та Л. Стамато [14], де медіація представлена у більш звуженому сенсі – як інструментальний засіб розв’язання конфліктів між акторами на внутрішньо державному рівні. У контексті внутрішньої політики медіацію як інструмент залучення стейкхолдерів до вироблення якісних рішень та комунікації влади з громадою розглядають також науковці К. Кулак-Кшисяк та П. Швігаль [11, с. 295–297]. У цьому вимірі також, як вказують Д. Лоус та Дж. Форестер, відбувається перехід від дебатів до співпраці [12, с. 527–529]. В українському дискурсі зокрема Є. Бородін підкреслює значення таких механізмів для реалізації державних програм [2, с. 42]. Проте, варто зауважити, що в такому разі, в адміністративному контексті медіація залишається здебільшого технологією або інструментом підвищення ефективності управління, що функціонує в межах вже існуючих правил.

Зі свого боку, найбільш поширеною є «правова призма», яка ототожнює медіацію з альтернативним розв’язанням спорів (ADR). У вітчизняному науковому просторі дослідники С. Герасимчук [3, с. 271–272], О. Белінська [1, с. 158] та О. Кірдан [4, с. 17] визначають медіацію як добровільну, конфіденційну процедуру, спрямовану на досягнення угоди. Законодавче закріплення цього підходу, наприклад, у Законі України «Про медіацію», фіксує її статус як послуги або досудового етапу. Проте таке трактування є занадто вузьким для політичної сфери. Як зазначають Д. Лікарчук [5, с. 55–56] та А. Француз [9, с. 27–28], політичні конфлікти пов’язані з боротьбою за владу, ресурси та зміну статусу, що часто виходить за межі правового спору і не можуть бути врегульовані виключно інструментами альтернативного розв’язання спорів.

Систематизація наведених підходів дає змогу сформулювати ключову ідею щодо інституційного виміру: поняття «політична медіація» не є тотожним поняттю «публічна медіація» або «медіація в публічному управлінні». Розвиваючи методологічний підхід К. Примакова [7] щодо розмежування сфер politics та policy, ми пропонуємо розглядати ці явища на різних рівнях функціонування.

Якщо К. Примаков визначає сутність політичної медіації як процес діяльності медіатора щодо врегулювання конфліктів і покращення взаємовідносин між різними соціальними групами та окремими індивідами щодо використання орга-

нів держави та місцевого самоврядування задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб [8], то в контексті нашого дослідження ми акцентуємо увагу на її інституційній природі.

Тому політичну медіацію потрібно розглядати не лише як ситуативний інструмент чи комунікативний процес, а як сталий системний інститут забезпечення стабільності політичної системи. Якщо публічна медіація – це технологія комунікації (рівень *policy*), то політична медіація – це інституціалізована інфраструктура регуляції внутрішньополітичних конфліктів (рівень *politics*), що неминуче виникають у процесі розвитку політичної системи. Отже, сутність політичної медіації як інституту полягає в її здатності трансформувати деструктивну енергію конфлікту в конструктивну взаємодію політичних суб'єктів. Фундаментальні вітчизняні праці з конфліктології, зокрема М. Пірен, підтверджують, що управління конфліктами на макрорівні вимагає інституційних, а не лише процедурних рішень [6, с. 9–10, 29].

На основі огляду вищезазначених призм та базового розуміння конфліктології, ми робимо висновок, що інституціоналізація політичної медіації вимагає використання поняття, яке виходить за межі процедурного чи управлінського тлумачення. Політична медіація в інституційному вимірі – це не просто технологія врегулювання (як у праві) і не просто форма громадської участі (як у *public policy*). Це самостійний політичний інститут, функцією якого є забезпечення стабільності політичної системи в умовах кризи легітимності або гострого протистояння еліт.

Систематизація категоріального апарату дає змогу стверджувати, що феномен політичної медіації варто розглядати як автономну інституційну категорію. Її не можна редукувати лише до адміністративної процедури, механізму чи соціологічної моделі. В інституційному вимірі – це механізм гармонізації владних відносин, який, на відміну від публічної медіації і решти інструментів, оперує категоріями політичної доцільності, балансу сил та консенсусу політичних акторів, а не лише категоріями законності та ефективності управління. Саме таке розуміння відкриває простір для моделювання інституту політичної медіації, що здатний трансформувати деструктивні конфлікти у фактори політичного розвитку та здійснювати постійну регуляцію всередині політичної системи задля збереження її стабільності.

Список використаних джерел

1. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–173.
2. Бородин Є. Є. Механізм медіації в системі публічного управління. *Державне управління*. 2019. № 2(66). С. 39–43.

3. Герасимчук С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Т. 82. С. 270–274. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.82.1.41.
4. Кірдан О. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. Т. 2(13). С. 12–20. DOI: 10.29038/2415-8143-2019-02-12-20 (дата звернення: 07.12.2025).
5. Лікарчук Д. С. Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 50–61. DOI: 10.31866/2616-745x.8.2021.249009.
6. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2007. 360 с.
7. Примаков К. Політична медіація versus публічна медіація: розмежування предметних полів посередницьких практик у політиці. *Grani*. 2025. Т. 28, № 5. С. 197–203. DOI: 10.15421/172618 (дата звернення: 10.12.2025).
8. Примаков К. Поняття політичної медіації. *Epistemological studies in philosophy social and political sciences*. 2025. Т. 8, № 1. С. 269–274. DOI: 10.15421/342533 (дата звернення: 07.12.2025).
9. Француз А. Й., Зубко Д. В. Політична медіація в Україні. *Legal Bulletin*. 2022. Т. 76, № 4. С. 26–30. DOI: 10.31732/2708-339x-2022-04-26-30 (дата звернення: 10.12.2025).
10. Amenta E., Carruthers B. G., Zylan Y. A Hero for the Aged? The Townsend Movement, the Political Mediation Model, and U.S. Old-Age Policy, 1934–1950. *American Journal of Sociology*. 1992. Vol. 98(2). P. 308–339.
11. Kułak-Krzysiak K., Śwital P. Mediation as Means of Communication for Public Administration in Settling Administrative Disputes. *Review of European and Comparative Law*. 2023. Vol. 54(3). DOI: 10.31743/recl.16226 (date of access: 10.12.2025).
12. Laws D., Forester J. Public policy mediation: From argument to collaboration. *Handbook of Public Policy Analysis*. 2017. P. 539–560.
13. Podziba S., Bellman H. Public Policy Mediation. *Dispute Resolution Magazine*. 2012. Vol. 18, № 3.
14. Stamato L., Jaffe S. Mediation and public policy: Variations on a consensus theme. *Mediation Quarterly*. 1991. Vol. 9, № 2. P. 165–178. DOI: 10.1002/crq.3900090207 (date of access: 10.12.2025).

КОНЦЕПЦІЯ «КРИТИЧНИХ МОМЕНТІВ» (CRITICAL JUNCTURE) ЯК СПРОБА ОСМИСЛЕННЯ ДОВГОТРИВАЛИХ НАСЛІДКІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ВИБОРУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Поляков Андрій

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: 0009-0004-9099-4340

Періоди суспільно-політичних зламів, коли перед політичними акторами відкриваються можливості вибору рішень, наслідки яких є невизначеними, традиційно приваблювали увагу дослідників. Такі періоди під назвою «критичні моменти» (critical juncture) отримали концептуальне осмислення у межах історич-

ного інституціоналізму – одного з провідних напрямів сучасної інституційної теорії, що є складником ширшого міждисциплінарного підходу «новий інституціоналізм».

Низка теорій, що виникла в 1980-х роках і була об'єднана під назвою «неоінституціоналізм», позначила відродження інтересу до вивчення політичних інститутів, який тимчасово зменшився у 1960-х роках під впливом біхевіоризму. На відміну від «старого» або «традиційного інституціоналізму» з погляду нового інституціоналізму, інститути є сукупністю структур, правил та стандартних операційних процедур, які формують, сприяють та обмежують політичних акторів [6, с. 4–5]. Неоінституціоналізм досліджує не лише державні органи та норми права, а усі соціальні інститути, що формують політичну поведінку [1, с. 16].

Всередині неоінституціоналізму сформувалося декілька напрямів, один із них – історичний, ключовою особливістю якого є увага до розвитку інститутів у часі. Тобто для того, щоб об'єктивно дослідити ті чи інші інститути, на думку представників цього напрямку, необхідно простежити шлях, який інститути пройшли в історичній перспективі.

Однією з ключових характеристик історичного інституціоналізму є концепція залежності від шляху (path dependency) – теорія про те, що інституціональний генезис залежить від обраної траєкторії розвитку. На думку представників історичного інституціоналізму, в моменти, коли політичні актори здійснюють вибір серед кількох можливих варіантів, починається розвиток у обраному напрямі, подальші кроки зміцнюють цей вектор розвитку, альтернативи, які були можливими на початковому етапі, стають все менш досяжними і змінити обраний шлях стає все важче. Американський політолог П. Пірсон пояснює такий ефект тим, що вигоди від розвитку у певному напрямі зростають із часом порівняно з іншими можливими варіантами. Одночасно зростають і витрати на перемикання на якусь альтернативу, що раніше була цілком реальною. Кожен крок певним способом робить цей шлях більш привабливим для наступного кроку, і, отже, ймовірність подальших кроків тим самим шляхом лише зростає [7, с. 252].

Оскільки для формування залежної від шляху траєкторії ключове значення мають початкові події, дослідження таких подій, що отримали назву «критичних моментів» (critical juncture), займає особливе місце в теорії історичного інституціоналізму. У такі моменти відбувається затвердження певної інституційної структури з-поміж двох або більше альтернатив. Якщо результат цього вибору неможливо було передбачити, виходячи з попередніх умов, чи пояснити причинно-наслідковою логікою, то «запускається» залежність від шляху. «Критичними» такі моменти є у тому сенсі, що після вибору певного варіанту стає все важче повернутися до початкової точки, коли все ще було доступними кілька альтернатив [5, с. 513, 526–529].

Політологи Дж. Капоччіа і Р. Д. Келемен визначають критичні моменти як відносно короткі проміжки часу, упродовж яких економічний, культурний, ідеологічний чи організаційний вплив на політичні дії акторів значно послаблюється, внаслідок чого діапазон доступних для вибору варіантів розвитку суттєво розширюється, а результат вибору з високою ймовірністю вплине на подальший інституційний розвиток [3, с. 343, 348, 368].

Однак не кожен доленосний вибір в історії розвитку певного інституту чи політичної системи загалом можна представити як критичний момент, що приводить до формування залежності від шляху. Американський політолог Д. Махоні наголошує, що залежною від шляху траєкторією, на відміну від простої серії причинно-наслідкових подій, є тільки така послідовність, що запускається «контингентною» подією [5, с. 508–509]. Це подія, яка не є повністю випадковою, тобто все ж обумовлена певними попередніми умовами, й водночас не є необхідною, тобто жорстко детермінованою.

Британський політолог Дж. Капоччіа для пояснення поняття історичної контингентності наводить визначення, сформульоване філософом Ісаєю Берліном, який характеризує аналіз контингентності як вивчення подій, що сталися в контексті того, що могло статися. Із цього випливає, що під час вибору інституційного шляху актори могли б ухвалити інші рішення, які б привели до іншого шляху розвитку, але діапазон правдоподібних варіантів («того, що могло статися» за висловом Берліна) є обмеженим. Тобто актори мають реальний вибір, але діапазон доступних альтернатив визначається попередніми умовами [2, с. 15–16].

Отже, контингентність є необхідною ознакою того, що певну історичну подію можна трактувати як критичний момент. Ще однією ознакою того, що певна подія була критичним моментом і призвела до формування залежності від шляху є той факт, що вибір, зроблений під час критичного моменту, генерує, так звану, спадщину (legacy) – стабільні політичні інститути, що самовідтворюються. Американські політологи Р. Кольєр і Д. Кольєр трактують спадщину як послідовність політичних подій, взаємозв'язків та динаміки змін [4, с. 30–31, 785]. Якщо інституційна спадщина не утворюється, то певна подія, з точки зору історичних інституціоналістів, не була критичним моментом.

Практичний потенціал концепції критичних моментів полягає у тому, що вона прагне концептуалізувати, як інституційний вибір, зроблений в умовах політичної невизначеності, може призвести до довготривалих наслідків, змінити які у подальшому стає дедалі важче. З цього випливає, що невеликі відмінності на старті призводять до значної різниці у розвитку країн чи регіонів з плином часу. Загалом, теорія залежності від шляху, невіддільним складником якої є поняття критичних моментів, пояснює, чому нові інститути, скопійовані за іноземними зразками, можуть виявлятися неефективними, за рахунок чого інститути у

своєму розвитку можуть зберігати певну інерцію, що стає перепорою у спробах їх реформування. Це питання є вкрай актуальним для українських реалій, де соціальні інститути, особливо неформальні інститути, зберігають чимало рис, детермінованих радянською, а часом й навіть царською інституційною спадщиною.

Водночас практичне застосування цієї теорії потребує подальшої розробки більш чітких критеріїв, за якими ті чи інші події треба трактувати як критичні моменти, а також більш точного визначення характеристик залежної від шляху траєкторії, які давали б змогу чітко відрізнити її від звичайної причинно-наслідкової послідовності.

Список використаних джерел

1. Перегуда Є. В. Політичні ідеї представників неоінституціоналізму. Політична думка XX – початку XXI століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко]. Львів, 2016. Т. 1: Методологічний підхід. С. 14–37.
2. Capoccia G. Critical Junctures and Institutional Change. University of Oxford. 41 p. URL: <https://users.ox.ac.uk/~ssfc0073/Writings%20pdf/Critical%20Junctures%20and%20Institutional%20Change%20final.pdf>
3. Capoccia G., Kelemen R. D. The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative, and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics*. 2007. Vol. 59, № 3. P. 341–369. URL: https://www.researchgate.net/publication/242426654_The_Study_of_Critical_Junctures_Theory_Narrative_and_Counterfactuals_in_Historical_Institutionalism
4. Collier R. B., Collier D. Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2002. 877 p.
5. Mahoney J. Path Dependence in Historical Sociology. *Theory and Society*. 2000. Vol. 29, № 4. P. 507–548. URL: <https://archiv.soms.ethz.ch/teaching/OppFall09/MahoneyPathDependence.pdf>
6. March J. G., Olsen J. P. Elaborating the «New Institutionalism». *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 3–20.
7. Pierson P. Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review*. 2000. Vol. 94, № 2. P. 251–267. DOI: 10.2307/2586011.

THE PARTICIPATORY BUDGETING AS AN ELEMENT OF THE CITIZEN PARTICIPATION IN PUBLIC ADMINISTRATION

Lizakowska Svitlana

doctor of Sciences in Public Administration,
professor of the Department of Sociology and Military History,
Polish Naval Academy in Gdynia (Republic of Poland)
ORCID: 0000-0002-1524-2673

Constructive cooperation between local executive and legislative bodies, public organizations, and active citizens can have different natures and take appropriate forms depending on the level of complexity of the public task, in particular: financial and non-financial forms of cooperation; cooperation based on partnership or delegation of powers.

The characteristics of European practices allow us to show the practical results of cooperation between citizens and institutions at the state level, as well as EU authorities.

In this context, it is worth giving the following examples: direct participation of public organizations in the implementation of social tasks on the basis of partnership, constant provision by state institutions of information on implemented and planned projects, deadlines for their implementation, sources of financial resources, as well as the opportunity to present their own proposals for the use of the participatory budgeting (for example, construction of a playground, construction of a bicycle path, planting trees near apartment buildings, landscaping of the territory, additional lighting, installation of video surveillance for community safety purposes).

It is worth noting that the implementation of such a tool as a the participatory budgeting is an effective element of cooperation between public policy actors and guarantees an increase in the level of people's trust in government structures. Projects that received the largest number of votes are implemented within the established period, and this data will also be entered in the relevant documents. During the work on the local budget, the relevant council does not have the opportunity to change or remove a project that will be implemented within the framework of the participatory budgeting.

For example, in the Republic of Poland, in municipalities that are cities with district rights, the implementation of the participatory budgeting is not only an important but also «a mandatory tool for financing local initiatives» [3]. The legislative framework outlines «that the size of the participatory budget is at least 0,5 % of the municipality's expenses included in the latest submitted budget execution report» [3].

The municipal council outlines the formal requirements for projects to be financed within the participatory budgeting by adopting a relevant decision. In addition, the required number of signatures (votes) of persons who prefer a particular proposal

is established («which cannot be greater than 0,1 % of the residents of the area covered by the participatory budget pool in which the project is submitted») [3].

As for Ukrainian practice, an analysis of the legislative framework shows that the participatory budgeting is regulated at the level of local councils, as well as by the general provisions of the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine». In particular, an article 6¹ of the aforementioned document states that «forms of participation of the territorial community in resolving issues of local importance include public hearings and participation of residents in planning and distributing local budget funds» [1]. Local self-government bodies outline and present the requirements for the participatory budgeting in their own provisions, which also address the procedure for adopting such a budget.

Foreign scientists M. Dean and K. Villadsen [2], in their study of the development and formation of civil society, they characterize new ways and approaches to understanding the role of the state in establishing social order and mediating between the capitalist economy and the legal equality and political rights of citizens; «the researchers argue that authorities and their cooperation with the public remain very important for resolving modern crises, they demonstrate the interdependence of the state and civil society and the need for social forms of governance, that is, the active participation of citizens in public administration» [2].

Summarizing the above, it is worth emphasizing that the cooperation of the above-mentioned actors of public policy and governance, in particular, government structures and citizens, involves the implementation of a subsidiarity approach within the framework of such cooperation, and the adoption of the participatory budgeting involves the residents' own initiative and transparency of the mechanism for distributing funds.

References:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР: станом на 26 лют. 2026 р. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 11.04.2026).

2. Dean M., Villadsen K. State phobia and civil society. Stanford: Stanford University Press, 2016. 208 с.

3. O samorządzie gminnym: Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. Dz.U.2025.0.1153.

ОСНОВИ ЦИФРОВОЇ ГІГІЄНИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Дубель Михайло

PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-2229-0419

В умовах повномасштабного вторгнення на територію нашої держави переважна кількість суспільства існування загрози сприймає у фізичному вимірі. Відповідно вектор джерел небезпеки інформаційно-технологічного виміру привертає до себе набагато менше уваги. Необхідно більш точно сформулювати напрям загроз, аналізу яких буде приділена увага у цьому дослідженні. Цифрова гігієна не є часто вживаним у повсякденному, або навіть науковому, спілкуванні. Тому варто зазначити, що цифрова гігієна не тотожна інформаційній гігієні, якій приділяється значна увага у стратегії інформаційної безпеки. У першому напрямі увага приділяється безпечному користуванню своїми пристроями, у другому – саме безпечному розпорядженню своїм інформаційним простором, тобто, інакше кажучи, засадам фільтрації інформації на достовірну та підроблену. Отже, основи цифрової гігієни набагато ближчі до спрощеної версії кібербезпеки.

Аспекти дослідження можуть бути корисними для звичайних користувачів, а також для працівників державної служби. Проте акцент саме на другій категорії у зв'язку з їх публічністю та доступом до важливої державної інформації. Справа у тому, що коли хтось бажає отримати доступ до інформації пересічного громадянина, то зазвичай це буде людина з оточення. У випадку державних службовців ситуація є складнішою – їм необхідно подавати декларації, робоча пошта знаходиться у вільному доступі, значна частина інформації набагато легше відстежується у публічному просторі. Водночас важливо зазначити, що державні працівники пов'язані у процесі робочого листування корпоративною мережею, унаслідок чого злам одного працівника призводить до ланцюгової реакції.

Щоб зрозуміти актуальність цього дослідження, варто навести випадки, коли недотримання засад цифрової гігієни призводило до витоків інформації, що впливало на політичну ситуацію як у окремі державі, так і навіть мало певний потенціал для впливу на міждержавні відносини. Розповсюдження конфіденційної інформації у публічному просторі, внаслідок зламу певних працівників, у науковій літературі привело до появи терміну – «злам та виток» – схеми, у якій відбувається спочатку отримання інформації, а потім її подальше розповсюдження. Звісно, варто враховувати, що зазвичай люди, які стоять за зламами, є непублічними, тому для успіху схеми необхідно мати майданчик, що буде основою для так званої дистрибуції витоків. По-перше, варто згадати за класичного представника, що пов'язаний з витками – WikiLeaks, що ще з 2006 року займа-

ється публікацією витоків [7]. Найбільш відомі випадки, що пов'язані з подібним джерелом – виток пошти Демократичної партії США у 2016 році та штабу Макрона у 2017 році. У першому випадку це частково призвело до падіння рейтингу Сандерса, певного удару по репутації Клінтон, та, як наслідок, перемоги Трампа. У другому випадку особливого результату не було досягнуто, тобто виток не став ефективним. Звісно, виникає думка, що подібні витoki мають вплив лише під час передвиборчих перегонів, проте, це дещо хибне твердження. По-друге, потенціал зламів та витоків досить значний і тут варто також навести кейси з вітчизняного середовища. Наприклад, під час повномасштабного вторгнення російські загарбники далеко не завжди були обережними під час користування цифровим середовищем, що яскраво розкривається у матеріалах розслідувань каналу Телебачення Торонто [2].

Тепер можна перейти до розкриття практичних або техніко-комунікаційних аспектів дослідження. Спочатку потрібно розглянути основні загрози, що пов'язані з користуванням цифровим середовищем державними службовцями, мається на увазі поняття фішинг. Варто зазначити, що значна кількість листів, що приходять сучасному користувачу на електронну пошту є спамом. Спам та фішинг мають досить фундаментальні відмінності – до першої категорії належить будь-яка інформація, на яку ми не розраховуємо, коли отримуємо, тоді як друга категорія має прямий намір нанести шкоду отримувачу. Тому спам, зокрема політичний, не несе ніякої прямої загрози державним службовцям, якщо не враховувати те, що будь-яка зайва інформація несе перенавантаження на користувача. Так виникає певний виклик у вигляді того, що необхідно відрізнити фішинг та побудувати стратегію поведінки себе з подібними повідомленнями. Зазвичай основна задача фішингу – імітуватися під звичайні листи, тобто, під знайомі користувачу організації. Отже, здебільшого середньостатистичний держслужбовець буде отримувати фішингові листи, що будуть мати вигляд повідомлень від технічної підтримки або від колег із проханням допомоги, або повідомлення від інших відділів. Так формуються декілька основних правил поведінки із фішином – не переходити за посиланнями у підозрілих листах (тих, які не очікувалися); не завантажувати файли з подібних листів собі на пристрій та, взагалі, зв'язуватися з колегами, у разі отримання подібних листів телефоном чи навіть особисто, а не лише на пошту. Взагалі, досить універсальним та зручним у використанні є інтерактивний тест, що пропонує Google, для перевірки вміння розпізнавати фішинг [3].

Наступна категорія класичних загроз основ цифрової гігієни пов'язана з використанням паролів. Банально буде говорити, але створення якісного та, водночас, зручного паролю, є досить поширеним викликом для будь-якого користувача, зокрема для державного службовця. Завдяки даним сайту Nordpass можемо

розглянути не лише перелік найбільш часто зламаних паролів по світу, але й для нашої країни теж [6]. На основі подібного аналізу бачимо, що досі, на жаль, вітчизняні користувачі використовують паролі на кшталт 123456 або password. Тому загальними порадами під час створення акаунту будуть такі – не використовувати подібні легкі паролі, не застосовувати прості слова, імена, прізвища, не обирати лише цифри або літери. Для створення якісних паролів можна використовувати або спеціалізовані сайти, або західний спосіб поєднання декількох слів, або ж шифрування латиницею слова, яке пишеться кирилицею. Деякі користувачі намагаються облегшити користування сайтами за допомогою збереження паролів у Менеджерах паролів в браузері [1]. З одного боку це зручно, з іншого – призведе до потенційного забування паролів. Проте, завдяки Менеджеру паролів можна подивитися, чи були зламани паролі, або наскільки вони за системою аналізу паролів вважаються легкими.

Наступний та останній напрям цифрової гігієни у межах цього дослідження пов'язаний із наслідками витоків, але не конкретних користувачів, а цілого великого сайту. Наприклад, злам Internet Archive призвів до витоку даних 31 мільйону користувачів, це були адреси пошти, ім'я користувачів та, що найбільш шкідливо у цій ситуації – паролі користувачів [5]. Це повертає нас у дослідженні до тієї інформації, що звучить навіть у вінницьких трамваях – не використовувати однакові паролі на різних сайтах, у першу чергу – на особистих сайтах та тих, що пов'язані з роботою. Проте, якщо подібний виток вже трапився, потрібно спробувати це виявити та змінити паролі на усіх сайтах, де використовувався ідентичний пароль. Для розв'язання подібних ситуацій може сприяти сайт haveibeenpwned.com, де можна проглянути інформацію про зафіксовані витoki та перевірити свою пошту на наявні витoki [4].

Отже, усі перелічені засади цифрової гігієни не охоплюють увесь інструментарій. Проте для повсякденного використання зазначені напрями і поради є достатньо корисними. У подальших дослідженнях можна визначити специфіку дотримання безпеки використання файлів куки, протоколів безпечного з'єднання тощо.

Список використаних джерел

1. Менеджер паролів. *Google*. URL: <https://passwords.google.com/?hl=uk> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Телебачення Торонто. *Youtube*. URL: <https://www.youtube.com/@uttoronto> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Тест «Ви вмієте розпізнавати фішинг?» *Google*. URL: <https://phishingquiz.withgoogle.com/?hl=uk> (дата звернення: 01.04.2026).
4. [Haveibeenpwned](https://haveibeenpwned.com/). URL: <https://haveibeenpwned.com/> (дата звернення: 01.04.2026).
5. Internet Archive hacked, data breach impacts 31 million users. *Bleeping Computer*. 2024. URL: <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/internet-archive-hacked-data-breach-impacts-31-million-users/> (дата звернення: 01.04.2026).

6. Top 200 Most Common Passwords: Generations change, password habits remain. *NordPass*. URL: <https://nordpass.com/most-common-passwords-list/> (дата звернення: 01.04.2026).
7. WikiLeaks. URL: <https://wikileaks.org/> (дата звернення: 01.04.2026).

СЕКЦІЯ 3
ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА
ЯК ПРОСТІР КОНСТРУЮВАННЯ
НОВИХ СУСПІЛЬНИХ СМИСЛІВ
У ПЕРІОД ПЕРЕХІДНОГО СТАНУ

ЕТИЧНИЙ БРЕНДИНГ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ
ДОВІРИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Широка Світлана

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та суспільних наук,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0003-2790-5902

Півень Георгій

старший викладач кафедри філософії та суспільних наук,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: 0009-0007-6943-4914

Сучасний стан публічної політики характеризується зростанням рівня суспільної невизначеності, що зумовлено поєднанням глобальних трансформацій, технологічних змін та воєнних викликів. У таких умовах традиційні моделі інституційного розвитку потребують перегляду, оскільки довгострокове прогнозування та жорсткі управлінські схеми дедалі частіше поступаються місцем адаптивним формам управління. Важливим чинником стабільності у період соціальних трансформацій стає інституційна довіра до публічних інституцій.

Університети займають особливе місце у системі публічних інституцій, оскільки забезпечують не лише виробництво знань, а й формування суспільних смислів, культурних орієнтирів та громадянських цінностей. У цьому контексті важливого значення набуває формування етичного бренду університету як чинника інституційної довіри та складника його публічної репутації. Під етичним брендом доцільно розуміти системно сформований публічний образ інституції, який відображає її моральні принципи, академічну доброчесність, соціальну відповідальність та культуру комунікації. Такий бренд є важливим елементом репутаційного капіталу університету та водночас ресурсом інституційної довіри.

Зазначена проблематика посідає важливе місце у сучасній соціальній і політичній теорії. Разом із тим у сучасному науковому дискурсі часто домінує інструментальний підхід до брендингу освітніх інституцій. Такий підхід зосереджу-

ється на комунікаційних технологіях та маркетингових інструментах і приділяє недостатню увагу моральним чеснотам як джерелу інституційної довіри. Особливу методологічну перспективу для дослідження цієї проблематики відкриває концепція гуманоміки, розроблена Д. Макклоскі. У межах цього підходу соціальний та економічний розвиток пояснюється не лише раціональними інтересами, а й системою моральних чеснот, що формують культуру довіри та відповідальності [3].

Мета дослідження полягає в аналізі формування етичного бренду університету як чинника зміцнення інституційної довіри у системі публічної політики. Особливу увагу приділено осмисленню цієї проблематики крізь призму гуманомічної концепції Д. Макклоскі, яка акцентує роль моральних чеснот, академічної доброчесності та етичного лідерства у розвитку університетських інституцій в умовах соціальної невизначеності.

У системі сучасної публічної політики університети виконують функцію інституцій, що забезпечують виробництво знань, формування професійних компетентностей та підтримку громадянської культури. Їх діяльність пов'язана з формуванням суспільних смислів та ціннісних орієнтирів.

Етичний брендинг університету у цьому контексті можна розглядати як складник інституційної стратегії розвитку. Іміджева політика визначає комунікаційний формат присутності університету у публічному просторі, тоді як етичний брендинг забезпечує ціннісне наповнення цієї комунікації. Поєднання цих елементів формує стійкий репутаційний капітал інституції.

У межах гуманомічної концепції Д. Макклоскі соціальний розвиток пояснюється через систему моральних чеснот, серед яких важливе значення мають справедливість, розсудливість, надія та любов [4].

Макклоскі підкреслює, що інституційний успіх залежить не лише від економічних ресурсів або адміністративної ефективності. Визначальну роль відіграють культурні та етичні чинники, що формують атмосферу довіри та співпраці. Університет у гуманомічній перспективі постає як спільнота морального лідерства. Його репутація формується через культуру академічної доброчесності, відкритість комунікації та прозорість управлінських практик.

У гуманомічному дискурсі академічна доброчесність розглядається як фундаментальна моральна чеснота університетського життя [3]. Вона передбачає відповідальне ставлення до знання, повагу до авторства та прагнення до істини.

Етичне лідерство у цьому контексті визначає характер управлінської культури університету. Воно ґрунтується на моральному авторитеті, відкритості до діалогу та здатності формувати атмосферу довіри у професійній спільноті.

Важливим виміром сучасної інституційної довіри стає публічна комунікація університетів у цифровому середовищі. Цифровізація суспільства трансформує

механізми взаємодії між інституціями та громадянами, формуючи нові моделі участі у виробленні та поширенні знань. Університети дедалі активніше інтегруються у простір цифрової демократії, у якому академічна спільнота виступає, окрім традиційної ролі виробника та транслятора знання, ще й як учасник публічного обговорення суспільно значущих питань.

У межах такого підходу комунікаційна політика університету набуває значення інструменту публічного врядування знанням. Через цифрові платформи, відкриті освітні ресурси, онлайн-дискусії та експертні публікації університети формують простір публічного діалогу між науковою спільнотою, державними інституціями та громадянським суспільством. Така комунікація сприяє поширенню наукових результатів, підвищує прозорість діяльності освітніх інституцій та зміцнює довіру до академічного середовища.

У контексті гуманомічної парадигми цифрова комунікація університету може розглядатися як форма етичної взаємодії із суспільством. Вона ґрунтується на принципах відкритості, відповідальності та поваги до різноманітності думок. Публічна присутність університету у цифровому просторі створює умови для формування культури аргументованої дискусії та сприяє утвердженню інтелектуальних стандартів у суспільному діалозі. Так університет виконує функцію інституційного посередника між науковим знанням та публічною політикою, підтримуючи процес вироблення суспільних рішень у середовищі високої невідомості.

Гуманоміка також підкреслює значення інклюзивності та рівності можливостей у науковому середовищі. Подолання гендерних бар'єрів у високотехнологічних галузях розглядається як важливий індикатор етичної зрілості інституцій [2, с. 86]. Університет, який формує відкрити та інклюзивну академічну культуру, створює умови для реалізації інтелектуального потенціалу всіх членів спільноти. Такий підхід зміцнює довіру до інституції та сприяє формуванню її позитивного публічного образу.

Практичний вимір такого підходу можна проаналізувати на прикладі Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут». Професійна підготовка у сфері аерокосмічного інжинірингу поєднує технічну компетентність із формуванням відповідального ставлення до технологічних рішень. Інженерна діяльність пов'язана з високим рівнем соціальної відповідальності. Технологічні рішення у сфері авіації та космічних досліджень мають значний вплив на безпеку людей, розвиток технологій та екологічні процеси. Формування етичних чеснот у процесі професійної підготовки є важливим складником університетської культури. Досвід функціонування ХАІ в умовах воєнної реальності отримав теоретичне осмислення у праці О. Литвинова «Забезпечення стійкості прифронтового університету» [1, с. 14]. Автор аналізує університет як інститу-

цію, здатну зберігати свою ціннісну ідентичність та підтримувати академічну спільноту у складних історичних умовах. У таких обставинах репутація університету формується через послідовність управлінських рішень, моральну солідарність академічної спільноти та здатність до відповідального лідерства [1, с. 67].

Отже, гуманоміка Д. Макклоскі пропонує концептуальну основу для осмислення етичного брендингу університету у контексті сучасних трансформацій публічної політики. Її методологія орієнтує дослідження на інтеграцію економічних, культурних та моральних чинників інституційного розвитку. Формування етичного бренду університету пов'язане з розвитком академічної доброчесності, морального лідерства та культури взаємної довіри. Саме ці чинники забезпечують стійкість освітніх інституцій у період соціальної невизначеності.

У сучасному суспільстві університет виконує функцію інтелектуального центру та простору формування суспільних смислів. Його репутація формується через систему цінностей, практики відповідального управління та відкритий суспільний діалог. Етичний брендинг університету у гуманомічній перспективі можна розглядати як важливий чинник формування інституційної довіри в умовах суспільної невизначеності. Поєднання академічної доброчесності, етичного лідерства та відкритої публічної комунікації формує стійкий репутаційний капітал університету і забезпечує його здатність виконувати роль інтелектуального центру суспільства. У таких умовах етичний бренд університету формується як складова іміджевої політики та водночас набуває значення важливого ресурсу ціннісної та інституційної стабільності.

Список використаних джерел

1. Литвинов О. М. Забезпечення стійкості прифронтового університету: 15 есе про досвід ХАІ. *Право*. 2025. URL: <http://dspace.library.khai.edu/xmlui/handle/123456789/9214> (дата звернення 10.03.2026).

2. Ушно І. М. Дослідження гендерної рівності у аерокосмічній інженерії: автобіографічний підхід. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2025. № 2. С. 85–88. URL: <http://aprus.khpi.edu.ua/article/view/351057> (дата звернення 10.03.2026).

3. McCloskey D. How to be human though an economist. University of Michigan Press. DOI: 10.3998/mpub.15317 (дата звернення 10.03.2026).

4. McCloskey D. Prudence over sustainability. *The Jordan Times*. 2021. URL: <https://www.jordantimes.com/opinion/deirdre-nansen-mccloskey/prudence-over-sustainability> (дата звернення 10.03.2026).

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Смірнова Дар'я

здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – ст. викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0006-6920-8880

Зміни у системі публічного управління в Україні дедалі виразніше пов'язані з переосмисленням ролі громадянського суспільства як активного учасника управлінських процесів. Якщо раніше державні інституції функціонували переважно в умовах ієрархічної моделі ухвалення рішень, то нині простежується поступове зміщення до мережових форм взаємодії, де громадські організації, ініціативні групи та окремі громадяни набувають реального впливу на формування політики. Актуальність дослідження зумовлена тим, що трансформація публічного управління відбувається не лише через інституційні реформи, а й через зміну характеру взаємодії між державою та суспільством. Ці процеси особливо загострилися в умовах соціально-політичних викликів, що стимулювали активізацію громадянської участі та підвищили запит на прозорість і підвітність влади.

Публічне управління у сучасному розумінні перестає бути виключно адміністративною діяльністю державних органів. Воно набуває рис багаторівневої взаємодії, де рішення формуються на перетині інтересів різних акторів. У цьому контексті громадянське суспільство виступає не як зовнішній спостерігач, а як повноцінний учасник управлінського процесу [1]. Сутність цієї трансформації полягає у переході від моделі «управління для суспільства» до моделі «управління разом із суспільством». Така зміна передбачає не лише залучення громадян до консультацій, а й формування механізмів спільного створення рішень. Це, зі свого боку, змінює логіку функціонування державних інституцій, які змушені адаптуватися до більш відкритих і гнучких форм діяльності.

Дослідники підкреслюють, що становлення громадянського суспільства в Україні відбувається нерівномірно, а з поєднанням елементів як інституційної зрілості, так і структурної нестабільності [3]. Така ситуація створює специфічні умови для взаємодії з державою: з одного боку, зростає рівень громадської активності, з іншого – зберігаються проблеми координації та представництва інтересів.

Окрему увагу слід приділити феномену громадського контролю, який є важливим інструментом впливу на державний апарат. Його розвиток сприяє підвищенню прозорості управлінських процесів і формує додаткові механізми стримання влади.

мування зловживань владою [4]. Практичним прикладом реалізації громадського контролю є діяльність антикорупційних громадських організацій, зокрема Центру протидії корупції або руху «ЧЕСНО». Ці інституції здійснюють моніторинг діяльності органів влади, аналізують декларації посадових осіб та ініціюють публічні кампанії щодо підвищення прозорості державного управління. Важливу роль відіграють і цифрові інструменти, зокрема система електронних закупівель ProZorro, яка дає змогу громадськості відстежувати використання бюджетних коштів у режимі реального часу. Такі механізми значно розширюють можливості суспільства щодо впливу на державний апарат.

Аналіз трансформаційних процесів у сфері публічного управління в Україні засвідчує, що зміни не обмежуються лише реформуванням інституційної структури, а охоплюють глибші рівні – ціннісні орієнтири, управлінську культуру та логіку взаємодії між державою і суспільством. Взаємозв'язок між цими складниками формує нову конфігурацію публічного управління, у якій домінує не вертикаль підпорядкування, а горизонтальні зв'язки та партнерські практики.

Одним із ключових проявів таких змін є поступова інституціоналізація участі громадянського суспільства. Йдеться не лише про створення формальних механізмів залучення громадян, а про їх реальне залучення у процеси підготовки, обговорення та оцінювання управлінських рішень. Водночас ефективність цих механізмів значною мірою залежить від рівня їх інтеграції у систему державного управління. Якщо такі інструменти функціонують ізольовано, вони не здатні впливати на кінцевий результат політики, перетворюючись на формальні процедури. Важливим чинником, що визначає характер трансформацій, є зростання суб'єктності громадянського суспільства. Громадські організації, аналітичні центри та ініціативні групи дедалі частіше виступають не як пасивні отримувачі державних послуг, а як продуценти альтернативних рішень і носії експертного знання. Це змінює баланс сил у системі публічного управління, оскільки держава змушена враховувати позиції недержавних акторів, щоб забезпечити легітимність власних рішень [1].

Разом із тим, активізація громадянського суспільства не усуває структурних проблем, пов'язаних із нерівномірністю його розвитку. Частина організацій володіє високим рівнем професіоналізації та здатна впливати на державну політику, тоді як інші залишаються локальними та обмеженими у ресурсах. Така асиметрія створює ризик концентрації впливу в руках вузького кола суб'єктів, що може призводити до викривлення представництва суспільних інтересів [3].

Нерівномірність розвитку громадянського суспільства в Україні підтверджується кількісними показниками. Зокрема, у Києві в межах бюджету участі кількість поданих проєктів зросла до понад 1 700, а участь у голосуванні брали понад 200 тис. громадян. Водночас цей інструмент впроваджено лише приблизно

но у 150 громадах, причому реально активне використання фіксується лише у незначній частині з них. До того ж у сфері кризової допомоги близько 100 громадських організацій, зосереджених у 16 областях, реалізували проекти загальним обсягом понад 46 млн євро, що свідчить про концентрацію ресурсів у окремих регіонах [6].

Окремий вимір трансформації пов'язаний із розвитком механізмів громадського контролю. У сучасних умовах контроль із боку громадянського суспільства виходить за межі традиційних форм і набуває більш гнучких і динамічних проявів. Зокрема використання цифрових платформ дає змогу оперативно реагувати на управлінські рішення та формувати публічний резонанс навколо проблемних питань. Це створює додатковий тиск на державні інституції, змушуючи їх діяти більш прозоро та відповідально [4]. Особливого значення в сучасних умовах набувають електронні інструменти взаємодії між державою та громадянами. Зокрема, платформа «Дія» стала прикладом інтеграції цифрових сервісів у систему публічного управління, забезпечуючи доступ громадян до адміністративних послуг та спрощуючи комунікацію з державними інституціями. Водночас електронні петиції, що функціонують на рівні Президента України та органів місцевого самоврядування, створюють додатковий канал впливу громадян на порядок денний публічної політики.

Суттєвим фактором трансформації є також вплив кризових ситуацій, які виступають каталізатором змін. У періоди соціально-політичної напруженості активізуються процеси самоорганізації громадян, що приводить до появи нових форм взаємодії. У таких умовах громадянське суспільство часто перебирає на себе функції, які держава не здатна виконати належним чином. Це, з одного боку, підсилює роль громадськості, а з іншого – виявляє інституційні слабкості державного управління. Історичний розвиток громадянського суспільства в Україні демонструє, що його вплив на публічне управління поступово посилюється, однак цей процес не є стабільним. Періоди інтенсивної взаємодії змінюються фазами зниження активності, що пов'язано як із політичними змінами, так і з трансформацією суспільних очікувань [5]. Така циклічність свідчить про те, що взаємодія держави та громадянського суспільства залишається динамічною і залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників.

Дослідження підкреслюють, що для забезпечення сталості трансформацій необхідне поєднання правових, організаційних і культурних передумов [2]. Формальне закріплення механізмів участі без зміни управлінської культури не призводить до суттєвих результатів. Лише за умови формування взаємної довіри та готовності до діалогу можлива ефективна співпраця між державою та громадянським суспільством. Варто також звернути увагу на трансформацію ролі держави у цих процесах. Вона поступово відходить від домінуючої позиції, характер-

ної для централізованих моделей управління, і переходить до функцій модератора та координатора. Це означає, що держава не лише ухвалює рішення, а й створює умови для участі інших акторів у цьому процесі. Така зміна ролі вимагає перегляду традиційних підходів до управління та впровадження нових інструментів взаємодії.

У підсумку, трансформація публічного управління в Україні через призму взаємодії держави та громадянського суспільства постає як складний багаторівневий процес, що поєднує інституційні зміни, розвиток громадянської активності та переосмислення ролі держави. Його результативність визначається не лише наявністю формальних механізмів, а й здатністю різних акторів до конструктивної співпраці та спільного вироблення рішень.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що трансформація публічного управління в Україні відбувається під значним впливом розвитку громадянського суспільства. Зміна характеру взаємодії між державою та суспільством спричиняє переорієнтацію управлінських моделей у напрямі більшої відкритості та участі.

Водночас цей процес має суперечливий характер. Поряд із позитивними зрушеннями, такими як розширення механізмів участі та зростання громадської активності, зберігаються проблеми формалізації участі, недостатньої ефективності інституційних механізмів та нерівномірності розвитку громадянського суспільства. Трансформація публічного управління не може розглядатися як завершений процес. Вона є динамічною та залежить від багатьох факторів, охоплює політичну волю, рівень інституційної зрілості та активність громадян.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на аналіз конкретних механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства з погляду їх практичної ефективності. Особливий інтерес становить дослідження впливу цифрових технологій на трансформацію публічного управління, а також вивчення регіональних особливостей розвитку громадянської участі. Також потребує глибшого осмислення питання інституційної довіри, оскільки саме вона визначає готовність як держави, так і суспільства до конструктивної взаємодії. Без належного рівня довіри навіть найрозвиненіші механізми участі можуть залишатися формальними.

Список використаних джерел

1. Банчук-Петросова О. В., Мадрига Т. Б. Роль громадянського суспільства у формуванні публічної політики в Україні. *Публічне управління і політика*. 2024. № 1. С. 11–20. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/download/5/4/47> (дата звернення: 23.03.2026).

2. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / за ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка. Київ, 2023. 304 с. URL: <https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Gromadyanske-suspilstvo-1.pdf> (дата звернення: 23.03.2026).

3. Руснак О. А. Проблеми формування громадянського суспільства в контексті публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Публічне управління та адміністрування*. 2024. Том 35(74). № 4. С. 118–125. URL: https://www.pubadm.vernadskujournals.in.ua/journals/2024/4_2024/20.pdf (дата звернення: 23.03.2026).

4. Черненко І. О. Основні наукові підходи щодо контролю громадянського суспільства за державним апаратом. *Публічне управління*. 2022. № 2(30). С. 110–119. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/2125> (дата звернення: 23.03.2026).

5. Яровой Т. С. Формування громадянського суспільства в Україні: ретроспектива крізь призму публічного управління. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2024. № 3. С. 164–169. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2024/26.pdf (дата звернення: 23.03.2026).

6. Annual Report on Development Cooperation in Ukraine. Italian Agency for Development Cooperation. 2025. 41 p. URL: <https://kiev.aics.gov.it/wp-content/uploads/2025/05/KyivAR24-eng.pdf> (дата звернення: 25.03.2026).

**PUBLIC POLICY AND LEADERSHIP AS A SPACE
FOR THE CONSTRUCTION
OF NEW PROFESSIONAL COMMUNICATION MODELS IN CONDITIONS
OF UNCERTAINTY: POLITICAL AND DIPLOMATIC DISCOURSE**

Tsivatyi Viacheslav

PhD, Associate Professor of History,
the Honored Worker of Ukraine,

Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Full member of the board of the Non-governmental organization
«Scientific Society of History of Diplomacy and
International Relations» (SSHDIR) (Kyiv, Ukraine)
ORCID 0000-0003-1505-7483

Public policy and the concept of «leadership» in the context of the transformation of the system of international relations in the 21st century are becoming particularly relevant. States are looking for optimal models of public administration to modernize their societies in conditions of political, diplomatic and economic uncertainty [1, p. 118–134].

In the context of modern global challenges, public policy and leadership serve as the primary arenas for designing innovative communication strategies. Here is a breakdown of how these professional models are evolving under conditions of uncertainty:

Leadership as a Tool for Crisis Resilience. In a volatile environment, leadership shifts from traditional «command and control» to adaptive management. Leaders now

act as «sense-makers», translating complex, uncertain data into clear, actionable narratives for the public and international partners.

Public Policy as a Strategic Framework. Public policy is no longer just about regulation; it is a space for collaborative governance. Uncertainty requires policy models that are: Agile: Quick to pivot based on real-time feedback; Transparent: Building trust through open data and clear communication of risks; The Political-Diplomatic Discourse [2; 3].

The fusion of politics and diplomacy under pressure has created a new «Digital Diplomacy» or «Hybrid Communication» model: Direct Engagement: Using social media and digital platforms to bypass traditional gatekeepers; Value-Based Narratives: Shifting from purely pragmatic interests to «moral leadership» to mobilize international support; Strategic Ambiguity vs. Radical Clarity: Navigating when to remain flexible and when to provide firm, unwavering positions to ensure national security [4, p. 27–30].

Constructing New Professional Models. The «new professional» in this field must master: Cognitive Flexibility: The ability to operate in «black swan» scenarios; Ethical Communication: Maintaining integrity when misinformation is rampant; Interdisciplinary Expertise: Combining psychology, data science, and classical rhetoric;

Under uncertainty, communication is no longer a supportive function – it is the core instrument of power and stability. Success depends on the ability to construct a dialogue that balances immediate crisis response with long-term strategic goals. Should we focus more on the specific skills required for this new type of leader, or would you like to analyze a real-world case study of this communication model in action?

In democracies, during non-critical times, the extent to which the leader's personality influences decision making varies according to his relative passive / aggressive nature. Dominant leaders will seek to reshape the international political system in accordance with their own personal vision, resulting in tenacious foreign policies through which they attempt to advance a central idea, whilst maintenance of the status quo can be attributed more to low-dominance, introvert individuals, seeking to power-share and delegate decision making.

The effects of personality on decision making are difficult to quantify. Interpersonal generalization theory suggests that behavioral differences in interpersonal situations have some correlation to behavioral differences in international situations, for example, a relationship between self-assertiveness / dominance, and willingness to resort to military action. Decision makers may act how they perceive a leader in their society is expected to act, taking role-appropriate decisions which are not necessarily in line with their personal nature.

When analyzing the influence of personality upon foreign policy, it is important to emphasize that the differing political environments surrounding leaders will naturally create highly variable boundaries within which they have the freedom to operate. Within a democracy, the head of government is obliged, to some extent, to take into consideration the opinions of other authorities and experts, and must especially consult the Foreign Minister with regard to foreign policy. In the 21st century, the status-quo of the international system is no longer monopolized by states alone. The role of non-state actors (NSAs) in international affairs is not a recent development. The United Fruit Company and the British East India Company virtually guided foreign policy in Central America and the subcontinent in their day [5].

Organizations like the Red Cross and antislavery groups influenced international affairs in the past, as multinational corporations do today. In the waning years of the Cold War, nongovernmental organizations (NGOs) pressed successfully to bring environmental issues and human rights concerns to the world's attention. However, non-state actors largely operated within the framework of a state-centric system. What is most striking about NSAs today is that while some collaborate intimately with states, others tend to operate by their own rules, and are often guided by their own parochial interests – interests that may run counter to those of their home governments.

Moreover, NSAs are demonstrating a growing ability to project their power and influence across borders, often without regard to formerly sacrosanct notions of state sovereignty. NSAs cannot function without the regulatory framework that states provide, but that does not mean that they are necessarily beholden to their home governments.³ If anything, there is increasing evidence that states themselves are in fact becoming more dependent on a whole host of non-state actors. Non-State Actors have emerged in international relations as important actors.

They are limiting the authorities being enjoyed by sovereign nation-state under state-centric international relations based on principles of Westafalian system. By weakening states, NSAs are establishing themselves at domestic as well as international level. The nature of power is changing rapidly and becoming ever more diffuse. Power is moving away from the state towards corporations and even individuals – many would argue that Microsoft founder Bill Gates is more powerful than the US President. Power, however it manifests itself, can no longer be wholly controlled by the state and non-state actors are gaining ever greater significance. As a result, the twenty-first century is likely to be increasingly difficult to manage [6, p. 73–88].

Much of the world is today living under elected regimes formally committed to economic liberalization, the rule of law, and respect for human rights. These positive developments have to a large extent fundamentally weakest ate power by empowering

non-state actors and providing them with the opportunity to operate across borders with relative impunity. Nongovernmental organizations, private charities, and even for-profit corporations are increasingly providing education and health care, supplanting governments too strapped or too inefficient to offer such basic services on their own. While these economic players exert a critical and generally positive influence on international affairs, they are singular.

In this new world, individuals and organizations can use communications technology to create powerful transnational networks, global commerce and investment trumps the fiscal and monetary levers of the past, and the removal of trade barriers is making it harder for nations to protect domestic industries. The challenge of adaptation applies to non-state actors as well. They are operating in a virtually unregulated political vacuum in which the constraints on their behavior are increasingly inadequate for coping with the challenge they pose to existing global norms. The more critical a situation is perceived to be, the fewer people will be directly involved in its management, and so there is a greater likelihood that their conclusions and actions will reflect their own personal beliefs, attitudes and interests.

Despite institutional constraints, the political leader has a significant influence over decision making, particularly when national security is seen to be at stake, or when policy can be formed relatively secretly. Even in non-crisis situations, a political leader has «the potential to exercise power and thereby impose his preferences on policy. The extent to which he does so «depends on his own values, beliefs, background and personality». Every person in a position of power brings personal experiences, values, preconceptions and emotions to their decision making, although some will allow bureaucracy and the power-sharing nature of democracy to counter and balance these idiosyncrasies [7].

Conclusions. Leadership in diplomacy is an innovative approach to updated modern models of diplomacy of the world's leading states, including Ukraine. Leadership in Diplomacy. Diplomatic leadership is the ability to guide international relations through negotiation, strategic vision, and the power of persuasion rather than force. It involves several core pillars:

✓ Strategic Vision: A diplomatic leader must look beyond immediate crises to identify long-term goals and build sustainable international frameworks.

✓ Effective Communication: Mastery of language and cultural nuance is essential. It's not just about what is said, but how it is perceived by different stakeholders.

✓ Negotiation and Compromise: The essence of diplomacy is finding common ground. Leadership here means knowing when to stand firm on principles and when to seek a «win-win» solution.

✓ Trust and Integrity: Credibility is a diplomat's greatest asset. Reliable leadership fosters trust, which is the foundation of any lasting international agreement.

✓ Soft Power: Modern leadership in diplomacy relies heavily on cultural, economic, and moral influence to shape the preferences of others.

In summary, leadership in diplomacy is about building bridges, managing conflict through dialogue, and inspiring collective action to solve global challenges.

A specific feature of the modern international system (1991–2026) if it is interpreted as a progressive state «diffusion» unipolarity, and/or as the initial phase of the transition to a multipolar (polycentric) model, there are changes that relate to the interests and motivations of political complications in the relations between the major powers and significant increase in the number of states that are increasingly engaged in dialogue on key global issues and identify potential collaborative solutions.

The emergence of new great powers between former colonies and former Third World causes of traditional geopolitical division of the world into «System Center» and the periphery, as countries such as China, India and Brazil are the most important regional centers.

Redistribution loss of economic potential and power and power factor promotes the role of medium-sized countries that join the ad hoc regional combinations of interests and forms of interaction and, depending on their individual intentions and capabilities are more involved in regional coalitions. Strategies of communicative influence in interstate and inter -institutional relations in the face of today are of particular relevance.

References

1. Ціватий В. Г. Дипломатія та міжнародні відносини в умовах соціально-гуманітарних трансформацій: особливості національної ідентичності й парадигми розвитку сучасного соціуму (історико-ретроспективний, кроскультуральний, протокольно-етикетний і зовнішньополітичні дискурси). *Соціально-гуманітарні дослідження: теоретичні основи та прикладні аспекти: кол. монографія*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. Розділ 4.4. С. 118–134.

2. Daphne J., William W. *Non-State Actors in World Politics*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.

3. Hutchings R., Suri J. *Modern Diplomacy in Practice*. Paris, 2020. 260 p.

4. Ціватий В. Г. Системний аналіз і моделювання в дипломатичних, управлінських і соціально-економічних процесах: міждисциплінарний, інституціональний і теоретико-методологічний дискурси. *Системний аналіз в управлінні: міжгалузеві дослідження: збірник наукових праць*. 2022. Вип. IV(4). С. 27–30. Київ: Ореол-Сервіс, 2022.

5. Carbó-Catalan E., Roig-Sanz D. *Culture as Soft Power: Bridging Cultural Relations, Intellectual History and Cultural Diplomacy*. 2022. 350 p.

6. Ціватий В. Г. Публічна дипломатія в Україні та світі: соціально-гуманітарний, міжнародно-політичний і практичний виміри зовнішньої політики у сфері культури (1991–2025). *Соціально-гуманітарні відносини в сучасній Україні: виклики та перспективи: колективна монографія*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. С. 73–88.

7. Kapitonenko M. *International Relations Theory*. London and New York: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, 2022. 205 p.

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ВИБІР МОЛОДІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Глубоченко Катерина

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економіки,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
ORCID: 0000-0003-1490-0643

Щередіна Тетяна

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0009-0002-8836-0635

Одним із помітних освітніх наслідків повномасштабного вторгнення для України стало різке зростання тенденції освітньої міграції. Освітня міграція української молоді (навчання за кордоном) має системний вплив як на індивідуальний професійний вибір молодих людей, так і на структуру ринку праці України загалом. Цей вплив можна розглянути у декількох аспектах.

До повномасштабного вторгнення освітня міграція розглядалась як особливий вид міграції та основа навчальної мобільності, з такими характерними рисами як короткотерміновість, чітко окреслений часовий проміжок, обмеження до певної вікової групи, а також мета переїзду – здобуття освіти за кордоном [3, с. 68]. Проте зараз таке визначення вже не є актуальним, адже за більше ніж 4 роки війни значна частина молодих українців набула віку професійного самовизначення, перебуваючи закордоном. Тобто саму сутність освітньої міграції молодих українців наразі потрібно переглянути.

По-перше, можливість навчання закордоном стала частиною формування кар'єрних світоглядних орієнтирів молоді. Можливість навчання за кордоном формує у молоді орієнтацію на міжнародні стандарти професій, прагнення до роботи в глобальних компаніях та загалом більший інтерес до сфер із високою мобільністю (ІТ, бізнес, креативна галузь тощо). Орієнтуючись на закордонні освітні програми, українська молодь частіше обирає спеціальності, які користуються попитом не в Україні, а за кордоном, тобто відштовхується від реалій закордонних ринків праці. Як зазначають Брензович та Немеш, до переваг для країни, що приймає освітніх мігрантів, можна зарахувати насамперед економічні вигоди, що виявляються у зростанні фінансових надходжень до країни у формі оплати за навчання і, відповідно, податкових надходжень до держбюджету [1, с. 34]. Тобто, для закордонних закладів освіти освітня міграція молодих українців є вигідною тенденцією, що посилює їх власні освітні можливості.

По-друге, спостерігається тенденція переорієнтації на практичні навички, більш потрібні закордоном. Оскільки наявність мовного бар'єру досить часто ставить українську молодь в менш компетентне становище, порівняно з громадянами країн міграції, молоді українці надають перевагу не університетським програмам, а різним закладам професійної освіти. Проте навіть університетські закордонні програми, порівняно з українськими аналогами, більше фокусуються на практиці, стажуваннях, розвивають «м'які навички», як-от комунікація, критичне мислення, емпатія. У підсумку українська молодь починає менше орієнтуватися на диплом, ставлячи за пріоритет реальні компетенції та досвід. За результатами опитувань української молоді, 42 % осіб віком 13–15 років та 36 % віком 16–35 років хотіли б покинути своє місце проживання. Водночас кожен третій респондент вказав у відповіді на запитання «Чому Ви хотіли би жити за кордоном?» варіант – щоб мати кращі можливості здобути освіту [2, с. 8].

По-третє, зростання міграційних намірів молодих українців напряму змінюють український ринок праці. Освіта за кордоном часто перетворюється на трудову міграцію. Це означає, що професійний вибір одразу прив'язується до можливості залишитися працювати за кордоном, тоді як попит на ринку праці в Україні стає ще більш незадоволеним. Поруч із «відтоком мізків», значна частина молодих фахівців не повертається, Україна втрачає людський капітал, що призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів, уповільнення економічного розвитку, дефіциту спеціалістів, особливо у певних галузях. Гостро відчувається нестача інженерів, медиків, технічних спеціалістів, адже навчання на цих спеціальностях тривале, а рівень потенційного доходу, порівняно із закордонним ринком праці, невідповідний.

Також у сучасних умовах повномасштабної війни критичною проблемою стала трансформація самої структури ринку праці. Освітня міграція стимулює зростання попиту на висококваліфіковану працю, розвиток дистанційної та глобальної зайнятості, інтеграцію в міжнародний ринок праці та підвищення конкуренції серед роботодавців за кваліфіковані кадри. Це має доволі несприятливі наслідки для ринку праці України. Шепель зазначає, що у результаті освітньої міграції демографічне старіння відбуватиметься як через збільшення чисельності осіб похилого віку, так і через зменшення молоді. Масштабний міграційний потік молодого та розвиненого населення призведе до катастрофічних наслідків для країни в майбутньому, відбуватимуться корінні зміни в зайнятості населення на Батьківщині. З кожним роком відтік інтелектуальної молоді буде все більш незворотнім [4, с. 109]. Звісно, є позитивні наслідки освітньої міграції. Молоді люди, які повертаються в Україну, мають кращу освіту і досвід, що приводить до внутрішньої конкуренції на ринку праці у вузьких сегментах. Це водночас підвищує стандарти, але паралельно витісняє менш кваліфікованих працівників.

Отже, загальними тенденціями освітньої міграції української молоді закордон є глобалізація кар'єри, адже молодь мислить категоріями не «де працювати в Україні», а «де вигідніше працювати загалом». З іншого боку, спостерігається тенденція зростання ролі практичних та професійних навичок над теоретичними університетськими знаннями та дипломом. Посилення дисбалансу на ринку праці, а саме надлишок одних спеціальностей і дефіцит інших, призводить до формування «циркулярної міграції», де можливість повернення додому після навчання і роботи, все ще залишається у просторі пріоритетного вибору молодих українців. У підсумку освітня міграція має подвійний ефект, пропонуючи розширення можливостей і більш усвідомлений професійний вибір для української молоді, проте спричиняючи значний ризик втрати кваліфікованих молодих кадрів для українського ринку праці.

Тож освітня міграція української молоді суттєво трансформує як їхній професійний вибір, так і ринок праці в Україні. З одного боку, вона сприяє формуванню більш глобального мислення, орієнтації на практичні навички та конкурентоспроможності фахівців, а з іншого це призводить до «відтоку мізків» і дефіциту кваліфікованих кадрів в Україні. У підсумку національний ринок праці зазнає структурних змін, зростає роль висококваліфікованої праці та міжнародної мобільності, однак водночас посилюється дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці в Україні.

Список використаних джерел

1. Брензович К. С., Немеш Є. П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 32–36. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/7.pdf (дата звернення: 24.03.2026).
2. Самолюк Н., Олійник А. Зовнішня освітня міграція молоді України: міграційні наміри та чинники вибору навчання за кордоном. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2025. Вип. 69. С. 3–15. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/13851> (дата звернення: 24.03.2026).
3. Смалійчук Г. В. Освітня міграція в умовах трансформації ринку праці: значення та особливості регулювання. *Економіка і право*. 2014. Вип. 26. С. 64–70. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/26/11.pdf> (дата звернення: 24.03.2026).
4. Шепель Т. В. Освітня міграція студентської молоді: виклики та наслідки для України. *БізнесІнформ*. 2021. № 2. С. 104–110. URL: https://mail.business-inform.net/article/?year=2021&abstract=2021_2_0_104_110 (дата звернення: 24.03.2026).

ПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЧИННИК ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДЕМОКРАТИЧНИХ І АВТОРИТАРНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Железков Андрій

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політичних теорій,
Національний університет «Одеська юридична академія»
(керівник – доц. Тетяна Краснопольська)
ORCID: 0009-0008-4040-4786

В умовах розвитку інформаційної епохи, масштабів розвитку інтернету та штучного інтелекту особливої актуальності набуває проблематика взаємодії суспільства з владою (як обраною, так і потенційною; політиками та партіями). Це, зі свого боку, вивело питання політичного іміджу в теоретичну та практичну площину політології. Вивчення поведінки народних обранців у процесі розвитку їх кар'єри та розгалуження методів, які залучаються під час виборчих компаній, стає дедалі вагомішим. Політичний імідж – це процес формування статусу та поведінкових норм політика для створення в очах електорату образу, який за допомогою практичних дій і психологічних методів впливу викликатиме симпатію та емоційне тяжіння до об'єкта.

У класичному сенсі, після епохи монархій та «релігійного» обожнювання правителів постала мета підтримувати актуальний образ перед суспільством. Розуміючи парадокси змін політичних систем упродовж XVIII–XX ст. та боротьбу ідеологій, політичні партії змушені підтримувати постійний зв'язок із громадянами, аналізуючи суспільну думку на засадах привабливості та обіцянок реалізації мрій. Відомі дослідники В. Ліппманн та І. Гоффман виділяли дві площини поведінки політичного актора: реальність та створення образу для публіки з урахуванням тенденцій актуальності. Цьому сприяє «спрошене бачення» електоратом соціально-політичних процесів, державної політики та програм партій та привабливість їх ідей та принципів [3].

Дослідники наголошують на штучності створення іміджу задля отримання влади, що іноді переходить в надлишковий цинізм. Але сутність обставин полягає в тому, що виборці не мають доступу до реальної інформації щодо кандидатів або обмежені в такому доступі, чи емоційно сприймають інформацію лише з одного або декількох джерел, що породжує пасивний стан від дії політичної пропаганди [4]. Теорія елітарної демократії Й. Шумпетера трактує вибори як змагання політичних партій за вподобання перед суспільством різними способами, «аукціон різноманітних програм політичних партій», який призводить до обрання переможця.

У контексті аналізу електоральної поведінки варто зазначити, що в умовах соціально-економічної нестабільності раціонально-програмні мотиви голосування часто поступаються матеріально-утилітарним орієнтаціям виборців. У таких випадках визначальним чинником електорального вибору стають очікування швидкого покращення матеріального становища, що у політичному дискурсі позначається як феномен «голосування шлунком» або ефект «повного холодильника».

Класифікувати політичний імідж дуже важко, адже з часом та новими викликами суспільства він змінюється, трансформація відбувалася за всі часи потреби в комунікаціях з електоратом, особливо це стосується політичних систем, де є тяжіння до демократичних цінностей. Так, Липнева монархія перестала бути «привабливою» після реакційних методів уряду Франсуа Гізо. Уряд останнього прем'єр-міністра Карлоса Аріаса Наварро, який ще залишився від диктатури Франко, був відправлений у відставку королем Хуаном Карлосом I через відмову від реформ демократизації та стабілізації держави. Навіть за умови компетентності та професіоналізму можна втратити зв'язок із суспільством та не відповідати актуальності «ідей часу». Сама основа іміджу створюється на основі пануючих у суспільстві традицій та цінностей. Політичні актори сприймаються через призму психологічного та соціального статусу «нормальності», який формується під впливом стереотипів та пліток. Так, наприклад, під час виборів політичні партії намагаються докласти зусиль для відповідності програми сучасним запитам суспільства, разом із тим зберігаючи елементи консерватизму поваги до релігії, традиційної тематики чоловіка-сім'янина або вірної жінки у шлюбі, що підтримуються старшим поколінням електорату. Етичний модифікатор є важливим аспектом в очах суспільства як «моральне право бути обраним» [1; 5].

В авторитарно-тоталітарних політичних режимах окрім, звісно, відсутності змагального фактору між політичними елітами та партіями, існують гіперболізовані основи іміджу та його розповсюдження. Найефективнішою є авторитарно-тоталітарна система, в якій створено фактично теологічну характеристику іміджу лідера, за умови повної відсутності припущення «хибності та помилки» з його боку. Посилення авторитарно-тоталітарних тенденцій, які стосуються вже не тільки гібридних режимів, а є загрозою навіть для повноцінних демократій, склалося, на нашу думку, через активне використання інформаційних ресурсів та розгалуженої мережі каналів поширення інформації (в багатьох випадках інформація не відповідає дійсності, а по кількості є надлишковою) та викликає хаос і непорозуміння у переважної кількості громадян, а потім й небажання цікавитися та стежити за політичними подіями [2]. Прикладом такої ситуації виступає Куба, в якій упродовж 2010–2018 рр. було проведено деякі економічні реформи за ініціативою Рауля Кастро під час його президенства та головуючого секретаря Ко-

муністичної партії. Загалом це були косметичні перетворення, але в окремих моментах було послаблення державного контролю за економічним сектором. Проте після обрання в 2019 році президентом Мігеля Діаса-Канеля почався зворотній ефект реакції та посилення заходів контролю і безпеки. Особливо це посилилось після протестів 2021 року через невдоволення політикою влади, які закінчилися арештами та репресіями з пропагандистськими закидами про «іноземне» втручання та вплив, які є типовими методами обвинувачення для авторитарних та тоталітарних режимів.

Отже, політичний імідж стає невід'ємним елементом функціонального механізму комунікації між кандидатом або політичним лідером та електоратом. Водночас процес його формування значною мірою має поверхневий, технологічний характер і пов'язаний зі створенням сконструйованого образу «політичної особистості», що водночас виступає своєрідним випробуванням для власне політиків. В основі формування політичного іміджу є не лише соціально-економічні інструменти впливу, які використовують партії чи кандидати, зокрема поширення необхідної інформації через сучасні комунікаційні канали, але й суспільний запит на реалізацію власних очікувань і сподівань. Пасивність частини громадян та схильність до делегування відповідальності за покращення суспільного становища політичним акторам, які прагнуть не лише здобути владу, але й утримувати її, формують своєрідний неформальний суспільно-політичний «договір». За відсутності щирості, відповідальності та довіри такий договір може мати негативні наслідки та призводити до нераціонального або помилкового електорального вибору.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. Імідж політичний. *Велика українська енциклопедія*. 2024. URL: https://vue.gov.ua/Імідж_політичний (дата звернення: 31.03.2026).
2. Болотова В. О., Ляшенко Н. О. Іміджологія. Київ: Лотос, 2021. 263 с.
3. Вегеш М. М. Політичні еліти та лідерство. *Актуальні проблеми політичної науки*. 2018. Вип. 4. С. 187–196. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4664b47f-f8b3-463d-b418-839ef0e9f297/content> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Мокан В. І. Технологічний ризик як складова оцінки ефективності виборчих технологій. *Гілея: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 30. С. 461–466.
5. Blondel J. Political leadership: towards a general analysis. London; Beverly Hills: Sage, 1987. 216 p. URL: https://www.academia.edu/35904768/211675357_Political_Leadership_Towards_a_General_Analysis_pdf (дата звернення: 31.03.2026).

СТАЛИЙ РОЗВИТОК І ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕФОРМА: ЧИ ПОТРІБНИЙ УКРАЇНІ БІКАМЕРАЛІЗМ ПІСЛЯ ВІЙНИ?

Трушевич Ганна

доктор філософії з політології,
доцент кафедри соціальної роботи,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
ORCID: 0000-0002-3793-1074

У сучасних умовах повномасштабної російсько-української війни та очікуваного повоєнного відновлення, Україна постає перед необхідністю не лише фізичної реконструкції зруйнованої інфраструктури, але й глибокої трансформації інституційної архітектури держави. Одним із ключових напрямів таких змін є реформування системи представницької влади, зокрема переосмислення ролі парламенту в забезпеченні сталого розвитку. У цьому контексті особливої уваги набуває питання доцільності запровадження двопалатної структури парламенту як інструменту підвищення якості публічної політики.

Поняття сталого розвитку належить до провідних категорій сучасної соціально-економічної науки, адже воно поєднує міждисциплінарні підходи до розв'язання глобальних викликів – від кліматичних змін до забезпечення соціальної справедливості. Сформована у другій половині ХХ століття, концепція поступово стала визначальною основою для вироблення стратегій розвитку на глобальному, національному та регіональному рівнях. Водночас, незважаючи на її широке поширення, наукові дискусії щодо змістовного наповнення, структурних елементів і практичних механізмів реалізації сталого розвитку залишаються актуальними й донині.

В Україні сталий розвиток є не просто елементом стратегічного дискурсу, а відображає прагнення сформуванати довгостроковий вектор модернізації в умовах суспільних трансформацій, децентралізації, війни та євроінтеграції. На сучасному етапі ця концепція набуває значення не лише як інструмент розвитку, а й як механізм відновлення, адаптації, забезпечення безпеки та суспільної консолідації [1].

Концепція сталого розвитку передбачає досягнення збалансованості між економічними, соціальними та екологічними складниками розвитку, а також орієнтацію на довгострокову перспективу і міжпоколіннєву справедливість. Відповідно інститути державної влади мають бути спроможними формувати політики, які виходять за межі короткострокових політичних інтересів і забезпечують стратегічну послідовність рішень. У цьому аспекті парламент як центральний орган законодавчої влади відіграє визначальну роль.

Однопалатна модель парламенту, що функціонує в Україні, має певні переваги, зокрема оперативність в ухваленні рішень та інституційну простоту. Вод-

ночас у складних умовах повоєнного відновлення ці характеристики можуть виявитися недостатніми для забезпечення належного рівня якості законодавства та врахування багатоманітності інтересів. Зокрема, зростає ризик ухвалення поспішних або недостатньо опрацьованих рішень, а також недостатнього представництва регіональних і довгострокових інтересів.

Запровадження бікамералізму потенційно може стати відповіддю на ці виклики. Двопалатний парламент створює додатковий рівень інституційного контролю, що дає змогу підвищити якість законодавчого процесу через механізми повторного розгляду, експертизи та узгодження рішень. Верхня палата, залежно від моделі її формування, може виконувати функцію представництва регіонів, територіальних громад або інших соціальних груп, що особливо актуально в умовах післявоєнної реконструкції, коли питання регіонального розвитку та відновлення територій набувають першочергового значення.

Враховуючи вищесказане, запровадження бікамералізму в Україні шляхом створення другої палати парламенту, яка репрезентуватиме громади, асоціації органів місцевого самоврядування, внутрішньо переміщених осіб, волонтерів і військових, може стати ефективним інструментом подолання дисбалансу представництва. Практика унітарних держав свідчить, що двопалатна парламентська система здатна посилити демократичну конструкцію держави, покращити взаємодію між різними рівнями влади та підвищити стійкість політичної системи. У цьому контексті бікамералізм доцільно розглядати як перспективний стратегічний напрям конституційного розвитку України [2, с. 99].

Із погляду сталого розвитку бікамералізм відкриває можливості для інституціоналізації довгострокового мислення у законотворчості. Верхня палата може бути наділена мандатом щодо оцінки законодавчих ініціатив із позицій їх відповідності стратегічним цілям розвитку, екологічним стандартам та принципам соціальної справедливості. Такий підхід сприятиме формуванню більш збалансованої політики, орієнтованої не лише на поточні потреби, але й на майбутні покоління.

Бікамералізм у сприйнятті експертів має потенціал легітимації за умови чіткої функціональної спеціалізації верхньої палати, прозорих механізмів її формування та гарантій демократичної підзвітності. Підтримка реформи значною мірою залежить від того, наскільки переконливо буде продемонстровано її практичну доцільність у забезпеченні фінансової збалансованості, представництва територіальних інтересів та підвищення якості законодавчого процесу [3, с. 382].

Важливо, щоб потенційна парламентська реформа в Україні не обмежувалася формальним запозиченням моделей інших країн, а ґрунтувалася на врахуванні національних особливостей, зокрема рівня розвитку місцевого самоврядування, політичної культури та потреб повоєнного відновлення. Бікамералізм

може бути ефективним лише за умови його органічної інтеграції в існуючу систему публічної влади та узгодження з іншими реформами, зокрема децентралізацією.

Отже, питання запровадження двопалатного парламенту в Україні після війни не має однозначної відповіді, однак воно є надзвичайно важливим у контексті пошуку інституційних механізмів забезпечення сталого розвитку. Бікамералізм варто розглядати не як самоціль, а як один із можливих інструментів підвищення якості законодавчого процесу, посилення представництва та забезпечення стратегічної орієнтації державної політики. Подальша наукова і практична дискусія щодо цього питання має стати важливим складником формування бачення повноенної моделі української державності.

Список використаних джерел

1. Бездетко К. С., Серьогіна Д. О. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-76-4.
2. Трушевич Г. Б. Досвід бікамералізму в унітарних політичних системах: уроки для України. *Регіональні студії*. 2026. № 44. С. 97–100. DOI: 10.32782/2663-6170/2026.44.15.
3. Trushevych H., Yakovleva L., Yarova L. Bicameralism as a Tool for Economic Development and Political Representation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2026. № 12(1). P. 375–382. DOI: 10.30525/2256-0742/2026-12-1-375-382.

РОЛЬ ПАТРІОТИЗМУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Лащенко Володимир

здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Ірина Мацишина)
ORCID: 0009-0001-9889-3024

Традиційні моделі публічної політики формувались на основі стабільних внутрішньо та зовнішньополітичних періодів. Основна увага приділялась інституційному дизайну, правовим нормам, бюрократичним процедурам. Натомість роль прив'язаності населення до власної держави, культури, нації часто не отримувала достатньої уваги. Однак сучасні виклики змушують держави формувати свої політики в умовах перманентної невизначеності – від безпекових загроз до стрімких економічних та соціальних трансформацій. Метою статті є проаналізувати основні концепції (Аласдера Макінтайра та Роджера Скрутона) ролі патріотизму в підтримці внутрішньої згуртованості та дослідити патріотизм не як емоційне явище, а як обов'язкову умову для інституційної стійкості держави.

Патріотизм, відповідно до Академічного тлумачного словника української мови (СУМ в 11 томах), це «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги». У праці *Аласдера Макінтайра* «*Is patriotism a virtue?*» (1984) розкривається моральна та прагматична сторона патріотизму. Аналізуючи його моральний вимір, автор концентрується на невіддільності морального становлення людини від її належності до певної групи. Моральні принципи індивіда формуються відповідно до усталених у його (індивіда) оточенні понять про «блага» (goods). «Благо» для Макінтайра – це «насолада одним конкретним видом соціального життя». Відповідно для нього насолада, що її створює це благо, є наслідком конкретного соціального життя, частиною якого є конкретний індивід. Формування таких благ, що ними насолоджуватимуться індивіди, він розглядав також як доказ ефективності правил, які регулюють соціальне життя. Із цього випливає, що патріотизм у суспільстві дає змогу підтримувати продукування та конституювання благ, а наявність благ сприяє формуванню почуття патріотизму серед населення [1, с. 9–10].

На основі концепції благ може скластися враження про надмірно меркантильний підхід Макінтайра до патріотизму. І хоча готовність захищати джерела власних благ для нього є важливою концептуальною складовою патріотизму, основою патріотизму має залишатись спільна історія та розуміння свого власного життя як «розіграного наративу», що вбудований в індивідуальні наративи інших індивідів та історію своєї держави. Тому, як пише Макінтайр, національні спільноти, які відмовляються від спільної історії, або замінюють справжні зв'язки спільноти на зв'язки, диктовані спільною корисністю, є такими, щодо яких «патріотизм був би – з будь-якої точки зору – ірраціональним ставленням» [1, с. 16].

У контексті важливості відчуття спільності, концепції Макінтайра перетинаються з ідеями іншого автора Роджера Скрутона. Він у своєму памфлеті «*The Need for Nations*» (2004) розглядає питання того, чому для розвитку країни та, що навіть більш важливо в контексті цієї статті, подолання кризових періодів, важливим є «наявність суспільства громадян». Суспільство громадян – це спільнота, у якій незнайомці можуть довіряти один одному, оскільки кожен пов'язаний спільним набором правил. Такий тип соціуму можливий лише коли громадяни країни об'єднані спільною історією та довірою, базованою на спільній ідентичності. У країнах, де такої ідентичності немає, довіра базується на особистих зв'язках, що обмежує коло соціальної та економічної взаємодії та, як наслідок, гальмує розвиток країни. Натомість у суспільстві громадян ринки процвітають і починають охоплювати всю юрисдикцію держави, не обмежуючись місцевими баронствами та феодами [2, с. 7–8].

У своєму памфлеті Скрутон також опонує ідеї утворення держави через суспільний договір індивідів. Як він пише, у цьому уявному експерименті, де ми

розглядаємо групу індивідів, що прагнуть укласти суспільний договір, ми втрачаємо з уваги, що ці індивіди вже об'єднані спільними прагненнями, тобто мають певну спільність. Скрутон стверджує: «Очевидна відповідь полягає в тому, що засновники нового суспільного порядку вже належать одне одному: вони вже уявили себе як спільноту через тривалий процес соціальної взаємодії, що дає змогу людям визначати, хто має брати участь у їхньому майбутньому, а хто ні». Відповідно, суспільний договір укладається від першої особи не однини «я», а множини «ми» [2, с. 8–9].

Повертаючись до питання ролі патріотизму в кризу, Скрутон описує нерозривний зв'язок між національною єдністю та демократією. Адже тільки об'єднані спільною ідентичністю люди здатні погодитися на публічні політики, які можуть бути не вигідними в короткостроковій перспективі (наприклад, після перемоги партії, з поглядами якої вони не згодні) та закони, які можуть їм не подобатись. Тільки там, де є почуття спільноти, людина здатна сприймати рішення «нас» як своє власне рішення. Відповідно, коли держава критично потребує легітимності, наявність розуміння «нас» може стати вирішальним фактором. Ціною втрати цієї першої особи множини, на думку Скрутона, буде «соціальна дезінтеграція» [2, с. 10].

Соціологічні дослідження підкріплюють теоретичні концепції Скрутона та Макінтайра. Наприклад, опитування, проведене у Латвії групою вчених кафедри психології Латвійського університету в серпні 2021 року, показало, що патріотизм (або політична ідентичність, базована на громадянстві) позитивно корелює з довірою до політичної системи, що сприяє її стабільності. Водночас позитивна кореляція спостерігається також між патріотизмом та активною залученістю до публічної сфери [3].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що в умовах, коли розвиток, стабільність чи взагалі існування держави перебувають під загрозою, роль патріотизму виходить за межі емоційного зв'язку індивіда з країною і стає фундаментальною складовою інституційної стійкості. Як демонструють концепції Скрутона та Макінтайра, лояльність до власної нації формує необхідний базис для публічної політики. Спільна історія та сприйняття власного життя як частини загальнонаціонального нарративу створюють умови для укладання суспільного договору, який матиме підтримку суспільства. Особливого значення патріотизм набуває в кризові періоди. Коли держава змушена впроваджувати непопулярні або обтяжливі для населення рішення, саме патріотизм забезпечує критично необхідний рівень легітимності. Здатність громадян до самопожертви та готовність сприймати колективні рішення як свої власні значною мірою базуються на відчутті національної єдності. Отже, ефективна публічна політика в епоху турбулентності не може покладатися виключно на вдосконалення інституційного дизайну чи бюрократич-

них процедур. Підтримка та культивування патріотизму мають розглядатися не як абстрактне ідеологічне питання, а як прагматична умова виживання політичної спільноти.

Список використаних джерел

1. Macintyre A. *Is Patriotism A Virtue?* University of Kansas, 1984. 20 p. URL: <https://mirror.explodie.org/Is%20Patriotism%20a%20Virtue-1984.pdf> (date of access: 05.04.2026.)
2. Scruton R. *The Need for Nations*. London: Civitas Institute for the Study of Civil Society, 2004. 53 p. URL: <https://www.civitas.org.uk/content/files/NeedForNations2020.pdf> (date of access: 05.04.2026).
3. The opposing roles of patriotism and nationalism in explaining trust in a political system / I. Austers et al. *Social Sciences & Humanities Open*. 2024. Vol. 10. P. 101131. DOI: 10.1016/j.ssaho.2024.101131 (date of access: 06.04.2026).

СЕКЦІЯ 4

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД АДАПТАЦІЇ ДО ЛОКАЛЬНИХ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО ЩОДО ДЕРЖАВ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Берегута Віталій

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики, Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Олена Чальцева)
ORCID: 0009-0000-4878-2230

У сучасних політичних системах глава держави є одним із ключових суб'єктів формування та реалізації зовнішньополітичного курсу. Так, в Україні згідно з Конституцією главою держави є Президент, який не лише здійснює керівництво зовнішньою політикою, але й представляє Україну в міжнародних відносинах та веде переговори й укладає міжнародні договори від її імені [1]. Важливим для дослідження постає дискурс президента як форма публічного представлення зовнішньополітичних пріоритетів держави. Його аналіз на матеріалі офіційних промов, заяв, інтерв'ю, а також повідомлень про результати переговорів з іноземними лідерами дає змогу простежити, як у публічній комунікації президента відображаються його уявлення про політичну значущість окремих держав, регіонів і напрямів взаємодії з ними, та як на цій основі реалізуються визначені зовнішньополітичні пріоритети. Одним із показових для такого аналізу регіональних напрямів зовнішньої політики України є держави Південного Кавказу. Грузія, Вірменія та Азербайджан посідають помітне місце у зовнішньополітичних інтересах України з огляду на географічну близькість, часткову спільність їх зовнішньополітичних пріоритетів з українськими, транзитно-енергетичний потенціал цих держав, а також наявність затяжних збройних конфліктів (російсько-грузинська війна та конфлікт у Нагірному Карабасі). Останній фактор у поєднанні з ескалацією російсько-української війни у 2022 р. актуалізує безпековий вимір зовнішньої політики України щодо цих держав, що має диференційований характер і виявляється в неоднаковій інтенсивності політичних контактів і відмінних змістових акцентах двосторонньої взаємодії. Враховуючи це, метою дослідження є виявити та порівняти особливості конструювання та трансформації дискурсу Пре-

зидента України В. Зеленського щодо Грузії, Вірменії та Азербайджану в контексті російсько-української війни на різних її етапах (2019–2022 та 2022–2026).

У науковій літературі представлені роботи, які присвячені дослідженню дискурсу України щодо держав Південного Кавказу в контексті воєнних конфліктів. О. Красівський та П. Артимишин розглядали риторику В. Ющенка, Ю. Тимошенко та українських народних депутатів щодо російсько-грузинської війни 2008 р. [2; 3]. Взаємозв'язок між початком російсько-української війни та трансформацією дискурсу України щодо Азербайджану в бік посилення його підтримки в карабаському конфлікті через його дзеркальну позицію щодо України встановила А. Корзеніовська-Бігун. Вона визначила характерною рисою риторики В. Зеленського у 2019–2020 рр. проведення паралелей між карабаським конфліктом та війною на Донбасі як замороженими конфліктами, що зберігають ризик масштабної ескалації [4]. Водночас у наявній науковій літературі відсутні роботи, присвячені аналізу риторики українського президента щодо держав Південного Кавказу на двох етапах російсько-української війни, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Із початку президентського терміну В. Зеленський розпочав позиціонування російсько-української війни як фактору, що може посприяти зближенню України з Грузією та Азербайджаном як стратегічними партнерами на основі спільного досвіду протидії зовнішній збройній агресії. Так, 12 грудня 2019 р. під час зустрічі з Прем'єр-міністром Грузії Г. Гахарією та Віцепрем'єр-міністром Азербайджану А. Ахмедовим, яка була присвячена завершенню головуванню України в Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, троє лідерів висловили взаємну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, Грузії та Азербайджану в межах міжнародно визнаних кордонів. Такий консенсус, разом із заявою В. Зеленського про спільність історії трьох держав й бачення ними розвитку майбутнього, а також об'єднання на основі прагнення до регіональної безпеки та стабільності, став основою для планування шляхів активізації роботи організації, зокрема реалізації економічних та інфраструктурних проєктів [5].

Питання відновлення суверенітету та територіальної цілісності неодноразово було предметом двосторонніх переговорів. Під час зустрічі В. Зеленського та Президента Азербайджану І. Алієва в Баку 17 грудня 2019 р. лідери обговорили російсько-українську війну та карабаський конфлікт, врегулювання яких було визначене Президентом України предметом подальшої взаємодії на двосторонньому та багатосторонньому рівні [6]. У телефонній розмові 22 вересня 2020 р. Президент України поінформував І. Алієва про безпекову ситуацію на Донбасі та стан режиму припинення вогню, а останній назвав Україну «близьким стратегічним партнером» [7]. Підписавши Спільну декларацію щодо поглиблення стра-

тегічного партнерства 14 січня 2022 р., В. Зеленський наголосив на закріпленні цим документом готовності двох держав надавати взаємну підтримку суверенітету та територіальної цілісності згідно зі спільним бажанням гарантувати мир та стабільність в Чорноморсько-Каспійському регіоні й боротися з гібридними загрозами [8].

Політичний дискурс щодо Грузії також формувався в межах активних двосторонніх контактів. Під час телефонної розмови 15 квітня 2021 р. В. Зеленський проінформував Президентку Грузії С. Зурабішвілі про загострення безпекової ситуації на Донбасі, обговорив з нею окупацію Криму як один із викликів для безпеки Чорноморського регіону та запросив її до участі в саміті Кримської платформи [9]. 23 червня 2021 р. і за результатами переговорів із Президенткою Грузії Президент України визначив одним із форматів «наповнення стратегічного партнерства України і Грузії реальним змістом» посилення безпекової співпраці в Чорноморському регіоні для гарантування вільного судноплавства та торгівлі. В. Зеленський також висловив надію налагодити партнерство з Грузією в межах саміту Кримської платформи для деокупації Криму та захисту прав населення півострова [10]. 19 липня 2021 р. український лідер у межах Батумської міжнародної конференції «Три нації – один вибір: Грузія, Молдова та Україна в русі» підкреслив, що Україна об'єднана з Грузією не лише ціллю набуття членства в ЄС, але й ціною, яку вони вже сплатили та продовжують сплачувати за європейський вибір у вигляді протидії агресії та окупації частини території [11]. Він наголосив, що Україна та Грузія як дружні стратегічні партнери спільно працюватимуть в напрямі деокупації своїх територій, просуваючи такі ініціативи в межах міжнародних організацій [12].

Натомість порівняно з Грузією та Азербайджаном політичний дискурс В. Зеленського щодо Вірменії був слабо вираженим через її нижчу сумісність із зовнішньополітичними пріоритетами України та позицію останньої щодо карабаського конфлікту. Під час двосторонніх зустрічей із Віцепрем'єр-міністром Вірменії Т. Авіняном 20 травня 2019 р. та вірменським послом в Україні В. Карапетяном 19 серпня 2021 р. питання російсько-української війни не обговорювалось, проте сторони домовились розвивати торгівельно-економічні відносини [13; 14]. Натомість 19 грудня 2020 р. в інтерв'ю The New York Times В. Зеленський згадав Вірменію в контексті карабаського конфлікту, привернувши увагу до його відмінної від російсько-української війни природи та деструктивного для добробуту населення Нагірного Карабаху процесу розриву відносин «із центральною частиною їхньої країни» [15].

Повномасштабна збройна агресія Росії призвела до трансформації політичного дискурсу Президента України. У випадку Грузії як парламентської республіки це пов'язано з розходженням урядової (на чолі з прем'єр-міністрами І. Гарі-

башвілі та І. Кобахідзе) та президентської позицій щодо російського вторгнення в Україну. Так, попри засудження російської агресії та висловлення підтримки суверенітету та територіальної цілісності України, уряди Грузії відмовились вводити санкції проти Росії або надавати військову допомогу Україні, прагнучи зберегти добросусідські відносини з Москвою і посилюючи проросійську риторику для їх поглиблення. Це призвело до різного публічного позиціонування Президентом України Грузії залежно від суб'єкта комунікації.

Так, 23 квітня 2022 р., назвавши грузинський народ братнім, він висловив нерозуміння незапровадження урядом Грузії антиросійських санкцій нібито через політику захисту національної економіки, враховуючи окупацію частини Грузії, пообіцявши повернути посла, щойно Україна «відчуватиме підтримку з боку грузинської влади» [16]. На тлі призупинення Грузією євроінтеграції 05 грудня 2024 р. Президент запровадив санкції проти прем'єр-міністра Грузії у 2012–2013 рр. Б. Іванішвілі та його оточення: «Це санкції проти тієї частини влади зараз у Грузії, яка здає Грузію Путіну. Не можна втратити нікого в цьому регіоні – ані Грузію, ..., ані Україну» [17]. Образ втраченої для Європи та залежної від Росії Грузії Президент використав під час виступів на Генасамблеї ООН 24 вересня 2025 р. та Варшавському безпековому форумі 29 вересня 2025 р.: «Кожен здобуток для Росії в нашому регіоні – це завжди втрата для Європи. Ось чому ми не можемо дозволити собі втратити жодної країни» [18; 19]. Натомість комунікація В. Зеленського з Президенткою Грузії будувалась навколо Глобального саміту миру 2024 р. 15 травня він подякував їй за підтвердження участі в саміті, наголосивши на його ролі у відновленні безпеки та стабільності Чорноморського регіону [20], а 15 червня під час конференції вони обговорили спільні безпекові виклики [21]. Після інавгурації президента Грузії М. Кавелашвілі, легітимність якого Україна не визнала, В. Зеленський згадав Абхазію та Південну Осетію в межах наративу про експансіоністську політику Росії щодо своїх сусідів та необхідність зовнішнього тиску для її примусу до завершення війни проти України під час новорічного звернення 2026 р. та промови до Європейського парламенту 24 лютого 2026 р. [22; 23].

На противагу Грузії, після 24 лютого 2022 р. образ Азербайджану в дискурсі Президента вибудовувався як партнера в подоланні наслідків російської агресії, попри те, що Баку спочатку офіційно не засудив російське вторгнення, але підтримав суверенітет та територіальну цілісність України. У 2023 р. під час зустрічі з І. Алієвим на саміті Європейської політичної спільноти 01 червня та з азербайджанським послом С. Мардалієвим 21 червня Президент подякував за підтримку в межах міжнародних організацій, надану гуманітарну допомогу, участь у відбудові міст та інфраструктури Київської області й висловив надію щодо участі Баку у Глобальному саміті миру та реалізації формули ми-

ру [24; 25]. 11 вересня 2024 р. на четвертому саміті Кримської платформи, В. Зеленський визначив можливу роль Азербайджану як мусульманської держави у наближенні миру у вигляді активнішої діяльності щодо захисту прав кримсько-татарського народу та протидії його російським репресіям у Криму [26]. Під час зустрічей з І. Алієвим 17 лютого 2024 р. та 14 лютого 2026 р. на Мюнхенській конференції, а також 22 січня 2025 р. на Давоському форумі В. Зеленський подякував за надання допомоги енергетичній системі, реалізацію програм реабілітації українських дітей та допомогу з гуманітарним розмінуванням [27; 28; 29]. Засудження І. Алієвим під час телефонної розмови з В. Зеленським російського обстрілу 14 листопада 2025 р., внаслідок якого було пошкоджене Посольство Азербайджану в Україні, відкрило можливості для поглиблення двосторонньої співпраці [30].

Після початку повномасштабної російської агресії найменш помітною серед трьох держав регіону в дискурсі В. Зеленського залишається Вірменія. Це пов'язано і з нейтральною позицією Н. Пашиняна, який не засудив агресію Росії та не висловив підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, хоча з вересня 2023 р. розпочав надавати Україні гуманітарну допомогу [31]. Перша в історії зустріч В. Зеленського з Н. Пашиняном відбулась 05 жовтня 2023 р. у межах саміту Європейської політичної спільноти в м. Гранада, Іспанія. Хоча й російсько-українська війна не була предметом їхнього спілкування, український лідер обговорив безпекову ситуацію на Південному Кавказі, висловив зацікавленість в його стабільності й розвитку дружніх відносин із державами регіону, зокрема з Вірменією насамперед в економічній сфері [32]. Натомість на виконання доручення В. Зеленського керівник Офісу Президента А. Єрмак у жовтні 2023 р. зустрівся із секретарем Ради Безпеки Вірменії А. Григоряном, під час якої він проінформував колегу про стан протидії російській агресії, подякував за підтримку Вірменією Української формули миру й надану гуманітарну допомогу, обговорив регіональні безпекові виклики та налаштованість України на співпрацю з Вірменією з питань євроінтеграції [33].

Отже, російсько-українська війна стала одним із факторів, під впливом яких трансформувався дискурс В. Зеленського щодо держав Південного Кавказу. Якщо у 2019–2022 рр. переважала риторика розвитку стратегічного партнерства з Грузією та Азербайджаном на основі спільного досвіду протидії агресії та взаємної підтримки суверенітету й територіальної цілісності, а дискурс щодо Вірменії був майже не вираженим, то з 2022 р. дискурс українського президента набув ще більш диференційованого характеру. Якщо риторика щодо Грузії вже поєднувала підтримку грузинського народу та президентки з критикою діяльності уряду, то щодо Азербайджану вона розвивалась у напрямі його позиціонування як держави-партнера, з яким відбувається інтенсивна взаємодія з подолання наслідків ро-

сійської агресії, а щодо Вірменії вона змінилась в бік актуалізації необхідності змістовного наповнення двосторонніх відносин. Такий дискурс українського президента, який підкріплювався відповідними конкретними діями, свідчить не лише про диференційований характер зовнішньої політики України щодо держав Південного Кавказу, а й про переосмислення місця цих держав у зовнішньополітичних пріоритетах України.

Список використаних джерел

1. Конституція України – Розділ V. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://tinyurl.com/yscnk267> (дата звернення: 20.03.2026).
2. Красівський О. Я. Політичний дискурс України щодо російсько-грузинської війни 2008 р. *Sciences of Europe*. 2023. № 116. С. 26–29. URL: <https://tinyurl.com/ури9kdra> (дата звернення: 20.03.2026).
3. Артимишин П. Російсько-грузинська війна 2008 року: реакція українського політикуму. *Новітня доба*. 2022. С. 198–212. URL: <https://tinyurl.com/mrjfeevm> (дата звернення: 20.03.2026).
4. Korzeniowska-Bihun A. Ukrainian Discourse on the Armenia–Azerbaijan Conflict. *Caucasus Strategic Perspectives*. 2020. Vol. 1, Iss. 2. P. 143–154. URL: <https://tinyurl.com/3nnpwv8a> (дата звернення: 20.03.2026).
5. Володимир Зеленський запропонував продовжити процес спрощення процедур перетину кордону громадянами країн – членів ГУАМ. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2019. URL: <https://tinyurl.com/bdhafybz> (дата звернення: 20.03.2026).
6. Україна та Азербайджан демонструють близькі позиції з багатьох питань на регіональному та глобальному рівнях – Володимир Зеленський. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2019. URL: <https://tinyurl.com/2cky2ww2> (дата звернення: 20.03.2026).
7. Володимир Зеленський провів телефонну розмову з Президентом Азербайджану. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2020. URL: <https://tinyurl.com/bdf93fxf> (дата звернення: 20.03.2026).
8. Президенти України та Азербайджану підписали Спільну декларацію щодо поглиблення стратегічного партнерства. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2022. URL: <https://tinyurl.com/4rus87x7> (дата звернення: 20.03.2026).
9. Глава держави провів телефонну розмову з Президентом Грузії. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2021. URL: <https://tinyurl.com/yrnwubst> (дата звернення: 22.03.2026).
10. Володимир Зеленський за підсумками переговорів із Саломе Зурабішвілі: Наше спільне завдання – наповнити стратегічне партнерство України та Грузії реальним змістом. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2021. URL: <https://tinyurl.com/4yfavaej> (дата звернення: 22.03.2026).
11. Володимир Зеленський: Україну, Грузію та Молдову об’єднує спільне прагнення членства в ЄС, і ціна за це – анексія, окупація та війна. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2021. URL: <https://tinyurl.com/bdd62eaf> (дата звернення: 22.03.2026).
12. Президент ознайомився з безпековою ситуацією на лінії окупації з Абхазією. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2021. URL: <https://tinyurl.com/4vpu7c8e> (дата звернення: 22.03.2026).

13. Президент прийняв вірчі грамоти у послів Ірландії, Нігерії, Кореї та Вірменії. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2021. URL: <https://tinyurl.com/3ffnbx3m> (дата звернення: 23.03.2026).
14. Deputy Prime Minister Tigran Avinyan met President of Ukraine Volodymyr Zelensky. *The Government of the Republic of Armenia*. 2019. URL: <https://tinyurl.com/m84w9jff> (дата звернення: 23.03.2026).
15. Інтерв'ю Володимира Зеленського The New York Times. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2020. URL: <https://tinyurl.com/j8d53b34> (дата звернення: 23.03.2026).
16. Україна поверне посла до Грузії, щойно відчує підтримку з боку грузинської влади – Президент. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2022. URL: <https://tinyurl.com/ус6с5utr> (дата звернення: 24.03.2026).
17. Україна застосувала санкції проти Іванішвілі та його спільників – саме тих, хто продає інтереси Грузії та людей – звернення Президента. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2024. URL: <https://tinyurl.com/48hvp7cu> (дата звернення: 24.03.2026).
18. Виступ Президента під час загальних дебатів Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2025. URL: <https://tinyurl.com/k9xj72hw> (дата звернення: 24.03.2026).
19. Майже всі загрози безпеці у Європі сьогодні йдуть від руйнівних дій Росії – виступ Президента України на Варшавському безпековому форумі. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2025. URL: <https://tinyurl.com/mpmf67xb> (дата звернення: 24.03.2026).
20. Грузія, Ліхтенштейн та Малаві візьмуть участь у Глобальному саміті миру. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2024. URL: <https://tinyurl.com/5n93d6zy> (дата звернення: 24.03.2026).
21. Двостороння співпраця та безпекові виклики: Володимир Зеленський зустрівся з Президенткою Грузії. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2024. URL: <https://tinyurl.com/ksppduxv> (дата звернення: 24.03.2026).
22. Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2025. URL: <https://tinyurl.com/4zvhhbr33> (дата звернення: 24.03.2026).
23. Сьогодні ми маємо бути такими ж рішучими та сильними, як і на початку вторгнення – звернення Президента України до Європейського парламенту. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2026. URL: <https://tinyurl.com/384h7sdw> (дата звернення: 24.03.2026).
24. Президент України провів зустріч із Президентом Азербайджану. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2023. URL: <https://tinyurl.com/уха9убсr> (дата звернення: 25.03.2026).
25. Глава держави прийняв вірчі грамоти у послів Норвегії, Швейцарії, Азербайджану, Пакистану та Ісландії. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2023. URL: <https://tinyurl.com/4e9a9kpf> (дата звернення: 25.03.2026).
26. Україна не торгує своєю землею і не кидає своїх людей – виступ Президента під час четвертого саміту міжнародної Кримської платформи. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2024. URL: <https://tinyurl.com/yrsb2vw7> (дата звернення: 25.03.2026).
27. У Мюнхені Глава Української держави провів зустріч із Президентом Азербайджану. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2024. URL: <https://tinyurl.com/2p9rubfk> (дата звернення: 25.03.2026).

28. Президент України зустрівся з Президентом Азербайджану. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2025. URL: <https://tinyurl.com/yv5ap78w> (дата звернення: 25.03.2026).

29. Президенти України та Азербайджану обговорили реалізацію енергетичних проєктів і переговорний процес. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2026. URL: <https://tinyurl.com/y89xentf> (дата звернення: 25.03.2026).

30. Є зелене світло на всіх напрямках двосторонньої співпраці – Володимир Зеленський за підсумками розмови з Ільхамом Алієвим. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2025. URL: <https://tinyurl.com/5e8kye2h> (дата звернення: 25.03.2026).

31. Prime Minister Nikol Pashinyan's interview to POLITICO Europe. *The Prime Minister of the Republic of Armenia*. 2023. URL: <https://tinyurl.com/4fejzrzj> (дата звернення: 26.03.2026).

32. Під час нашої першої зустрічі з Прем'єр-міністром Вірменії Ніколом Пашиняном ми обговорили безпекову ситуацію на Південному Кавказі. *Telegram (Zelenskiy / Official)*. 2023. URL: <https://tinyurl.com/yru2kxp2> (дата звернення: 26.03.2026).

33. Андрій Єрмак провів зустріч з Секретарем Ради безпеки Вірменії Арменом Григоряном на Мальті під час третьої зустрічі щодо реалізації Української формули миру. *Посольство України в Республіці Вірменія*. 2023. URL: <https://tinyurl.com/bdfjcdj4> (дата звернення: 26.03.2026).

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОЛІТИЧНОГО ДОМІНУВАННЯ ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЯПОНІЇ (1955–1993)

Черниш Олексій

здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – проф. Ольга Іваницька)

Світова політична, інституційна та управлінська практика демонструє розмаїття моделей, типів та підтипів демократичного урядування в різних країнах, так само як і підходів, критеріїв та визначень до них. Для підтвердження наведемо приклади низки дефініцій моделей демократій, які використовуються в сучасній політологічній літературі: постмодерна, класична, ліберальна, егалітарна, плюралістична та багато інших. Загалом, у наукових дослідженнях виділяється близько 550 моделей та визначень демократій [1, с. 221].

Однією з цікавих, особливих та повчальних демократичних моделей є система домінантної партії, географія якої охоплювала в різні історичні періоди Італію, Японію, Мексику, Ізраїль, Індію, Швецію тощо. Японська політична система другої половини ХХ століття є класичним прикладом такої моделі. Її досвід залишається маловивченим у вітчизняній політологічній науці, незважаючи на

те, що японістика в Україні розвивається вже майже третину століття. Партійна система Японії загалом і, зокрема, теорія й практика домінантної партії репрезентована в Україні декількома науковими статтями, у яких тематика нашого дослідження вивчається лишень у контексті іншої проблематики [2; 3; 4; 5].

Відомо, що повоєнний розвиток Японії є унікальним прикладом поєднання традиційності у політиці й демократичних інститутів із тривалим домінуванням однієї політичної сили. У період 1955–1993 років Ліберально-демократична партія Японії (ЛДП) фактично безперервно перебувала при владі, формуючи специфічну модель політичної системи, відому як «система 1955 року».

Актуальність дослідження полягає у вивченні механізмів функціонування домінантної партії в умовах демократії, що дає змогу, враховуючи досвід Японії, глибше зрозуміти природу та сутність політичної стабільності та інституційної ефективності, особливо в країнах різного рівня політичного та соціально-економічного розвитку, та з'ясувати потенційні можливості таких країн відповідати на сучасні інтеграційні та глобалізаційні виклики. Дослідження проблематики нашого допису сприяє вивченню на прикладі ЛДПЯ внеску феномену системи однопартійного панування у загальносвітову теорію домінантних партій; аналізу методу, механізми та політичні технології утримання однією партією тривалої одноособової влади; використання досвіду домінантної системи у політичних системах XXI століття.

Метою статті є аналіз інституційних та економічних механізмів майже піввікового політичного домінування ЛДП Японії у 1955–1993 роках. Для виконання поставленої мети передбачені такі завдання: з'ясувати причини становлення «системи 1955 року», тобто одноособової влади ЛДП; сутність феномену тривалого правління ЛДП без застосування антидемократичних процедур; механізми та особливості реагування цієї партії на виклики тодішнього часу та характер і перебіг її еволюційних процесів.

Методи дослідження. У розвідці використано системний підхід, історико-генетичний метод для аналізу становлення та еволюції ЛДПЯ, також метод компаративістики.

Теоретичне осмислення феномену домінантної партії базується на працях Моріса Дюверже та Джованні Сарторі, які визначали її як політичну силу, що тривалий час утримує владу в умовах формальної політичної конкуренції [6; 7].

Формування домінування ЛДП пов'язане з політичною консолідацією консервативних сил у 1955 році, що стало відповіддю на посилення лівих партій, зокрема, Соціалістичної партії Японії. Це об'єднання консервативних партій дало змогу створити потужну політичну структуру з високим рівнем контролю над владою.

Важливим фактором та провідним механізмом її політичного домінування стала економічна політика, яка забезпечила так зване «японське економічне ди-

во». Завдяки індустріалізації, державному регулюванню та підтримці експорту Японія досягла значного економічного зростання, яке забезпечило стабільний зростаючий добробут японців, нівелювання різких соціальних контрастів, відносно стабільність на ринку найманої праці [4, с. 150].

Особливе місце в «системі 55 року» займала взаємодія між державою, бізнесом і бюрократією, яку описують як «залізний трикутник». Зазначена модель передбачала тісну координацію між політичним керівництвом, представленим Ліберально-демократичною партією Японії, великими промислово-фінансовими групами та державним апаратом, насамперед міністерствами економічного профілю. Бюрократія відігравала ключову роль у розробці економічної політики, бізнес забезпечував її практичну реалізацію, а ЛДП виступала як політичний координатор і гарант стабільності цієї взаємодії. Така модель сприяла не лише ефективному спрямуванню ресурсів у стратегічні галузі, але й формуванню довгострокової економічної стратегії, що забезпечувало прискорену модернізацію країни. Водночас концентрація впливу в межах цього трикутника обмежувала доступ інших політичних сил до процесу ухвалення рішень, що додатково зміцнювало позиції правлячої партії [3, с. 85–94].

Виборча система сприяла внутрішньопартійній конкуренції, що проявлялося у формуванні численних фракцій у межах ЛДП. Особливістю японської моделі були багатомандатні виборчі округи, у яких кілька кандидатів від однієї партії могли одночасно змагатися за мандати. Це створювало умови, за яких основна політична конкуренція переміщувалася не між партіями, а всередині самої ЛДП. У підсумку виникала складна система фракцій, які об'єднували політиків навколо впливових лідерів і виконували функцію внутрішньої політичної конкуренції. Такий механізм давав змогу забезпечити баланс інтересів різних груп, запобігати розколу партії та підтримувати динаміку політичного процесу без зміни правлячої сили. Водночас клієнтелістські практики забезпечували підтримку виборців через перерозподіл державних ресурсів, що зміцнювало позиції партії. ЛДП активно використовувала інструменти державного фінансування для підтримки регіонів, які становили її електоральну базу, зокрема сільських територій. Через систему субсидій, інфраструктурних проєктів та бюджетних програм формувалася залежність виборців від правлячої партії. Такий підхід сприяв закріпленню політичної лояльності та створенню стабільної соціальної опори для ЛДП. Водночас клієнтелізм знижував рівень політичної конкуренції та стимулював неформальні практики взаємодії між владою і суспільством [5, с. 115–120] (табл. 1).

У 1970–1980-х роках ЛДП змогла адаптуватися до економічних криз, зокрема нафтових шоків, що підтверджує її гнучкість та ефективність. Світові енергетичні кризи поставили під загрозу модель економічного зростання Японії, яка значною мірою залежала від імпорту ресурсів. У відповідь уряд за підтримки

ЛДП здійснив структурні реформи, спрямовані на підвищення енергоефективності, розвиток високотехнологічних галузей і диверсифікацію економіки. Це сприяло не лише подоланню кризових явищ, але й формувало основу для подальшого економічного розвитку. Така здатність до адаптації зміцнила позиції ЛДП як ефективного управлінця, здатного реагувати на глобальні виклики.

Однак у кінці 1980-х років ситуація змінилася. Корупційні скандали, зокрема скандал Локхід, підірвали довіру до партії. Викриття незаконних фінансових зв'язків між політиками, бізнесом і міжнародними корпораціями спричинило серйозну кризу легітимності. Громадськість почала сприймати ЛДП як закриту елітарну структуру, що діє у власних інтересах. Одночасно відбувалися соціально-економічні трансформації, пов'язані з урбанізацією, зростанням середнього класу та зміною ціннісних орієнтацій суспільства. Це призвело до поступового ослаблення традиційних механізмів підтримки партії, зокрема клієнтелістських зв'язків [2, с. 60–61].

У 1993 році ЛДП втратила владу, що стало завершенням епохи її домінування. Вперше за кілька десятиліть було сформовано уряд без участі правлячої партії, що засвідчило глибокі зміни в політичній системі країни. Причинами цього стали накопичення внутрішніх суперечностей у самій ЛДП, зниження рівня довіри населення, а також активізація опозиційних сил. Втрата влади не означала повного зникнення впливу партії, однак стала важливим етапом, який продемонстрував обмеженість моделі домінантної партії в умовах трансформації суспільства (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні механізми політичного домінування ЛДП Японії (1955–1993)

Механізм	Сутність	Вплив на домінування
Економічне зростання	Високі темпи розвитку економіки	Підвищення довіри населення
«Залізний трикутник»	Взаємодія держава – бізнес – бюрократія	Ефективна реалізація політики
Виборча система	Багатомандатні округи	Послаблення опозиції
Фракційність	Конкуренція всередині партії	Заміна міжпартійної боротьби
Клієнтелізм	Розподіл ресурсів серед виборців	Формування стабільного електорату
Слабкість опозиції	Роздробленість політичних конкурентів	Відсутність альтернативи владі

Джерело: сформовано автором на основі використаних джерел [2; 3; 4; 5]

Модель політичного домінування. Ліберально-демократична партія Японії базувалася на комплексі взаємопов'язаних факторів: економічному зростанні, ефективній взаємодії інституцій та специфіці виборчої системи. Високі темпи економічного розвитку забезпечували зростання добробуту населення, що виступало ключовим джерелом легітимності влади та знижувало рівень суспільного запиту на політичні зміни. Водночас інституційна взаємодія між державою, біз-

несом і бюрократією створювала стабільну управлінську модель, здатну швидко реагувати на економічні виклики та реалізовувати стратегічні рішення. Особливості виборчої системи, зокрема багатомандатні округи, сприяли перенесенню політичної конкуренції всередину самої ЛДП, що давало змогу підтримувати динаміку політичного процесу без зміни правлячої партії. Сукупність цих факторів формувала стійку модель політичного домінування, яка упродовж кількох десятиліть забезпечувала стабільність політичної системи Японії.

Водночас цей досвід демонструє, що навіть домінантна партія не є стабільною без суспільної довіри. Легітимність влади в умовах демократії значною мірою залежить від сприйняття її діяльності громадянами, а також від відповідності політичної практики очікуванням суспільства. У випадку ЛДП поступове накопичення корупційних практик, зниження прозорості політичних процесів і віддалення політичної еліти від потреб населення призвели до зменшення рівня підтримки партії. Додатковим чинником стали глибокі соціально-економічні трансформації, зокрема урбанізація, зростання освіченості населення та формування нових соціальних груп, які вимагали більш відкритої та конкурентної політичної системи. У підсумку втрата легітимності та зміни у соціально-економічній структурі суспільства призвели до завершення тривалого домінування ЛДП у 1993 році, що стало важливим етапом еволюції політичної системи Японії та підтвердило обмеженість моделі домінантної партії в умовах демократичного розвитку. Отже, досвід Японії демонструє важливість інституційної узгодженості та довіри суспільства як ключових умов ефективного публічного управління.

Список використаних джерел

1. Долженков О. О. Сучасна демократія: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 221–229.
2. Хома Н. М. Трансформаційні зміни партійної системи Японії на новітньому етапі. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2017. С. 59–61.
3. Павлішина Л. Ф. Особливості та труднощі переходу Японії від «системи 55 року» до коаліційного правління. *Сходознавство*. 2012. № 57–58. С. 85–94.
4. Бесєдіна Н. В. Повоєнні реформи та становлення представницької демократії в Японії. *Історична пам'ять*. 2012. № 28. С. 140–153.
5. Іванець Т. М. Структура та особливості сучасної партійної системи Японії. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2014. Вип. 11. С. 115–121.
6. Duverger M. *Political parties*. London: Methuen, 1954. 439 p.
7. Sartori G. *Parties and party systems: a framework for analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 370 p.

ЛОБІЗМ І КОНСТРУЮВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ: ВПЛИВ ФАНТОМНИХ ПРОСТОРІВ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Колесниченко Владислав

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(керівник – проф. Світлана Коч)
ORCID: 0009-0001-6811-2733

Сучасна глобальна нестабільність, що характеризується наявністю багатьох точок незгоди між державами та політичними акторами, наявністю активних та потенційних військових конфліктів тощо, є наслідком системи обставин, які, вочевидь, є багатовимірними. Одним з актуальних вимірів цих обставин є небезпечне поєднання концепції фантомних просторів із можливостями лобістів. Почасти знаходячись поза межами інституційних рамок та формальних обмежень, цей симбіоз все одно має помітний вплив на розвиток тих чи інших проблемних питань світової політики, чим пояснюється **актуальність** представлених тез, так само як і його відповідність тематиці конференції та обраної секції. Пропонується стислий огляд центральної концепції з формуванням висновків, що закладають основу для подальших досліджень тематики.

Одним із головних фундаментальних питань є: у чому криється механізм взаємодії між концепцією фантомних просторів та лобістських практик у сучасній політиці та чому ця тема загалом є нагальною? Вочевидь, обидва поняття не є новими для наукового дискурсу. Важливість дослідження цієї тематики пояснюється підвищеною розповсюдженістю цього підходу в міжнародній політиці, адже міжнародне право в останні роки спостерігає збільшення кількості та підвищення складності викликів, із якими йому доводиться стикатися, і сама система міжнародного права не повною мірою виявляється здатною відповідати на подібні виклики. Це створює нові можливості для неформальної дипломатії та лобістських зусиль, які також набувають нових форм в умовах розвитку технологічних та комунікаційних можливостей.

За таких обставин, систематизація та актуалізація наукового дискурсу стосовно лобістських практик видається необхідною.

Концепт фантомних просторів, створений та розвинутий теоретиками критичної геополітики, помітно резонує з тими можливостями, якими сьогодні оперують лобісти. Концепт першим запропонував Мішель Фуше – він пояснював їх як простори, які не присутні на географічних картах, але існують у свідомості суспільств та політичних діячів [5]. Ів Лакост, зі свого боку, розвинув ідею, що географічні карти не просто демонструють кордони, а можуть виступати справж-

нім інструментом політиків, що буде скоріше формувати реальність, ніж просто її відображати [4, с. 33].

Теоретики критичної геополітики розділили фантомні простори на декілька категорій, надаючи кожній конкретні специфічні характеристики: простори, що втратили політичну актуальність, але продовжують впливати на мислення держав; концептуальні регіони, які задають певний політичний наратив; історичні образи простору через концепт імперій, сфер впливу тощо [4]. Головною ознакою того, що простір є фантомним, можна вважати те, що такий простір впливатиме на поведінку держав або інших міжнародних акторів так, як і реальні, визнані території. Саме в цьому і криється фундамент для потенційних конфліктів, адже в умовах кризи міжнародної архітектури безпеки трактування значення тієї самої території різними акторами може у підсумку призвести до напруження різного ступеню, включаючи збройні конфлікти.

На практиці можна констатувати той факт, що фантомні простори значною мірою формують рамку сучасних міжнародних відносин. Адже перелічені вище категорії просторів у тій чи іншій конфігурації є складником світогляду значної кількості держав, що відповідно впливає на конкретні політичні рішення, стратегії та концепції.

Для українського дослідника першим спаде на думку приклад російської концепції фантомних просторів колишніх територій та сфер впливу імперії / СРСР, через призму яких російське політичне лідерство будує свою політику [1]. Програш у Холодній війні та розпад СРСР продовжує сприйматись росіянами не як заслужені результати помилок власної політики, а як підступність суперників та несправедливе відношення до російської держави. Сучасна, багато в чому ревізійністська політика росіян значною мірою базується саме на власних трактуваннях значення ряду територій і просторів, які насправді мають іншу історичну роль, ніж ті фантомні пояснення про нібито «сферу впливу Росії», які надає російський світогляд цим територіям [1].

На практиці такий підхід у російській реалізації призводить до внутрішньої легалізації політичних рішень, обґрунтування потенційних територіальних претензій та навіть виправдання інтервенцій.

Очевидно, що цей підхід підриває міжнародну стабільність, адже росіяни послідовно підтримують напругу, використовуючи цей наратив, що, безумовно, є цілеспрямованою політикою. Побудувавши авторитарний режим, що має доступ до відчутних фінансових ресурсів, ядерної зброї як фактору стримування і залякування, а також маніпулюючи міжнародним правом через право вето та інші інструменти Ради Безпеки ООН [6], росіяни активно намагаються нав'язувати своє бачення під впливом концепції фантомних просторів. У разі більш детального аналізу можна навести інші приклади подібних підходів серед інших країн.

Повертаючись до взаємозв'язку між концепцією фантомних просторів та лобістською діяльністю, необхідно зацентрувати увагу на тих фундаментальних засадах, які пов'язують їх між собою.

Загалом, лобізм у тій чи іншій формі завжди є частиною міжнародної політики. Фантомні простори в цьому контексті не є виключенням, адже для легітимізації претензій на ті чи інші території державний актор потребує підтримки власного електорату та визнання цих претензій актуальними від інших акторів. Лобістська діяльність в таких умовах набуває особливого значення і вимагає наявності добре продуманої стратегії та її реалізації. Оскільки лобісти часто працюють поза рамками формальних переговорів та процесів, то існує декілька факторів, які впливають на ефективність концепту фантомних просторів саме у руках лобістів: формальна легітимізація є лише кінцевою метою, але не є необхідністю у процесі поширення свого бачення; гнучкість трактувань та можливостей використання тих чи інших інтерпретацій фантомного простору, звідси підлаштування завдання під конкретні інтереси конкретного актора; можливості залучення фінансових, інформаційних та аналітичних інструментів [2] для обґрунтування того чи іншого бачення та його поширення тощо.

Отже, реалізація концепції фантомних просторів через широкий набір інструментів, доступний лобістам, залежно від інтересів політичного суб'єкта може мати довгострокові наслідки і виступати як дестабілізуючий фактор для регіональної чи глобальної безпеки. Лобісти можуть мати величезний вплив на конструювання міжнародної політики, адже концепція фантомних територій дає широкий простір для впливу на архітектуру глобальних відносин. Лобісти можуть як самі створювати ландшафт для політичних дій, так і виступати в ролі тих, хто виправдовує ті чи інші дії, коли вони вже відбулися.

Тому створення рамок для стратегічного мислення, формування політичної уяви, вплив на коаліції, загрози, пріоритети – все це є потенційним наслідком діяльності лобістів у контексті фантомних просторів.

У підсумку першочергово необхідно визнати, що тандем концепції фантомних просторів та сучасних інструментів лобістської діяльності створює новий пласт можливостей для політичних акторів, особливо в умовах глобальної дестабілізації. Лобістська діяльність загалом та її вплив на міжнародні відносини вимагає актуалізації у межах сучасного наукового дискурсу, адже мінливий стан міжнародної політики створює нові форми лобізму; видозмінює його місце та важливість у сьогоднішньому світі. Концепція фантомних просторів у цьому контексті є лише одним із нагальних потенційно проблемних аспектів політики. Представлені тези закладають основу для подальшого розкриття як впливу лобістської діяльності через концепцію фантомних просторів, так і глобального значення та впливу лобізму як явища.

Список використаних джерел

1. Нова редакція концепції зовнішньої політики Росії: аналіз змісту. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/nova-redaktsiya-kontseptsiyi-zovnishnoyi-polityky-rosiyi-analiz> (дата звернення: 26.03.2026).
2. Farnel J. F. *Lobbying: Strategies and techniques of intervention*. Paris: Les Editions d'Organisation, 1994. 106 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/297759020_Lobbying_Strategies_and_techniques_of_intervention (дата звернення: 24.03.2026).
3. Melissen J. *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 221 p.
4. Pickering S. *Understanding Geography and War: Misperceptions, Foundations, and Prospects*. London: Brunel University London, 2017. 198 p.
5. Von Hirschhausen B. The lessons of phantom borders: The vestiges of the past come (also) from the future. *L'Espace Geographique*. 2017. Vol. 46, № 2. P. 97–105.
6. UN Documents S/2022/155. *Security Council Report*. 2022. URL: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/s-2022-155.php?utm> (дата звернення: 26.03.2026).

РОЛЬ ТАЙВАНЮ НА РИНКУ НАПІВПРОВІДНИКІВ: ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ І НАСЛІДКИ

Волинчук Ярослав

здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник – ст. викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0009-7948-8726

Тайвань є світовим лідером у виробництві напівпровідників – переважна частка комп'ютерів та смартфонів більшості користувачів в усьому світі так чи інакше пов'язана з Китайською Республікою. Компанії TSMC (Taiwan Semiconductor Manufacturing Company) та UMC (United Microelectronics Corporation) виробляють мікросхеми для найбільших світових компаній, зокрема: Apple, Nvidia, AMD, MediaTek тощо. Ця невелика острівна держава виробляє понад 60 % від усіх мікрочипів у світі [1]. Упродовж усієї історії успіху Китайська Республіка стикалася у минулому і нині з низкою різних ризиків: геополітичних, природних та технологічних.

Історія виробництва напівпровідників у Тайвані бере свій початок у 1974 році, коли тодішній міністр економіки Сунь Юн-Суань на пораду Пань Вень-Юаня з Radio Corporation of America вирішив займатися виробництвом інтегральних схем. У 1976 році RCA почала передавати в Тайвань відповідні технології. У 1985 на ринку з'явився майбутній засновник TSMC Морріс Чанг [1]. Вже у 1987 році TSMC винаходить концепцію fabless виробництва – модель виробництва, коли

компанія розробляє, маркетує та проєктує мікросхеми, а безпосереднє виробництво передається контрактним заводам. У 2007 виробництво у Тайвані обігнало за обсягом США, а в 2009 – Японію. Станом на 2022 рік, доходи тайванських виробників мікрочипів сягали 175 мільярдів доларів [1].

TSMC за всю свою історію стикались з великою кількістю проблем, наприклад, у часи пандемії Covid-19 сталася криза, фабрики почали закриватись, що призвело до зменшення кількості вироблених чипів, що затримало виробництво та збільшило ціни на автомобілі та інші товари, які їх потребують. Завдяки допомозі США, через постійний ризик війни з КНР і пандемію, частина Тайванського виробництва перебралась туди, TSMC інвестували \$65 мільярдів у нові фабрики в штаті Аризона, але через різні погляди на трудові права їм не вийшло реплікувати тайванську модель виробництва [6]. Також через постійні ризики для незалежності світова спільнота пильно слідкує за Тайванем та, у разі війни з КНР, готова йому надавати допомогу. Геополітичні аналітики часто називають це «Силіконовим Щитом», через домінування Китайської Республіки на ринку напівпровідників, яке і пояснює ставлення світової спільноти до Тайваню [6]. Ще одним нюансом є те, що Китай також постраждає у разі війни тому, що Пекін отримує 27 % від виробництва чипів Intel, яка у разі припинення роботи TSMC також призупинить своє виробництво в Китаї, що теж є стримувальним фактором вторгнення [1].

Також великим ризиком є ситуація зі штучним інтелектом. Завдяки появі, популяризації та великим інвестиціям у штучний інтелект, попит на напівпровідники стає дедалі більшим тому, що утримання дата-центрів для ШІ вимагає великої кількості обчислювальних потужностей та комп'ютерної пам'яті, що зумовлює ще більший дохід для TSMC, а прибуток від виробника графічних процесорів Nvidia почав складати більше 10 % від загального прибутку TSMC. Але у той же час ми бачимо певне падіння ринку ШІ, закриття сервісу Sora AI від компанії OpenAI [7], відмову великої кількості людей від штучного інтелекту та ймовірність регулювань у роботі дата-центрів через екологічні ризики [8], а також зупинку «стрибка» у розвитку штучного інтелекту, зокрема великих мовних моделей [3]. Ці фактори можуть вплинути на подальший розвиток штучного інтелекту і, як наслідок, на попит на напівпровідників у цій галузі.

Географічним викликом для TSMC можна назвати сейсмічну активність: Тайвань розташований на стику двох тектонічних плит, що зумовлює землетруси великих магнітуд. Прикладом цього є землетрус у квітні 2024 року з магнітудою 7,4, внаслідок якого TSMC тимчасово призупинив свою роботу, а його акції впали на 1,3 % [2]. Дефіцит води: внаслідок кліматичних змін, виробництво напівпровідників потребує великі об'єми чистої води для промивання кремнієвих пластин, а Тайвань залежний від тайфунів, яких у період 2020–2021 років майже

не було, що зумовило найгіршу посуху з часів 1964 року. Наповнення резервуарів впало нижче 5 %, що викликало обмеження, через які TSMC довелось витратити 28,6 мільйонів доларів на постачання води вантажівками [5].

Незважаючи на всі ризики, Тайвань має гарні позиції в міжнародній політиці, завдяки їх «м'якій силі». М'яка сила – термін політолога Джозефа Ная, що означає використання іміджу, культури та політичних ідеалів замість твердої сили – військового або економічного примусу. На відміну від іншої держави Східної Азії – Південної Кореї, яка експортує свій попультурний простір на весь світ, Китайська Республіка приваблює своїм фокусуванням на технологічності. Колишня віцепрезидентка Аннетт Лу виділяє п'ять елементів м'якої сили Республіки Тайвань: права людини, демократія, мир, любов, високі технології, а професор Християнського університету Чанг Джун, Шейн Лі у своїй праці виділяє ще три нових елемента м'якої сили – Воля та Впевненість народу Тайваню, що передбачає подолання конфлікту між прихильниками незалежності та об'єднання з Китаєм, цивільна оборона, тобто намагання зробити окупацію неможливою через масову непокору населення Китайської Республіки та зміцнення альянсів. Також автор зазначає, що однієї м'якої сили недостатньо для боротьби із загрозами зі сторони Пекіну, через постійне нарощування військової сили Китаю, дипломатичної ізоляції через неможливість приєднання Тайваню до ООН, ВООЗ та інших міжнародних організацій, та економічної вразливості, з причини того, що велика частка експорту Китаю виробляється на заводах на території Тайваню [4].

Отже, Тайвань – лідер у галузі виробництва напівпровідників і також інноватор у сфері виробництва, завдяки винаходу концепції *fabless* виробництва, але через своє розташування постійно має низку геополітичних ризиків, які частково долаються досконалою м'якою силою Китайської Республіки. Тайвань пройшов через довгий та складний шлях отримання лідерства на ринку – через військову напругу, сейсмічну активність та пандемію. Для TSMC існував ризик втратити технологічні здобутки, але комплекс політичних рішень, зокрема застосування м'якої сили, сприяв утриманню позицій та просуванню Тайваню до держави, з якою утворюють договори та яку все більше починають визнавати у світі. Зазначена проблематика передбачає також аналіз причин технологічної складності, щоб наздогнати Тайвань, інших фізичних і технічних аспектів виробництва напівпровідників, а також теми суспільства Китайської Республіки, що задає потенціал для подальшого дослідження цієї теми з технічного або соціологічного погляду.

Список використаних джерел

1. Даниленко Ю. Війна за мікрочипи. Як Тайвань перебрав на себе 90 % виробництва чипів і до чого тут загроза Китаю. *SPEKA*. URL: <https://speka.ua/business/viina->

za-mikroscipi-yak-taivan-perebrav-na-sebe-90-virobnictva-cipiv-i-do-cogo-tut-zagroza-kitayu-plrdqp (дата звернення: 31.03.2026).

2. Wu D. TSMC Facilities to Resume Production Overnight After Quake. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-03/tsmc-evacuates-production-lines-after-major-taiwan-quake> (date of access: 31.03.2026).

3. Why Artificial Intelligence Isn't Getting Smarter It's Just Getting Better at Tests. *Medium*. URL: <https://medium.com/@AT24/why-artificial-intelligence-isnt-getting-smarter-it-s-just-getting-better-at-tests-309b5d198a9b> (date of access: 31.03.2026).

4. Lee S. A New Interpretation of «Soft Power» for Taiwan. *Taiwan International Studies Quarterly*. 2005. Vol. 1, № 2. P. 1–23. URL: <https://www.tisanet.org/quarterly/1-2-1.pdf> (date of access: 31.03.2026).

5. Nature-related issues in the technology sector: Dependence on water by the semiconductor and data centre industries. *Taskforce on Nature-related Financial Disclosures*. 2026. 19 p. URL: https://tnfd.global/wp-content/uploads/2026/02/Case-study_Water-dependency-of-the-tech-sector_DIGITAL.pdf (date of access: 31.03.2026).

6. How Taiwan secured semiconductor supremacy – and why it won't give it up. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jul/19/taiwan-semiconductor-industry-booming> (date of access: 31.03.2026).

7. OpenAI shuts AI video generator Sora in abrupt announcement. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2026/mar/24/openai-ai-video-sora> (date of access: 31.03.2026).

8. AI has an environmental problem. Here's what the world can do about that. *UN Environment Programme*. URL: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/ai-has-environmental-problem-heres-what-world-can-do-about> (date of access: 31.03.2026).

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕВЕРСУ» У ДІАХРОНІЇ (НА ПРИКЛАДІ БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ 1994 Р.)

Серов Роман

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(керівник – проф. Василь Попков)

ORCID ID: 0000-0001-9146-1264

У політичному житті сучасної України деякі резонансні події неодноразово поверталися в інформаційний простір у нових інтерпретаціях, які змінювали їх зміст і суспільне сприйняття, додаючи на кожному етапі нову політичну та ціннісну *актуальність*. Це явище визначено нами як «**інформаційний реверс**» – зворотно-поступальне відтворення дискурсу в нових історичних умовах із суттєвим ідеологічним оновленням. Показовим прикладом такого процесу є тема підписання Будапештського Меморандуму (1994) про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Головний сенс його тексту і політичні наслідки зазнали кількох хвиль гострих диску-

сій і інтерпретацій, хоча упродовж цього часу в Україні змінилося шість президентів.

Методологічні засади: дослідження ґрунтуються на підходах *діахронічного дискурс-аналізу* із застосуванням основних методів гуманітарних наук: порівняльно-історичного, структурно-функціонального, системного, антропологічного тощо.

Мета доповіді: простежити еволюцію інтерпретацій політичної реальності у часі, виявити зміни семантичних акцентів під час модифікацій ментальних моделей головних акторів – президентів України щодо гарантій безпеки країни у Будапештському меморандумі.

У 1994 році Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як без'ядерна держава. 5 грудня 1994 р. було підписано Будапештський меморандум главами ядерних держав – України, США, Російської Федерації, Великої Британії. Про приєднання до цього документу заявили Франція і Китай.

Це було і залишиться назавжди подією всесвітньо-історичного значення. Проте кожний етап його інформаційного реверсу вже четверте десятиліття має більший резонанс і політичні наслідки, ніж його попередня актуалізація.

Проаналізуємо цю проблему через призму її інтерпретацій в інформаційному просторі усіма президентами України.

Утворення первинного дискурсу (1992–1994): оптимістична модель

Перші Президенти України Л. Кравчук і Л. Кучма брали безпосередню участь у підготовці та підписанні (Л. Кучма) Будапештського меморандуму.

Первинна інтерпретація події містила такі ключові наративи: завершення «холодної війни»; шлях прискореної інтеграції України в євроатлантичну спільноту; гарантії безпеки з боку ядерних держав; зниження бюджетного навантаження та зростання міжнародного авторитету України.

Альтернативні інтерпретації в публічному просторі майже не були представлені. Дискурс мав характер широкого політичного консенсусу та був підкріплений очікуваннями міжнародної підтримки. До того ж у масовій свідомості українського суспільства ще була свіжою травма після Чорнобильської катастрофи.

Деякі епізоди спілкувань із західними партнерами Л. Кравчук і Л. Кучма в той період не стали розголошувати. Через багато років ці спілкування відкрили своє справжнє значення. Отже, ще у 1992 році після письмового повідомлення президенту США про готовність України до ядерного роззброєння під гарантії безпеки, американські партнери попередили Л. Кравчука, що жодних реальних гарантій безпеки не існує, крім вступу до НАТО.

Л. Кучма під час особистої зустрічі з Президентом Франції Ф. Міттераном отримав рекомендацію не довіряти обіцянкам своїх партнерів по переговорах Б. Клінтона, Д. Мейджора та Б. Ельціна щодо реальності гарантій безпеки [1].

Після Помаранчевої революції 2004 року новий Президент В. Ющенко дотримувався усталених за десять років у суспільстві оцінок на цю тему, справедливо стверджуючи, що Україна дала унікальний приклад для всього світу.

Перший інформаційний реверс (2009–2014): критична переоцінка

Через 15 років після підписання меморандуму відбувається перша хвиля його інформаційного реверсу. На Міжнародній конференції колишніх президентів в Ізраїлі у 2009 році Л. Кучма публічно називає меморандум та його гарантії «порожнім листком паперу». Він згадав попередження Ф. Міттерана йому – новому українському президенту: «Юначе, вас обдурять» [1]. Л. Кучма згадував про це неодноразово, виправдовуючи свою недовіру тим, що ні він, ні Л. Кравчук не були готові до такого цинізму в зовнішній політиці з боку великих держав.

Ця оцінка радикально відрізнялася від попередньої офіційної риторики. Того ж року В. Ющенко теж змінив свою позицію із закликом переглянути умови меморандуму для конкретизації гарантій безпеки. Його особисті мотиви були зрозумілі після конфліктів із РФ щодо цін на газові поставки та після Бухарестського саміту НАТО (2008), де питання про видачу ПДЧ (плану дій для набуття членства в НАТО) було заблоковано з ініціативи Франції та Німеччини.

Черговий Президент України В. Янукович не бачив загроз територіальній цілісності країни, але недосконалість гарантій безпеки Будапештського меморандуму була очевидною. Можливості перепідписати цей документ він не шукав та запропонував компромісний, але більш юридично зобов'язуючий варіант [2]. На 65-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2010 року В. Янукович нагадав про гарантії безпеки для України і запропонував таке: гарантії безпеки для держав, «які відмовилися від своїх ядерних арсеналів, а також для країн, які не входять ні в які військові союзи, повинні бути відображені в юридично зобов'язуючому міжнародному документі» [2].

Наступний президент П. Порошенко у своїх оцінках практично відтворив лінію В. Януковича щодо створення міжнародного юридично зобов'язуючого документа на заміну меморандуму. На інаугурації у 2014 році він пообіцяв: «Я використаю свій дипломатичний досвід, щоб забезпечити підписання міжнародного договору, який прийшов би на заміну Будапештському меморандуму... такий договір має надати прямі та надійні гарантії миру та безпеки – аж до військової підтримки в разі загрози територіальній цілісності» [3]. Проте на цій позиції він був недовго.

Другий реверс (2015–2021): радикалізація дискурсу

Після публікації та другого видання книги Ю. Костенка «Історія ядерного роззброєння України» дискурс Будапештського меморандуму знову актуалізується [4]. Дискусія зміщується до правових та жорстких морально-політичних

оцінок (роззброєння в поспіху, без компенсації для України 300 млрд доларів, пусті гарантії безпеки без забезпечення, всіх причетних притягнути до відповідальності тощо).

На саміті НАТО у Брюсселі (2018) П. Порошенко дорікав Альянсу: «Якби Україна мала ядерний арсенал, то була б об'єктом агресії? Ніколи... Де ці гарантії?» [5]. Згідно з його останньою інтерпретацією 2025 року: «...найкраща гарантія безпеки, незалежно від того, чи будемо ми членом НАТО, чи ні – це стаття 5 НАТО, дуже схожа на фінську модель гарантії безпеки до того, як Фінляндія стала членом Альянсу, – це абсолютно чудовий приклад» [6]. Як бачимо, зробивши кілька спроб модифікації існуючої моделі гарантій, або створення нового міжнародного документу з механізмом безпеки навіть до військового примусу, П. Порошенко не отримав підтримки з боку великих держав, але знайшов компромісну фінську модель. Проте в умовах війни проєкт вже був неактуальним.

Другий інформаційний реверс нашої теми позначився в медіапросторі досить резонансними явищами. Багато видань опублікували звернення трьох перших президентів України Л. Кравчука, Л. Кучми і В. Ющенко до глав держав-підписантів Будапештського меморандуму за тиждень до вторгнення російських військ. У зверненні, зокрема, йшлося про таке: «Тепер Україна може згадувати урочисті обіцянки... хіба що як знуцання. Ми тоді повірили, хоча у тому ж 1994-му році один з підписантів... меморандуму у приватній розмові сумно попереджав: вас дурять (ідеться про Президента ФР Ф. Міттерана – Р. С.). Сьогодні – вирішальний момент, коли ще можна довести, що Будапештський меморандум не був простим обманом... Так доведіть свою справжню силу. Реально, насправді допоможіть тим, хто вам колись повірив. ...Зробіть нарешті ті кроки, які здатні зупинити агресора. ...Якщо сьогодні ми програємо – жодних Будапештських меморандумів більше не буде. Дивлячись на наш досвід, жодна країна, яка може отримати ядерну зброю, за жодних обставин від неї вже не відмовиться [7].

Президент Володимир Зеленський висловлювався з приводу Меморандуму та його наслідків, вважаючи відмову від ядерного статусу помилкою і навіть зрадою України. Підтримуючи євроатлантичний курс П. Порошенка, він активно зайнявся його реалізацією в практичних сферах [8].

На цьому етапі реверс досягає нового рівня – від критики гарантій до перегляду власне концепції без'ядерного статусу.

Третій реверс (2022–2026): практична трансформація

Після початку повномасштабної війни 2022 року дискурс набуває більш агресивного та практичного виміру. Те, що раніше звучало як гіпотеза або публіцистичне припущення, трансформується в державну програму розвитку високо-точного ракетного озброєння. Україна розвиває нові ракетні та безпілотні системи, зокрема: «Нептун», «Фламінго», «Барс», «FP-7», «FP-9» та ін. З'явилися мате-

ріали про доцільність ударів по нафтогазових магістралях Якутії [9]. Тобто дискурс ядерного роззброєння через кілька реверсних циклів, діалектично перетворюється у свою протилежність – від роззброєння до необхідності переозброєння.

Враховуючи, що модифікації ментальної моделі кожного конкретного дискурсу є індивідуальними, аналіз дає змогу виділити ключові ознаки «інформаційного реверсу» саме цього дискурсу у діячності оцінок українських президентів: а) циклічність – періодичне повернення дискурсу в інформаційний простір через зміни соціально-політичних обставин; б) ідеологічне переоснащення – зміна семантичних акцентів з кожним поверненням; в) зростання радикалізму – кожен наступний реверс містить жорсткіші оцінки; г) зміна функції дискурсу – від опису до мобілізації; д) перетворення символу Меморандуму – історичний здобуток стає символом стратегічної помилки і необхідності сучасного переозброєння.

Аналіз проблеми через призму її інтерпретацій президентами України показав, що консолідованої позиції їм виробити не вдалося, значною мірою через складну політичну ситуацію, в якій відбувається становлення національної державності. Переважна кількість із них кілька разів змінювала свої погляди та давала суперечливі оцінки цієї події, жорстко критикуючи невизначеність гарантій безпеки та вважаючи відмову від ядерної зброї помилкою, хоча всі визнавали, що відновлення ядерного статусу України є нереальним. Спроби зміни тексту Меморандуму або створення нового зобов'язуючого документу не були реалізовані.

Діахронічний дискурс-аналіз дає можливість прогнозувати можливі наступні фази трансформації. У цьому випадку політичний вплив нинішньої «нової редакції» дискурсу після завершення війни, на наш погляд, буде вичерпаний.

Отже, концепт «інформаційного реверсу» – це дієвий інструмент моніторингу інтерпретацій політичної реальності та досягнення нових можливостей досліджень базових дискурсивних платформ.

Список використаних джерел

1. Popkov V., Serov R. Ukrainian-French Discourse: Peculiarities of Political Reality Interpretations. *Evropský politický a právní diskurz*. 2021. Svazek 8, 1 vydání. S. 178–189. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2021/2021-8-1/eppd_2021_8_1.pdf (дата звернення: 31.03.2026).
2. Янукович просить ООН про гарантії безпеки. *Українська правда*. 2010. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/09/23/5409751/> (дата звернення: 31.03.2026).
3. Порошенко замінить Будапештський меморандум. *Укрінформ*. 2014. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1671846-poroshenko_zaminit_budapeshtskiy_memorandum_1945335.html (дата звернення: 31.03.2026).
4. Костенко Ю. Історія ядерного роззброєння України. Київ: Ярославів Вал, 2024. 464 с. URL: <https://yar-val.com.ua/yurii-kostenko.-istoriia-yadernoho-rozzbroiennia-ukrainy/> (дата звернення: 31.03.2026).

5. Порошенко нагадав підписантам Будапештського меморандуму про гарантії безпеки. *LB.ua*. 2018. URL: https://lb.ua/news/2018/07/12/402701_poroshenko_pomnil_podpisantam.html (дата звернення: 31.03.2026).

6. Іванов Г. Наступальна зброя, санкції та 5-та стаття НАТО: Порошенко запропонував «План Б» на випадок відмови Путіна від припинення вогню. *OBOZ.UA*. 2025. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/nastupalna-zbroya-sanktsii-ta-5-ta-stattya-nato-poroshenko-zaproponuvav-plan-b-na-vipadok-vidmovi-putina-vid-pripinen-nya-vognyu.htm> (дата звернення: 31.03.2026).

7. Летьяк В. Доведіть, що Будапештський меморандум не був обманом: звернення Кравчука, Кучми та Ющенка. *Факти*. 2022. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/ssha/20220215-dovedit-shho-budapeshtskij-memorandum-ne-buv-obmanom-zvernennya-kravchuka-kuchmy-ta-yushhenka/> (дата звернення: 31.03.2026).

8. Зеленський: Якби в Україні була ядерна зброя, вторгнення Росії не було б. *Українська правда*. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/01/7281898/> (дата звернення: 31.03.2026).

9. Тесля О. Україна може підірвати «ямальський хрест»: прогноз далекобійних ударів по РФ. *Главред*. 2025. URL: <https://glavred.net/ukraine/ukraina-mozhet-vzorvat-yamalskiy-krest-prognoz-dalnoboynih-udarov-po-rf-10695251.html> (дата звернення: 31.03.2026).

БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАВЕРШЕННЯ КОНФЛІКТУ

Сорока Світлана

доктор наук з державного управління,
професор кафедри політичної теорії та управління публічною сферою,
Університет Казимира Великого в Бидгощі (Республіка Польща)
ORCID: 0000-0003-2022-0388

Війна Росії проти України триває понад 4 роки, а ініціатива на полі бою поступово переходить до Росії, яка веде війну на виснаження та щоденно захоплює нові території невеликими темпами. Територія України систематично зазнає ракетно-дронових ударів, причому інтенсивність російських атак значно перевищує можливості української сторони завдавати симетричної шкоди російській економіці та інфраструктурі. Водночас ресурси мобілізації сторін є асиметричними: Україна стикається з проблемами загальної військової мобілізації, низькою мотивацією частини особового складу та високими масштабами дезертирства, тоді як Росія формально обмежується частковою мобілізацією за умови ознак прихованого призову. Все це формує контекст, у якому пошук шляхів припинення війни неможливо відділити від питання про причини конфлікту та архітектуру європейської безпеки.

Трансформація безпекової політики України демонструє дію класичної дилеми безпеки: кроки, спрямовані на посилення власної обороноздатності (розши-

рення співпраці з НАТО, нарощування військової інфраструктури), суб'єктивно сприймаються Росією як екзистенційна загроза. У рамках цієї логіки розширення НАТО на схід та спроби наблизити Україну і Грузію до Альянсу, про що критично писали такі дослідники, як Джордж Кеннан та Джон Міршаймер, інтерпретуються в Москві як порушення балансу сил та спроба витіснити Росію з європейського порядку безпеки. Другою важливою теоретичною основою є принцип неподільності безпеки, закріплений у Гельсінському заключному акті 1975 р. і підтверджений Паризькою хартією для нової Європи 1990 р., згідно з яким безпека однієї держави не може досягатися за рахунок безпеки іншої. Ігнорування цього принципу вже призводило до глобальної ескалації – класичним прикладом є карибська криза 1962 р., коли розміщення американських ракет у Туреччині та радянських ракет на Кубі поставило світ на межу ядерної війни. У випадку України, поєднання розширення НАТО, нарощування військової присутності на її території та відсутності узгоджених гарантій для Росії було сприйнято російською елітою як повторення ситуації стратегічного оточення, що, на їхню думку, вимагало силової відповіді.

Агресія Росії 24 лютого 2022 р. стала кульмінацією довготривалої ескалації, яка розпочалася з Євромайдану, анексії Криму та війни на Донбасі, що поєднала внутрішньополітичний та етнополітичний виміри із зовнішнім геополітичним протистоянням. Після зміни влади в 2014 р. нове керівництво України взяло виразно антиросійський курс, що, зокрема, проявилось у спробах перегляду статусу російської мови та обмеженні прав російськомовного населення, чим Москва обґрунтовувала необхідність «захисту співвітчизників». Паралельно США та союзники активно інвестували у модернізацію українського війська та проведення спільних навчань, а на території України розгорталася як відкрита, так і прихована західна військово-розвідувальна інфраструктура. З російського погляду, невиконання Мінських домовленостей 2014–2015 рр. і відмова США та НАТО серйозно розглянути російські пропозиції щодо гарантій безпеки у грудні 2021 р. означали закриття дипломатичного вікна можливостей. На Заході частина дослідників (Гленн Дізен, Джон Міршаймер, Taras Bilous) та політиків (наприклад, Джордж Кеннан) вважають, що війна не була «безпричинною», а стала результатом поєднання прорахунків Росії, США, НАТО та українських еліт, які не змогли врахувати взаємозалежність безпеки в регіоні.

Один із можливих сценаріїв завершення війни – політичне врегулювання шляхом переговорів, однак наразі вимоги сторін є взаємовиключними, що робить компроміс малоімовірним. Росія наполягає на визнанні «нових територіальних реалій» (Крим, Севастополь, «ДНР / ЛНР», частини Херсонської та Запорізької областей), демілітаризації та нейтралітеті України, відмові від вступу до НАТО, а також на гарантіях прав російськомовних громадян. Україна, навпаки, вимагає

відновлення кордонів 1991 р., повного виведення російських військ, відшкодування збитків, запровадження міжнародних гарантій безпеки (включно з перспективою членства в НАТО) та подальшої мілітаризації країни з метою стримування Росії. У результаті обидві сторони розглядають одна одну як екзистенційну загрозу, а поступки по ключових питаннях – як неприйнятні; подібну логіку «максималістських цілей» унеможливлення миру аналізує, зокрема, Джон Міршаймер у своїх працях про перспективи війни в Україні. Збереження такого конфігураційного тупика означає, що будь-які переговори, якщо й відбудуться найближчим часом, імовірно стосуватимуться перемир'я чи тимчасової «заморозки» конфлікту, а не його всеосяжного політичного врегулювання.

Другий сценарій – затяжна війна на виснаження, що вже фактично реалізується: Росія максимізує мобілізацію військового та промислового потенціалу, а Україна залежить від нарощування поставок озброєнь, фінансової та розвідувальної допомоги з боку США і НАТО. Такий формат підвищує людські та матеріальні втрати для обох сторін, але особливо болісним є для України через руйнування інфраструктури, депопуляцію та вразливість економіки. Паралельно триває процес повзучої «вієтнамізації»: США поступово перекладають основний тягар війни на Україну та європейських союзників, знижуючи власну пряму залученість, оскільки історично Вашингтон уникає опинятися на боці сторони, що програє у затяжних конфліктах. За таких умов західні еліти дедалі частіше фокусуються не на перемозі України будь-якою ціною, а на мінімізації власних ризиків ескалації й одночасному стримуванні Росії, що створює суперечливі сигнали для Києва. Для України продовження війни на виснаження без чіткого горизонту політичного рішення означає подальше зростання демографічних втрат, міграції, соціальної фрустрації та ерозії довіри до державних інституцій.

Третій, найнебезпечніший сценарій – ескалація до прямого зіткнення Росії з НАТО та потенційний вихід конфлікту на ядерний рівень. Дискусії щодо передачі Україні далекобійних ракет, ударів по глибокій території Росії та залучення західних інструкторів і «контингентів безпеки» підвищують ризик помилкових розрахунків з обох сторін. У логіці російського воєнно-політичного керівництва перетворення України на плацдарм НАТО біля кордонів Росії є підставою для розгляду конфлікту як екзистенційного, а отже – для формальної легітимації застосування «останнього засобу» у вигляді тактичної чи стратегічної ядерної зброї. Вірогідність потенційної ескалації підкріплюється відсутністю стабільних каналів стратегічного діалогу між Росією та США, деградацією договірно-правової бази контролю над озброєннями та домінуванням морально-ідеологічного дискурсу над прагматичним балансуванням.

Узагальнюючи, війна в Україні не може бути стійко завершена без усунення причин, які лежать на трьох рівнях: внутрішньоукраїнському, російсько-україн-

ському та глобально-геополітичному. На внутрішньому рівні це вимагає переосмислення мовно-культурної політики, інклюзії російськомовного населення та формування громадянської ідентичності, що знижує потенціал внутрішнього конфлікту, який може бути використаний зовнішніми акторами. На двосторонньому рівні ключовим є питання статусу України – нейтральної чи блокової; досвід провалених Мінських угод, непідписаних Стамбульських домовленостей 2022 р. та відхилених пропозицій Росії щодо гарантій безпеки 2021 р. показує, що компроміс можливий лише за умови взаємного визнання червоних ліній. На глобальному рівні йдеться про формування нового євразійського (або ширше – багатопольярного) порядку, в якому США, ЄС, Росія та Китай змушені будуть визнати обмеженість власної гегемонії й перейти від логіки «перемоги» до логіки балансу та стримування, про що пишуть, зокрема, Glenn Dizen та інші представники реалістичної школи. У такому порядку справжніми гарантіями безпеки України могли б стати не стільки формальні членства, скільки договірно зафіксований нейтралітет, обмеження іноземної військової присутності та інституційно забезпечений принцип неподільності безпеки у Європі.

Список використаних джерел

1. Diesen G. *The Ukraine War & the Eurasian World Order*. New York: February Books, 2018.
2. Mearsheimer J. J. *The Darkness Ahead: Where the Ukraine War Is Headed*. *John's Substack*. 2023. URL: <https://mearsheimer.substack.com/p/the-darkness-ahead-where-the-ukraine>.
3. Bilous T. *The War in Ukraine, International Security, and the Left*. *New Politics*. 2024. URL: <https://newpol.org/the-war-in-ukraine-international-security-and-the-left/> (date of access: 31.03.2026).

СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СКАНДИНАВСЬКИЙ ДОСВІД В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Воротілова Ірина

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(керівник – проф. Світлана Коч)
ORCID: 0009-0000-4241-5659

Сучасні глобальні виклики – пандемії, війни, інформаційні та кібернетичні загрози, зростання взаємозалежностей між державою та суспільством – призвели до формування нової логіки національної безпеки в умовах невизначеності. За таких обставин класичні стратегії, засновані на військовому балансі та прогно-

зуванні, втрачають ефективність. Безпека дедалі частіше розглядається не як статика, а як динамічна система адаптації держави і суспільства до змін. Одним із таких інноваційних підходів на початку XXI століття стала сек'юритизація – процес, за якого певне політичне питання конструюється як екзистенційна загроза та перетворюється у підставу для застосування спеціальних засобів реагування.

Деякі дослідники розглядали сек'юритизацію як одну з провідних моделей формування політики національної безпеки серед держав-членів Європейського Союзу [2].

Відповідно до концепції Копенгагенської школи (Б. Бузан, О. Вевер, Я. де Вільде), сек'юритизація – це процес, у межах якого певна проблема визначається як загроза через політичний дискурс, що відкриває можливість застосування нестандартних управлінських заходів [3]. Важливим є те, що цей процес не є автоматичним, а залежить від сприйняття аудиторією відповідних тверджень та здебільшого спрямований на легітимацію певної політики та мобілізацію суспільства для її схвалення.

У сучасних умовах сек'юритизація вже не обмежується підходами Копенгагенської школи: вона стала ширшим науковим напрямом, що застосовується до різних політичних процесів і водночас зазнає критики за євроцентричність та недостатню увагу до гендерних і постколоніальних аспектів [1].

Нині сек'юритизація може виступати ідеологічною рамкою національної безпеки – способом формування спільних уявлень про загрози, цінності та межі допустимого державного втручання. Інакше кажучи, сек'юритизація – це не просто реакція на загрози, а спосіб формування політичної картини світу, що впливає на розуміння національної безпеки суспільством і елітами. У цьому контексті особливо цікавим є досвід скандинавських країн (Данії, Норвегії, Швеції), у яких безпекова політика інтегрована в демократичну систему врядування та спирається на високу довіру суспільства.

Коллективна сек'юритизація на сучасному етапі постає як складний процес узгодженого конструювання загроз і вироблення спільних безпекових практик у межах наднаціональних спільнот. Її ефективність визначається не лише діями інституційних акторів, а передусім сприйняттям аудиторії, оскільки саме суспільна підтримка забезпечує легітимність запровадження відповідних заходів. Водночас емпіричні дослідження свідчать, що така підтримка є обмеженою та селективною, охоплюючи, зазвичай, лише один або два пріоритетні напрями безпекової політики одночасно. У зв'язку з цим, «вікно можливостей» для впровадження нових безпекових практик відкривається лише за умов, коли конкретна загроза займає провідне місце у суспільній свідомості. Особливу роль відіграють також фактори часової та географічної наближеності загроз, які значно підвищують ймовірність їх пріоритизації та, відповідно, ухвалення колективних рішень у сфері безпеки [4].

Практики скандинавських країн демонструють підхід до безпеки, що поєднує інституційні механізми державного управління з широкою участю суспільства. Безпека у такому разі розглядається не лише як реакція на вже наявні загрози, але і як здатність системи публічного управління функціонувати в умовах змін. Це зумовлює зростання ролі таких категорій, як стійкість та готовність до кризових ситуацій.

Одним із ключових елементів національної безпеки скандинавських країн є концепція тотальної оборони, яка передбачає координацію дій державних органів, приватного сектору та громадян у сфері реагування на загрози. Такий підхід спрямований на забезпечення безперервності функціонування держави в кризових умовах.

Важливою характеристикою є також розвиток політики, орієнтованої на підвищення стійкості, що охоплює підготовку інституцій та населення до дій у кризових ситуаціях.

Розглянемо концепцію сек'юритизації детальніше на прикладі Норвегії. Аналіз офіційних документів Норвегії (Звіту про діяльність Норвезької комісії з питань оборони – «Norwegian Defence Commission of 2021» [8], Звіту Уряду про всеохоплюючу підготовку (Meld. St. 9 (2024–2025) – Report to the Storting. Total preparedness) [6], Звіту Уряду про стійку підготовку до надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я (Meld. St. 5 (2023–2024) A Resilient Health Emergency Preparedness) [7]) свідчить про те, що ці документи демонструють ретельне узгодження між сек'юритизацією та десек'юритизацією. Вони ілюструють структуровані наративи, які інтегрують елементи сек'юритизації там, де це необхідно, водночас наголошуючи на стійкості, співпраці та управлінні, заснованих на демократичних цінностях. Такий баланс забезпечує, що стратегії суспільної безпеки та захисту ефективно реагують на загрози, не порушуючи водночас демократичні засади, які є основою суспільної згуртованості.

Водночас Звіт Уряду про всеохоплюючу підготовку [6] приділяє особливу увагу інтеграції цивільної та військової підготовки, а також безпосередньо розглядає геополітичні загрози, складні гібридні виклики, зокрема кібератаки та дезінформацію, а також кризові сценарії, включно з природними катастрофами та збройними конфліктами.

Водночас усі три документи підкреслюють важливість досягнення балансу між сек'юритизацією та десек'юритизацією через прозоре ухвалення рішень, чіткі механізми підзвітності та постійний публічний діалог. Варто зазначити, що зазначені підходи не заперечують наявності процесів сек'юритизації, але передбачають їх поєднання із процедурами публічного врядування. Тому можемо простежити розвиток концепції «демократичної сек'юритизації» [1], за якою засто-

сування надзвичайних заходів поєднується з підзвітністю суспільству та орієнтацією на збереження демократичних цінностей.

Отже, у сучасних умовах сек'юритизація може розглядатися як один із механізмів формування політичних пріоритетів, що взаємодіє з іншими інструментами публічної політики. Скандинавський досвід свідчить про можливість поєднання безпекових підходів із демократичними процедурами, забезпечення участі різних акторів у процесі формування політики та інтеграції безпеки у різні галузі державного управління.

Тож йдеться не про заміщення публічної політики безпековими практиками, а про їх інституційне узгодження.

В умовах зростання невизначеності сек'юритизація зберігає значення як аналітичний інструмент, однак її роль у публічній політиці набуває більш комплексного характеру.

Скандинавський досвід демонструє підходи до організації безпеки, що базуються на поєднанні державних механізмів управління, міжсекторальної взаємодії та підвищення стійкості суспільства. Ефективність публічної політики в умовах невизначеності пов'язана не лише з реагуванням на загрози, але і з формуванням інституційної спроможності до адаптації.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні практичних механізмів інтеграції безпеки у публічну політику та адаптації окремих елементів скандинавського досвіду до українського контексту.

Список використаних джерел

1. Божко Я. Інтелектуальна еволюція теорії сек'юритизації: від копенгагенської школи до викликів російсько-української війни. *Public Management and Policy*. 2025. № 7–8(11–12). С. 78–86. DOI: 10.70651/3041-2498/2025.7-8.14 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Зелінський А. Політика сек'юритизації як модель ідеології національної безпеки. *Магістеріум: Політичні студії*. 2016. Т. 64. С. 8–14. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9801> (дата звернення: 31.03.2026).

3. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.

4. Castrén J. *Collective securitization of European security issues: Academic Dissertation*. Helsinki, 2024. 234 p.

5. Engen O. A. H. Societal Safety and Security in Norway: the conceptualizing of securitization in contemporary public documents. *Stavanger ESREL SRA-E 2025 Proceedings: 35th European Safety and Reliability Conference and the 33rd Society for Risk Analysis Europe Conference*, 15–19 June 2025. Singapore, 2025. P. 2108–2115. URL: <https://rpsonline.com.sg/proceedings/esrel-sra-e2025/pdf/ESREL-SRA-E2025-P3872.pdf> (дата звернення: 31.03.2026).

6. Meld. St. 9 (2024–2025) Report to the Storting (white paper): Total preparedness. Prepared for crises and war. Norwegian Ministry of Justice and Public Security. 148 p. URL:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/c24e6978185f4a49a7d2689a4741a9b1/en-gb/pdfs/stm202420250009000engpdfs.pdf> (дата звернення: 31.03.2026).

7. Meld. St. 5 (2023–2024) Report to the Storting (white paper): A Resilient Health Emergency Preparedness. From Pandemic to War in Europe. *Norwegian Ministry of Health and Care Services*. 82 p. URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/3c8d4417eb584c8e821201b644392c51/en-gb/pdfs/stm202320240005000engpdfs.pdf> (дата звернення: 31.03.2026).

8. Norwegian Defence Commission of 2021. Finalised and presented to the Norwegian Government in May 2023. *Government of Norway*. 2023. 20 p. URL: https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/sites/495/2023/06/forsvarskommissjonen_kortversjon-1.7_singel.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ ПРАВ МЕНШИН ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Коч Світлана

доктор політичних наук,
професор кафедри політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: 0000-0003-2825-3563

Узун Юлія

доктор політичних наук,
професор кафедри політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: 0000-0002-3575-3139

Питання етнокультурного різноманіття у сучасному політичному дискурсі дедалі частіше розглядається не як сфера реалізації прав і свобод, а як елемент національної безпеки. У цьому контексті посилюється тенденція до інтерпретації ролі меншин крізь призму потенційних загроз. Сек'юритизація постає як дискурсивна політична практика та політична технологія управління, що трансформує меншини з суб'єктів правового захисту на об'єкти контролю та управління ризиками. Така зміна парадигми супроводжується звуженням простору ліберальних норм, закріплених у Рамковій конвенції про захист національних меншин (1995) [1], а також посиленням державних стратегій, спрямованих на досягнення соціальної згуртованості через уніфікацію, а не підтримку різноманіття.

Концепція сек'юритизації широко представлена у західній політичній науці. Вона виходить із припущення, що безпека є результатом соціального конструювання, а не об'єктивно заданою категорією. Баррі Бузан виділяє п'ять секторів безпеки – військову, політичну, економічну, соціальну та екологічну, – водночас питання меншин належать до соціального та політичного секторів. У межах підходу паризької школи сек'юритизація розглядається як технологія управління ризиками, що виробляє постійний «континуум небезпеки». У працях Баррі Буза-

на [3] та Оле Вівера акцентується на ролі мови та дискурсу у перетворенні політичних питань на проблеми безпеки, а також на механізмах формування відповідних загрозових фреймів [7]. Водночас Єф Гейсманс пропонує розглядати сек'юритизацію не лише як реакцію на загрози, а як продуктивну політичну практику, що формує соціальну реальність, встановлює норми та відтворює ієрархії через механізми контролю, виключення та стигматизації [6].

Актуальність дослідження цих процесів на сучасному етапі зумовлена як інтенсифікацією процесів сек'юритизації меншин, так і їх потенційними довгостроковими наслідками для політичної стабільності та міжнародної безпеки. У країнах Європи простежується формування нових режимів управління етнокультурним різноманіттям, у яких політика пам'яті, мовне та меморіальне законодавство, безпекові дискурси взаємодіють у процесі конструювання «ризикових» ідентичностей. Це створює передумови для інституціоналізації практик виключення, загострення відносин між більшістю та меншинами та поширення подібних підходів на наднаціональному рівні. Отже, аналіз сек'юритизації прав меншин стає необхідним для розуміння трансформацій політичного простору та вироблення ефективних стратегій запобігання конфліктам.

Перехід від дискурсивного конструювання загроз до їх інституційного закріплення відбувається через сукупність механізмів, що формують нові режими управління культурним різноманіттям. Трансформація прав меншин у сферу безпекової політики реалізується через низку технологічних прийомів. Йдеться, наприклад, про переведення соціокультурної проблеми у формат *«екзистенційної загрози»*, що легітимує застосування *«особливих заходів»* поза межами звичайної політики. Наступним етапом може виступати *«інституціоналізація винятковості»*, в межах якої практики обмеження прав поступово набувають ознак рутинного адміністративного управління.

Так, наприклад, дискурсивне конструювання загрози здійснюється через кілька ключових прийомів: 1) відбувається асоціювання меншин із зовнішніми акторами, що переводить питання культурної політики у площину національної безпеки; 2) мовна та культурна політика репрезентується як питання виживання держави, що сприяє її політизації та сек'юритизації; 3) формується практика профілювання «ризикових» суб'єктів через законодавчі інструменти та повсякденні управлінські практики, де ключовим стає не заборона як разовий акт, а безперервне управління ризиками; 4) відбувається нормалізація та бюрократизація безпеки, у межах якої надзвичайні заходи закріплюються у вигляді стандартних адміністративних процедур – через створення спеціалізованих інституцій, регламентів, моніторингових механізмів та баз даних.

Сек'юритизація у сфері меншин може бути результативною, якщо має на меті посилення єдиної політичної ідентичності та консолідації етнонації; якщо

представлена як захисний, а не культурний засіб; якщо орієнтована на мінімізацію каналів «м'якої сили»; якщо спрямована на централізацію влади та мобілізацію суспільства через загрозу. Водночас у межах критичних підходів, зокрема представників «паризької школи» безпекових досліджень, наголошується на парадоксальному ефекті сек'юритизації. Як зазначає Дідьє Біго, посилення безпекових практик не усуває загрози, а відтворює «континуум небезпеки», у межах якого безпека потребує постійного виявлення нових ризиків, а нові ризики, зі свого боку, легітимують подальше розширення надзвичайних заходів [2]. У цьому сенсі сек'юритизація постає не просто як акт оголошення загрози, а як технологія управління, що функціонує через виробництво ризику, виключення та надзвичайності [5].

У європейському контексті об'єктами сек'юритизації стають мова, міграція, релігія та національні меншини. Поняття безпеки виходить за межі військово-політичного виміру й охоплює сферу суспільної стабільності, де ключовим об'єктом є групова ідентичність. Загроза ідентичності трансформується на загрозу безпеці, що слугує підставою для політичних рішень, які обмежують права окремих груп.

Емпіричні дослідження демонструють, що у європейських країнах сек'юритизація меншин активізувалася під впливом геополітичних викликів та прагнення до соціальної згуртованості (Литва, 2018; Польща, 2020; Угорщина, 2019). Внаслідок цього меншини часто сприймаються як потенційні носії зовнішнього впливу або фактори дестабілізації, що призводить до селективної диференціації їхніх прав і можливостей у суспільстві (Україна, 2022). Приклад десек'юритизації демонструє Південний Тіроль, коли регіональна автономія та захист мовних прав забезпечують баланс між безпекою та культурним розмаїттям (Тіроль, 2021).

Як актор десек'юритизації виступає Венеціанська комісія, намагаючись повернути питання мови та прав меншин із режиму надзвичайності до сфери «звичайної політики». Її рекомендації апелюють до принципів пропорційності, правової визначеності та недискримінації, що відображає спробу зберегти баланс між безпекою та правами людини [4].

Отже, сек'юритизація прав меншин є системною характеристикою сучасної європейської політики, що посилюється у кризових умовах і трансформує розуміння безпеки через ідентичність. Практики держав демонструють різні стратегії управління «ризиковими» ідентичностями – від активного обмеження прав (Польща, Литва) до регіональної автономії та захисту культурних свобод (Тіроль, Бельгія). Це створює передумови для інституціоналізації практик виключення, нормалізації надзвичайних заходів та бюрократизації безпеки, що підкреслює необхідність комплексного аналізу та розробки ефективних стратегій запобігання конфліктам.

Список використаних джерел

1. Рамкова конвенція про захист національних меншин: Конвенція Ради Європи від 01.02.1995. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_055 (дата звернення: 15.02.2026).
2. Bigo D. Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives*. 2002. Vol. 27 (Special Issue). P. 63–92.
3. Buzan B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1991. 393 p.
4. European Commission for Democracy through Law. Activities by year: 2020. *Venice Commission. Council of Europe*. 2020. URL: <https://www.venice.coe.int/WebForms/events/default.aspx?v=2020> (дата звернення: 15.02.2026).
5. Huysmans J. *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge, 2006. 198 p.
6. Huysmans J. Security! What Do You Mean? *Journal of International Relations and Development*. 1981. № 1. P. 53–78.
7. Wæver O. Securitization and Desecuritization. *On Security*. New York: Columbia University Press, 1995. P. 46–86.

«КАТАСТРОФА 1898 РОКУ» ТА «ВІДРОДЖЕННЯ» ІСПАНІЇ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Іваницька Ольга

доктор історичних наук,

професор кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-5512-1542

Кінець XIX – початок XX століття став переломним етапом в історії Іспанії, який супроводжувався глибокою політичною, економічною та духовною кризою. Втрата останніх колоній у підсумку іспано-американської війни 1898 року не лише завершила багатовікову історію Іспанської колоніальної імперії, але й спричинила глибокі суспільні процеси переосмислення національної ідентичності та напрямів подальшого розвитку держави. Ця подія увійшла в іспанську історію під назвою «катастрофа 1898 року» і стала важливим імпульсом для подальших прогресивних модернізаційних процесів іспанської спільноти [1, с. 205–243; 2, с. 45–56, 59–86].

Актуальність дослідження полягає у необхідності констатації певних закономірностей за допомогою аналізу історичного досвіду трансформації та відродження держави після геополітичної поразки. Іспанія постає як приклад держави, яка, зазнавши серйозної кризи, змогла використати її як поштовх до внутрішнього оновлення та формування нової моделі розвитку. Сучасний світ є надзвичайно турбулентним: міжнародний порядок руйнується, відбулося віроломне вторгнення Росії в Україну, спостерігаємо параліч ООН, посилення американського

меркантилізму та безсилля СОТ – усе це підірвало усталений прядок інституцій, правил і домовленостей, сформованих після «хв». Тому в умовах потужних глобальних змін сьогодення досвід Іспанії є особливо цінним і може бути використаний у процесі вітчизняного відновлення після завершення російсько-української війни.

Метою дослідження є аналіз причин відставання Іспанії від провідних європейських держав, дослідження наслідків війни 1898 року, характеристика ідей «покоління 1898 року» та оцінка результатів модернізації країни.

Методологічну основу дослідження становлять історико-порівняльний і системний методи, а також методи аналізу, синтезу та узагальнення.

На межі ХІХ–ХХ століть Іспанія значно відставала від провідних країн Європи за основними соціально-економічними та політичними показниками. Основними причинами цього були слабка індустріалізація, домінування аграрного сектору, значний вплив великих землевласників (латифундистів), а також низький рівень розвитку освіти та науки. На відміну від таких країн, як Велика Британія чи Німеччина, де активно розвивалися промисловість і технології, Іспанія зберігала традиційну економічну структуру, що обмежувала її конкурентоспроможність у європейському просторі. Важливим стримуючим чинником була також нерівномірність регіонального розвитку: індустріальні осередки були зосереджені лише в окремих регіонах (Каталонія, Країна Басків), тоді як більша частина країни залишалася аграрною [1, с. 205–243] (див. табл. 1).

Політична система характеризувалася нестабільністю, частими змінами урядів та слабкістю державних інституцій, що ускладнювало проведення послідовних реформ. Система так званого «касікізму» (контроль місцевих еліт над політичними процесами) ставила під сумнів демократичні механізми управління та сприяла корупції. Водночас значний вплив церкви та консервативних сил гальмував модернізаційні процеси. Деградацію іспанської економіки не врятували величезні багатства, що надходили з колоній. Вони спрямовувалися не на створення нових форм господарювання, а витрачалися на невиробничі потреби феодалного класу [3, с. 19–33; 4] (див. табл. 1).

Систематизація основних причин відставання Іспанії подана у Таблиці 1.

Таблиця 1 – Причини відставання Іспанії

Група факторів	Характеристика	Наслідки
Економічні	Аграрна економіка, слабка індустрія	Низька конкурентоспроможність
Соціальні	Нерівність, вплив аристократії	Гальмування реформ
Політичні	Нестабільність влади	Слабке управління
Освітні	Низький рівень освіти	Відставання науки
Колоніальні	Залежність від колоній	Відсутність внутрішнього розвитку та ринку

Джерело: складено автором на підставі джерел [1–4]

Кризові явища досягли свого апогею під час іспано-американської війни 1898 року, у якій Іспанія зазнала нищівної поразки від США. Військове протистояння продемонструвало не лише технічну та організаційну відсталість іспанської армії та флоту, але й загальну неготовність держави до участі у глобальних конфліктах нового типу. У підсумку війни країна втратила Кубу, Філіппіни та Пуерто-Рико, що засвідчило остаточний крах Іспанської колоніальної імперії та втрату статусу світової держави. Ця подія отримала назву «катастрофа 1898 року» і стала потужним психологічним ударом для іспанського суспільства [5].

Наслідком поразки стала глибока інтелектуальна та духовна криза, яка зумовила формування «покоління 1898 року» – групи письменників, філософів, мислителів та військових, що прагнули осмислити причини занепаду країни та визначити шляхи її відродження. Серед них – Мігель де Унамуно, Антоніо Маchado, Піо Бароха, Асорін та інші. Представники цього руху не лише критикували соціально-економічну відсталість Іспанії, але й зверталися до проблем національної ідентичності, духовних цінностей та ролі історичної спадщини. Вони акцентували увагу на необхідності внутрішнього оновлення суспільства, розвитку освіти та формування нової інтелектуальної еліти, здатної забезпечити прогрес держави [6].

Ідеї «покоління 1898 року» стали підґрунтям для формування концепції «регенераціонізму», яка передбачала комплексну модернізацію країни. Основними напрямками реформ стали розвиток промисловості, модернізація інфраструктури, реформування освітньої системи, підвищення ефективності державного управління та подолання соціально-економічної відсталості. Особливу увагу приділяли також формуванню громадянського суспільства та інтеграції Іспанії до європейського політичного й економічного простору. Водночас реалізація цих реформ супроводжувалася значними труднощами, зокрема опором консервативних сил і структурними проблемами економіки [4].

Ідеї «покоління 1898 року» стали концептуальною основою політики «регенераціонізму», яка передбачала системну модернізацію Іспанії як відповідь на глибоку кризу кінця XIX століття. Центральною ідеєю цього напрямку було подолання відсталості країни шляхом комплексного реформування ключових сфер суспільного життя.

У межах економічної модернізації основна увага приділялася розвитку національної промисловості, розширенню транспортної інфраструктури (зокрема залізничної мережі), а також стимулюванню внутрішнього ринку. Важливим напрямом стало поступове зменшення залежності від аграрного сектору та переорієнтація економіки на індустріальну модель розвитку. Однак ці процеси відбувалися нерівномірно та мали регіональний характер (див. табл. 2).

У соціальній сфері значна увага приділялася реформуванню системи освіти, підвищенню рівня грамотності населення та формуванню нової інтелектуальної еліти. Освіта розглядалася як ключовий інструмент подолання відсталості та інтеграції Іспанії до європейського культурного простору. Паралельно відбувалися спроби модернізації державного управління, спрямовані на підвищення ефективності адміністративного апарату та обмеження впливу місцевих політичних еліт (див. табл. 2).

Політична модернізація передбачала зміцнення інституцій державної влади, зменшення рівня корупції та поступову демократизацію політичного життя. Водночас реалізація реформ гальмувалася опором консервативних сил, а також збереженням традиційних соціальних структур (див. табл. 2).

Основні напрями трансформації Іспанії після 1898 року узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Трансформація Іспанії після 1898 року

Критерій	До 1898 року	Після 1898 року
<i>Політичний статус</i>	Колоніальна імперія	Національна держава
<i>Геополітичне становище</i>	Світова колоніальна держава	Регіональна європейська країна
<i>Економіка</i>	Аграрна, залежна від колоній	Початок індустріалізації
<i>Зовнішня політика</i>	Експансія	Внутрішня модернізація
<i>Ідеологія</i>	Імперська	Регенераціонізм
<i>Інтелектуальна роль</i>	Обмежена	Активізація («покоління 1898»)
<i>Освіта і культура</i>	Відсталість	Розвиток гуманітарної думки

Джерело: складено автором на підставі джерел [1–4, 6–7]

Узагальнюючи результати модернізаційних процесів, варто зазначити, що вони мали частковий і суперечливий характер. З одного боку, було закладено основи індустріального розвитку, активізовано інтелектуальне життя та посилено роль освіти. З іншого, глибокі структурні проблеми економіки, соціальна нерівність і політична нестабільність не дали змоги повною мірою реалізувати модернізаційний потенціал країни. Отже, модернізація Іспанії на початку ХХ століття стала важливим, але незавершеним етапом трансформації, який визначив подальший напрям розвитку держави та її поступовий перехід до сучасної соціально-економічної моделі.

Отже, «катастрофа 1898 року» стала не лише символом занепаду Іспанської колоніальної імперії, а й відправною точкою глибинних трансформацій держави. Вона спричинила перегляд соціально-економічної моделі розвитку, активізацію інтелектуального середовища та формування концепції регенераціонізму як ідеологічної основи модернізації. У цьому контексті досвід Іспанії демонструє, що криза може бути не лише деструктивним, але й конструктивним чинником, який за певних умов забезпечує перехід до нової якості соціально-економічного та

політичного розвитку. Незважаючи на вищезазначену закономірність, іспанська спільнота не скористалася базовими модернізаційними можливостями. Наявність численних докапіталістичних структур та форм господарювання, підтримуваних становими традиціями та церквою, зростання суспільної поляризації та конфліктості, активізація соціальних та національних антиурядових рухів обумовили складний й періодами трагічний розвиток Іспанії: військово-монархічну диктатуру генерала Прімо де Рівери, Квітневу революцію 1931 року, проголошення Другої республіки, громадянську війну та майже 40-річний франкістський авторитарний режим. Лише смерть каудильйо Франко та проголошення Хуана Карлоса I королем Іспанії відкрили нову сторінку у подальшому розвитку Іспанії, а саме, унікальний та, найголовніше, мирний перехід країни до повноцінної демократії та суспільно-політичного й економічного процвітання (див. детальніше: Preston P. Juan Carlos. Steering Spain from Dictatorship to Democracy. New York, London: W. W. Norton Company, 2004. 614 p.).

Список використаних джерел

1. Carr R. Spain 1808–1975. Oxford: Clarendon Press, 1982. 534 p.
2. Іваницька О. П. Іспанія у XX–XXI сторіччях: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 600 с.
3. Payne S. G. The Franco Regime / 1936–1975. London: Phoenix Press, 1987. 677 p.
4. Payne S. G. A History of Spain and Portugal. Madison: University of Wisconsin Press, 1973. 712 p.
5. Spanish-American War. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/Spanish-American-War> (дата звернення: 02.04.2026).
6. Shaw D. L. The Generation of 1898 in Spain. London: Ernest Benn, 1975. 220 p.
7. Preston P. The Triumph of Democracy in Spain. London: Routledge, 2001. 256 p.
8. Preston P. Juan Carlos. Steering Spain from Dictatorship to Democracy. New York, London: W. W. Norton Company, 2004. 614 p.

Наукове видання

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 16 квітня 2026 рік)

polit@donnu.edu.ua

Укладач – Ірина Мацішина

Підписано до друку 21.04.2026
Формат 60×84/16. Умовн. друк. арк. 8,19
Зам. № 66.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.